

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

Bakalářská práce

Kateřina Černá

**Životní příběh Albíny Palkoskové-Wiesenbergerové,
politické vězeňkyně padesátých let**

A Life Story of Albína Palkosková-Wiesenbergerová,
a Political Prisoner of the 1950's

Praha 2010

vedoucí práce: *prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.*

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi pomáhali s vypracováním této bakalářské práce. Velké poděkování patří panu profesorovi PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za trpělivé vedení této práce. Děkuji také Mgr. Tomáši Bursíkovi za upozornění na zajímavý životní osud Albíny Palkoskové-Wiesenbergerové, který se stal tématem práce. Největší poděkování patří mé rodině a příteli za vytrvalou podporu, pochopení a pomoc při dokončení této práce.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jsem pouze uvedené prameny, literaturu a další zdroje.
2. Souhlasím s tím, aby tato bakalářská práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 1. srpna 2010

Kateřina Černá

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá životním příběhem Albíny Palkoskové-Wiesenbergerové (1908-2002), novinářky, spisovatelky a politické vězeňkyně padesátých let. Na základě jejích písemných pamětí popisuje její životní pouť a její vzpomínky konfrontuje s archivními dokumenty, aby obraz jejího života byl co nejucelenější. Část práce se věnuje životním podmínkám politických vězeňkyň v komunistických pracovních táborech.

Klíčová slova

komunismus, ženy, politické vězeňkyně, vězení

Annotation

This Bachelor thesis focuses on a life story of Albína Palkosková-Wiesenbergerová (1908-2002), newspaperwoman, writer and a political prisoner of the 1950's. The thesis describes Albína's life based on her written memoirs and confronts these with the archived documents to create an appropriate view of her life. One part of the work focuses on the life style of female political prisoners in communist labor camps.

Keywords

communism, women, female political prisoners, prison

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Život před zatčením	10
2.1 Rodina, dětství a mládí, studia.....	10
2.2 Kariérní a osobní život.....	16
2.3 Druhá světová válka a třetí republika	19
2.4 Dvě tváře roku 1948	23
2.5 Ilegální činnost.....	25
3. Život ve vězení.....	30
3.1 Zatčení	30
3.2 Vyšetřování a výsledky	34
3.3 Vyšetřovací vazba.....	41
3.4 Soudní vazba.....	52
3.5 Soudní přelíčení	55
3.6 Poslední dny soudní vazby	60
4. Život v pracovních táborech	62
4.1 Rakovník.....	62
4.1.1 Pracovní podmínky	62
4.1.2 Životní podmínky	63
4.1.3 Volný čas	64
4.1.4 Odvolací soud	65
4.2 Pardubice	68
4.2.1 Pracovní zařazení v Pardubicích.....	69
4.2.2 Každodennost vězeňského života	73
4.2.3 Amnestie	87
5. Život po propuštění.....	90
5.1 První týdny na svobodě.....	92
5.2 Hledání bytu a zaměstnání.....	94
5.3 Osobní život.....	100
5.4 Devadesátá léta	106
6. Závěr.....	109
Seznam pramenů a literatury	111
Obrazová příloha.....	113

1. Úvod

V únoru 1948 převzala moc v Československé republice Komunistická strana Československa. O ovládnutí společnosti usilovala už od konce druhé světové války, vedena mocenskými záměry Sovětského svazu na podrobení části Evropy. Komunistická strana s výraznou pomocí Státní bezpečnosti se snažila ovládnout všechny oblasti života společnosti, kontrolovat je a přizpůsobit je svým zájmům. Z obyvatel se měla stát mlčící pracující masa, budující socialistickou společnost. Na základě marxisticko-leninského učení o třídním boji upevňovala KSČ svou moc po převratu za pomoci represí a strachu. Přelom čtyřicátých a padesátých let se odehrával ve znamení politických procesů, které měly eliminovat nepohodlné složky obyvatelstva, inteligentní a statečné lidi, kteří s politikou strany nesouhlasili. Ač s novým politickým směřováním nesouhlasilo v skrytu duše mnoho lidí, jen nemnoho z nich se odhodlalo k odporu. Tresty smrti a vysoké tresty odnětí svobody měly vyvolat strach v celé společnosti a zajistit si její poslušnost. Komunistický režim ničil životy lidí v Československu sice přes čtyřicet let, ale příběhy politických vězňů a vězeňkyň z padesátých let představují zřejmě nejhorší příklad teroru té doby. Pro historika by proto jejich životní příběhy neměly zůstat na okraji zájmu. Poskytují důkazy o krutosti režimu a lidí v jeho službách, ale také o odvaze a nezlomnosti obětí, a zásadně tak přispívají k obrazu dějin druhé poloviny československého 20. století.

Cílem této bakalářské práce je představit nesmírně zajímavý životní osud a obdivuhodnou osobnost jedné z přímých obětí komunistické perzekuce, paní Albíny Palkoskové-Wiesenbergerové (1908-2002). Tato statečná žena prožila dlouhý a nelehký život, zažila všechny důležité mezníky československých dějin dvacátého století a většina z nich její život výrazně ovlivnila. Narodila se ještě za Rakouska-Uherska, nejútlejší dětství prožila za první světové války, krásné a šťastné mládí za první republiky, druhá světová válka přinesla vystřízlivění z bezstarostného života. Úspěšně se rozvíjející kariéru redaktorky, spisovatelky a vysokoškolské vyučující přetrhly události února 1948. Paní Albína se odmítla smířit s nastupující dobou hrubosti, nezákonnosti a zvěle. S původním cílem pomoci ohroženým lidem se zapojila do malé ilegální organizace, která ale byla odhalena a paní Palkosková-Wiesenbergerová byla za velezradu odsouzena komunistickým režimem k patnáctiletému trestu odnětí svobody. Následné jedenáctileté věznění představovalo zásadní a nejtěžší období jejího života. Po návratu na amnestii se ovšem dalších třicet let musela s puncem bývalého politického vězně probíjet obtížnou socialistickou realitou, pracovala jako uklízečka a

prodavačka, a teprve posledních třináct let života mohla prožít v opět svobodné demokratické zemi.

Hlavní zdroj informací, z kterého čerpá tato práce, je kniha pamětí paní Palkoskové-Wiesenbergerové nazvaná *Tři životy*, s podtitulem *Osudy žen staropražského rodu*. Jedná se o rozsáhlé dílo, ve kterém zpracovala životní osudy své babičky, matky a také sebe. Není to ovšem strohé životopisné vyprávění, rámec osudů její rodiny tvoří závažné události československého 20. století, zajímavou součástí textu jsou ale také odstavce o proměnách životního stylu a dobové módy. V autobiografické části popsala své životní osudy od svého narození v roce 1908 až do pádu komunistického režimu v roce 1989. Vzpomíná na svůj osobní i profesní život a samozřejmě také na dobu svého věznění, shromáždila vzpomínky na svou odbojovou činnost, zatčení, výslechy, vyšetřovací a soudní vazbu a život v pracovních táborech v Rakovníku a v Pardubicích. Na tuto knihu pamětí je samozřejmě třeba nahlížet kriticky, neboť lidská paměť je vrtkává a paní Albína sepisovala své paměti až mnoho let poté, co se vzpomínané události odehrály. Přesto věřím, že v otázce zachycení pocitů a líčení událostí a názorů se lze na její svědectví spolehnout a využít jej jako zdroj poznání.

Hlavní snahou této bakalářské práce je podat co nejucelenější obraz života paní Albíny Palkoskové-Wiesenbergerové. Jak už ale sám název napovídá, práce by se měla zaměřit především na její život v roli politické vězeňkyně a na vše, co s touto rolí souvisí, tedy i na to, jak a proč se politickou vězeňkyní komunistického režimu stala. Paní Albína v knize svých pamětí uvádí, že se po komunistickém převratu zapojila do ilegální skupiny, aby pomáhala ohroženým studentům odcházet za hranice. Podle jejího názoru hlavním důvodem jejího pozdějšího zatčení bylo prozrazení této skupiny a její pomoc studentům se stala hlavní příčinou jejího odsouzení. O konkrétní podobě své ilegální činnosti v protistátní skupině ani o přesných důvodech svého zatčení se ale ve své knize pamětí nezmiňuje. Dílčím cílem této bakalářské práce je tedy pokusit se s pomocí archivních pramenů zjistit podrobnosti o její činnosti v ilegální skupině a popsat způsoby, kterými se zapojila do boje proti režimu, a tím také odhalit příčiny, na jejichž základě byla odsouzena na patnáct let za velezradu.

S cílem korigovat a doplnit informace čerpané z jejích memoárů byly samozřejmě prostudovány mnohé archivní prameny. Materiály vztahující se k její „protistátní činnosti“, k její roli v ilegální skupině, ke sledování a pátrání StB, k výslechům apod. se nacházejí ve vyšetřovacím spise v Archivu bezpečnostních složek. Dokumenty jako obžalovací spis, rozsudek či odvolací spis lze dohledat pod jménem Albína Glücksmannová ve fondech Státní prokuratury Praha a Státního soudu v Praze, umístěných v Národním archivu. Cenný zdroj zajímavých informací z pobytu ve vězení představuje osobní vězeňský spis Albíny

Glücksmannové, nacházející se v Národním archivu ve fondu Správa sboru nápravné výchovy, v němž jsou uloženy nejrůznější záznamy k její osobě z vězeňských institucí, kterými prošla. Část své osobní pozůstalosti uložila sama paní Palkosková-Wiesembergerová do Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Doklady k jejímu působení na Vysoké škole politické a sociální obsahuje její osobní složka ve fondu této vysoké školy v Archivu hlavního města Prahy. Její vydaná literární díla je možné pročíst v Národní knihovně ČR a plody její žurnalistické činnosti lze dohledat v konkrétních periodikách shromážděných v Archivu Národního muzea, oddělení časopisů.

Kromě paní Albíny se své vzpomínky odhodlalo sepsat jen málo dalších politických vězeňkyň. Podrobnou autobiografii sepsala a vydala její nejlepší přítelkyně, Jiřina Zábranová, v jejíchž vzpomínkách se paní Albína mnohokrát objevuje. Svou pouť komunistickými lágry popsala také Dagmar Šimková, jejíž tenká kniha je snad nejznámějším svědectvím o osudech politických vězeňkyň. Vzpomínky na spoluvězeňkyně se rozhodla sepsat Božena Kuklová-Jišová, zveřejnění se dočkaly taky vězeňské přednášky a dopisy Růženy Vackové. Je tedy zjevné, že jen nemnoho politických vězeňkyň zanechalo své písemné vzpomínky na jedno z nejtěžších období svého života či na svůj život jako celek. Veřejnost tak nemá mnoho příležitostí seznámit se s jejich osudy.

Pravděpodobně z toho důvodu nejsou životní příběhy politických vězeňkyň ještě historicky příliš prozkoumanou oblastí, ač dějiny komunistické perzekuce jako takové jsou již zpracované poměrně dobře. Z historického hlediska se osudům politických vězeňkyň věnoval snad jen Tomáš Bursík ve své knize *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!* a nemnoho bakalářských a diplomových prací z různých univerzit. Někteří historici se v současné době snaží dohnat tento rest pomocí metody orální historie, důkazem je publikace *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, editorů T. Boušky, K. Pinerové a M. Louče a také aktivity sdružení Post Bellum, jehož členové prostřednictvím natáčení rozhovorů shromažďují vzpomínky bývalých politických vězňů. O zachování odkazu bývalých politických vězňů usiluje také „jejich“ Konfederace politických vězňů.

Součástí těchto snah se chce stát i tato práce. Kromě zachycení celoživotních osudů jedné politické vězeňkyně se stěžejní část textu pokusí vyličit také obecnější aspekty života politických vězeňkyň v komunistických věznicích a táborech, konkrétně ve vyšetřovací vazbě na Pankráci a v největším ženském táboře v Pardubicích. Pokusí se načrtnout celkový rámec tamního každodenního života a také naznačit způsoby, jak se ženy vnitřně vyrovnávaly s krutými životními podmínkami, co utvářelo identitu politického vězně a co jim pomáhalo

přežít. Na konkrétním životním osudu také ukáže, jak obtížné bylo pro bývalé politické vězně zapojit se zpět do společnosti a žít ve stínu téhož režimu, který je uvěznil. Tato bakalářská práce chce zasadit další střípek do mozaiky obrazu osudů československých politických vězeňkyň komunistického režimu padesátých let dvacátého století.

2. Život před zatčením

2.1 Rodina, dětství a mládí, studia

Životní příběh Albíny Palkoskové se začal psát 27. června 1908. Jejímu narození samozřejmě předcházela svatba jejích rodičů, která se konala 7. března 1905 v Poděbradech. Emílie Regnerová (1883-1941), dcera známého pražského advokáta, se vdala za právníka JUDr. Emila Palkosku (1871-1955).

Malá Albína se narodila do vážené české pražské rodiny. Porod proběhl doma, v původním bytě manželů Palkoskových v Šeříkové ulici v Praze. Pro její matku, ženu z dobré rodiny, se nehodilo jít do porodnice. Přítomen byl jen doktor a porodní bába, hned v den narození také nastoupila kojná. Albína Marta Marie Palkosková byla pokřtěná o týden později, 4. července, v kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Trochu nezvyklé jméno Albína dostala po své kmotře, praradě Albíně Bohdasky, mladší sestře svého pradědečka z matčiny strany. Tehdy bývalo ve vyšších vrstvách obvyklé, že kmotřenka přijme jméno své kmotry. Matce Emmě se jméno, které musela dát svému jedinému dítěti, vůbec nelíbilo a navíc neměla starou a neprovdanou tetu ráda, ale zajištění věna pro dceru, které dle zvyku měla bohatá teta později poskytnout, bylo důležitější než osobní antipatie. Křestní jméno Albína tak slečna Palkosková nikdy nepoužívala, odmala jí říkali Alička a ona sama se v dospělosti představovala jako Alča¹.

Její matka Emma Regnerová pocházela z rodiny úspěšného, bohatého a oblíbeného pražského advokáta JUDr. Erasma Regnera. Narodila se 31. července 1883 a odmala byla vychovávána v přepychovém salonním světě vyšší společnosti konce 19. století. Od toho se také odvíjel její pozdější přístup k životu. Životní náplň žen z její společenské vrstvy byly čajové dýchánky a setkání u bridge, pročítání módních a společenských časopisů, návštěvy u švadlen a kloboučnic, honosné plesy, společenské a dobročinné akce. Emma zůstala celý život ženou v domácnosti, protože pro dámu její úrovně nepřicházelo v úvahu žádné zaměstnání, a tak na její nákladný životní styl musel vydělávat její manžel.

¹ V celé práci bude používána neformální podoba jména paní Albíny – Alča. Paní Alča se totiž nikdy necítila být „Albínou“, toto jméno se nelíbilo jejím rodičům ani jí. Zvolila si tedy zdvořilé oslovení Alča, pod nímž se celý život představovala, jímž ji oslovovali příbuzní, přátelé i ostatní spoluvězeňkyně a pod kterým ji znali také čtenáři jejích článků a její studenti. Proto i tato práce, ve snaze reflektovat co nejpravdivěji podobu jejího života, bude respektovat její volbu a pojednávat o ní jako o Alče.

Emil Palkoska² přišel na svět 11. května 1871 ve vesnici Přílepy u Rakovníka jako druhý ze čtyř synů zdejšího statkáře. V rodině se zachovával tradiční selský řád, kdy otec rozhodoval o životě svých synů. Prvorozený František se připravoval na převzetí statku, druhorozeného Emila čekala studia, a to až v daleké Praze na akademickém gymnáziu; později zde vystudoval právnickou fakultu. Po studiích získal místo nejprve na místodržitelství v Lounech, později na hejtmánství v Pardubicích a Poděbradech. Zde se na jednom plese setkal s krásnou Emmou Regnerovou, s níž se po čase se s ní oženil. Roku 1906 k radosti své mladé manželky dostal místo na místodržitelství pro vodní právo v Praze a o dva roky později se jim zde narodila dceruška. Za války byl pan Palkoska jako místodržitelství sekretář povolán do Chrudimi, kde měl zřizovat lazarety pro raněné a nemocné vojáky. V roce 1916 ho převedeli zpět do Prahy a zde se stal zaměstnancem nově zřízeného ministerstva zásobování. Po válce pana Palkosku jmenovali odborovým radou na ministerstvu pro zásobování lidu, o rok později se stal ministerským radou na ministerstvu zemědělství. Coby úředník ministerstva zemědělství se také stal členem delegace každoročně se účastnící konference práce konající se v Ženevě. V únoru 1924 získal dokonce ocenění od francouzské vlády – Řád čestné legie za zásluhy o zemědělství a později mu udělili ještě významnější stupeň tohoto řádu. V červnu 1932 odešel do výslužby jako sekční šéf ministerstva zemědělství.

Jméno Emila Palkosky je ale dodnes známé především díky jeho celoživotní vášni – šachům, jejichž kouzlu propadl již v dětství. Později se začal zabývat skládáním šachových úloh, tzv. problémů, jejichž kvalitou si získal uznání mezi světovými šachisty. Po odchodu do důchodu se mohl své celoživotní vášni věnovat naplno a stal se celosvětově uznávaným šachovým problemistou. Své úlohy publikoval v šachové příloze Národní Politiky, později v Lidové Demokracii, mezitím vydal také stěžejní knihu o problémovém šachu *Idea a ekonomie v šachové úloze* (1928)³. Šachy mu později, po smrti milované ženy a ještě více po uvěznění jediné dcery, pomáhaly vyrovnat se s osamělostí. Jeho jméno je mezi šachisty celého světa dodnes proslulé a uznávané.

² O životě svého otce napsala paní Alča v 90. letech tenkou knížku *Ve stínu šachovnice*. Vyšla v roce 1996 soukromým nákladem šachisty Václava Kotěšovce; jeden výtisk je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a v elektronické formě je dostupný také na internetu, ke stažení ze stránky o Emilu Palkoskovi <http://web.telecom.cz/vaclav.kotesovec/fakulta.htm> [23.7.2010], jež je důkazem, že jeho jméno dodnes není mezi milovníky šachových úloh zapomenuto. Kromě života svého otce popisuje paní Alča v knize také život v Praze posledních dvou dekád 19. století a první poloviny 20. století.

³ Palkoska, Emil: *Idea a ekonomie v šachové úloze*, Praha 1928. Tentýž: *Idea a ekonomie v šachové úloze I+II*, Praha 1947.

Malá Alča Palkosková prožívala celkem spokojené útlé dětství na pražské Malé Straně. Přísná matka Emma se více starala o společenský život a o módu než o spokojenost svého dítěte, a tak o Alču pečovala spíše chůva. Ve společensky výše postavených rodinách bylo také zvykem najímat pro děti vychovatelku, a tak ji brzy dostala i malá Alča. Během let se jich u Palkosků vystříдалo několik, pražská Němka, Angličanka i Francouzka. Jejich úkolem bylo dávat na mladou dívku pozor, dbát na její vhodnou výchovu a učit ji nejpoužívanější evropské jazyky. Některé z vychovatelek u rodiny bydlely, jiné jen denně docházely. Matka Alči prosazovala přísnou výchovu, od útlého dětství své dcerky dbala na její bezchybné společenské vychování a poslušnost, a tak rodičovskou lásku vynahrazoval malé dcerce alespoň milující otec.

Vypuknutí první světové války v roce 1914 změnilo život celé rodiny. Otec sice nemusel narukovat na frontu, byl ale coby místodržitelství sekretář povolán do Chrudimi. Rodina se tak z centra společenského dění musela přestěhovat na maloměsto. Díky přátelům měla rodina většinou dostatek jídla i jiných základních věcí. I na malém městě probíhal bohatý společenský život, manželé Palkoskovi byli u předních chrudimských rodin velmi oblíbeni a často zváni na nejrůznější dýchánky, večere nebo projížďky kočárem. Marie a Stanislav Benonioví, nejbližší přátelé rodičů, nahrazovali malé holčičce prarodiče, a vřelé vztahy přetrvaly dlouho do dospělosti. Alča s rodinou zde strávila dva roky téměř bezstarostného dětství, našla si kamarádky a na hraní dostala pejska; na tyto šťastné okamžiky pak v těžkých životních chvílích ráda vzpomínala. Chrudim se pro Alču na celý život stala synonymem klidu, štěstí a životní pohody.

Doktor Palkoska byl ale v roce 1916 odvolán zpět do Prahy, a tak se rodina na podzim téhož roku vrátila zpět do hlavního města. Pražský válečný život byl obtížnější než na maloměstě, často nebyly k sehnání základní potraviny. Otec Emil se snažil, aby se rodiny obtížnost válečného života příliš nedotýkala, Palkoskovým ale vypomáhali příbuzní a přátelé z venkova. Pražský společenský život kupodivu neutichal ani přes válečné strážně, pořádaly se například nejrůznější dobročinné bazary. Podzim 1918 přinesl konec světové války. Život se stal rázem uvolněnější a nadějnější. Otec Emil se radoval ze vzniku samostatné republiky, zatímco Emma, poznamenaná německou klášterní výchovou, to příliš neprožívala. Alča byla ještě příliš malá na to, aby chápala dějinnou důležitost všeho, co se kolem ní dělo.

Do první třídy obecné školy měla šestiletá Alča nastoupit na podzim 1914. Kvůli stěhování do Chrudimi ale nestihla zápis, a tak dostala na první školní rok domácí učitelku. V druhém roce povinné školní docházky už začala Alča navštěvovat obecnou dívčí školu v

Chrudimi. Zde ale studovala pouze jeden rok; po návratu s rodinou do Prahy přestoupila do obecné dívčí školy ve Školské ulici, tzv. přípravky při Vyšší dívčí škole, kterou navštěvovala další tři roky. Její spolužačky většinou pocházely z vážených pražských rodin. V jedenácti letech, v září 1919, začala Alča studovat na gymnáziu. Otec vybral Drtinovo reálné reformní gymnázium na Smíchově, v Presslově ulici. Alča patřila spíše k průměrným studentkám, lépe ovládala vědy humanitní než exaktní. Po šesti letech náročných gymnaziálních studií nastoupila ještě na dva roky na obchodní školu, kterou provozovalo grémium pražského obchodnictva na Žižkově; zdejší studia dokončila v roce 1926. V osmnácti letech už z ní byla vzdělaná a slušně vychovaná mladá dáma.

Dospívající slečna Palkosková se totiž zároveň se studiem musela připravovat na život odpovídající své společenské vrstvě, ke kterému ji matka odmalička pečlivě vychovávala. Doma byla od útlého dětství přísně vzdělávána v oboru společenské výchovy, tedy jak se správně chovat, jak správně zdravit, stolovat, jak vhodně konverzovat. Už od jedenácti let také musela navštěvovat dětské taneční hodiny. Odpolední lekce probíhaly v Kaskově taneční škole v Měšťanské besedě a kromě základů společenských tanců se zde děti ze všech významných pražských rodin učily i základům slušného chování. V tanečních lekcích Alča pokračovala od roku 1924 v soukromých hodinách spolku Domácnost v Lazarské ulici. Vždy to byla velká společenská událost, každý týden se zde ukazovaly pyšné maminky s dcerami v krásných šatech, jako taneční partneři byli vybráni jen mladíci z nejlepších rodin. V dovednostech mladé dívky z vyšší společnosti nesměla chybět ani hra na klavír, které se Alča učila od soukromé učitelky. Docházela také do hodin plavání, trénovala tenis, s vychovatelkami dál procvičovala jazyky. Otec chtěl, aby dcera poznala také cizí země, a tak rodina Palkosková hodně cestovala, navštěvovali Holandsko, Belgii, Rakousko, Německo, Itálii i další evropské země. Letní dovolené trávili na místech, která byla mezi pražskou smetánkou zrovna v oblibě – v Mariánských Lázních, v Dobřichovicích apod.

Zatímco dcera pilně, ač ne vždy bez obtíží studovala, matka Emma jí plánovala budoucí život. Chtěla svému jedinému dítěti zabezpečit bezstarostnou životní pouť, která by odpovídala obvyklé životní cestě dívek z její společenské vrstvy – Alča měla vychodit povinnou školní docházku, úspěšně se zařadit do společnosti pražské smetánky a co nejdříve si najít zámožného manžela, který by své okouzlující partnerce poskytoval prostředky na její nákladné záliby. Alča by pak celý život prožila ve víru plesů, společenských a charitativních akcí, setkávání s přáteli a její hlavní starost by spočívala ve výběru správného oblečení k různým společenským událostem. Pod matčiným vedením se proto Alča už od mládí zapojovala do bohatého pražského společenského života. Dospívající dívka se musela účastnit

společenských akcí, předtančovat na plesech, obsluhovat stánky na dobročinných zahradních slavnostech, doprovázet matku na setkání s přítelkyněmi, celá rodina se zúčastňovala nejrůznějších koncertů a divadelních představení. Emma, která byla považována za jednu z nejlépe oblékaných žen v Praze, také pečlivě dbala na vhodné oblékání své dcery. Do umění slušného a vhodného oblečení ji zasvěcovala od dětství, pravidelně spolu sedávaly v kavárně Slavie a pročitaly a prohlížely módní časopisy z celé západní Evropy. „*Maminka přísně dbala na to, abych v šatníku měla vše potřebné. Přinejmenším osmero večerních šatů, pět modelů pro odpolední příležitosti, sadu klobouků. Na konci dvacátých let nepřipadalo v úvahu, že bych v jedné šatech strávila celý den. Ráno příslušelo sportovnímu oblečení, tedy sukně, svetr, blůzka s límečkem. Odpoledne, kdy se chodí do kaváren, se nosily šaty nebo komplet s tříčtvrtečním kabátkem. A večer? Ten si zasloužil sváteční róbu. Ne ze snobismu, ale z úcty k tomu večeru, ke zvláštní příležitosti.*“⁴

Přes veškerou matčinu snahu usnadnit své dceři vstup mezi pražskou smetánku a zajistit jí pohodlný život se ale ctižádostivá slečna Alča začala bouřit. Nelíbila se jí životní cesta, kterou jí matka naplánovala. Netoužila se vdát hned na prahu dospělosti a strávit život prázdným nicneděláním a povrchní zábavou; naopak se chtěla dál vzdělávat, studovat, chtěla dělat něco prospěšného. Lákala ji možnost samostatného života a studia v cizí zemi. Pro matku představovalo její přání velké zklamání, po dlouhém přemlouvání jí rodiče přece jen povolili roční studijní pobyt v Paříži na Collège Féminine, „dámské koleji“. V srpnu 1927 tedy odjela devatenáctiletá Alča za studiem do Francie. Učební osnovy Collège Féminine ji ale brzy zklamaly. Většinu předmětů, které zde byly předkládány jako vyšší stupeň učiva, prostudovala v Čechách už na gymnáziu. Většinu jejích francouzských spolužaček to nevadilo – jejich hlavním cílem bylo vhodně se vdát, a vzdělání vnímaly jen jako užitečný doplněk k úspěšné reprezentaci budoucího manžela. Slečna Palkosková se tedy inspirovala jinými kolegyněmi, které z koleje docházely na přednášky vyšších škol, např. na umělecké akademie. Alča tedy začala navštěvovat posluchárny École des Sciences politiques⁵. Konečně získala pocit, že pobyt v Paříži může plně využít. Rodiče o jejím novém studijním zaměření nic nevěděli, věděla, že by je nedovolili; pro dívku z její společenské vrstvy se studium politiky nehodilo. Navíc setkávání s mladými svobodnými muži sedávajícími vedle ní na přednáškách nebylo pro svobodnou slečnu vhodné. Slečnu Alču ale muži vůbec nezajímali, zajímala ji jen přednášená látka, kterou dychtivě poslouchala a zapisovala. Až později se seznámila

⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví. Výstřižky, Mladá fronta Dnes, příloha Víkend, 9.12.2001.

⁵ École Libre des Sciences Politiques, soukromá vysoká škola, založená v Paříži roku 1872 skupinou intelektuálů za účelem vychovávání politiků a úředníků. Budova se nacházela v Rue Saint-Guillaume nedaleko Latinské čtvrti.

s bratrem jedné své přítelkyně z významné a bohaté pařížské rodiny. Začali spolu trávit čas při projížďkách na koních, při procházkách a společenských akcích. Několikaměsíční známost vyvrcholila žádostí o ruku, kterou ale slečna Alča odmítla. Nechtěla žít ve Francii, její domov čekal v Československu. Jak jiná mohla být životní dráha slečny Palkoskové, kdyby tehdy přijala nabídku k sňatku a zůstala ve Francii...

Slečna Alča se z pařížských studií vrátila v září 1928. Po návratu dcery z Paříže se její matka snažila, aby Alča dohnala ve společenské oblasti vše, co kvůli pobytu v cizině zameškala. Podle matky byla jednou z nejdůležitějších povinností mladé dámy sebereprezentace, aby si mladé slečny ve společnosti všimnul vhodný a hlavně zámožný nápadník.⁶ Emma nevynechala téměř jedinou příležitost, kdy se mohla s mladou dcerou ukázat ve společnosti. Alča ji musela opět povinně doprovázet na nesčetné koncerty, do divadel, na dobročinné bazary, musela předtančovat na plesech, aby se zapsala do povědomí pražské společnosti. Emma chtěla dceři zajistit spokojenou a šťastnou budoucnost, jenže stále žila v zajetí životního stylu vyšších vrstev 19. století a neuvědomovala si, že svět a společnost jejího mládí mizí, životní styl se mění a že v budoucnu budou podstatné úplně jiné věci, než bezchybný oděv a vytríbené chování.

Slečna Alča toužila po jiné životní náplni, než jakou jí plánovala matka. „*Představovala si život po návratu z Paříže jinak. Navštěvovat zajímavé přednášky, studovat cizí literaturu, sledovat bohatý život umělecký. Nestačilo jí chodit jen po švadlenách a kloboučnicích... To má být náplň života? To těkání ze zábavy na zábavu? Pravý život se přece neskládá jen z jepičího třpytu! Po každém z nás by tu mělo zůstat něco trvalého, záslužného, dobrého.*“⁷ Pařížská studia rozšířila slečně Alče obzory a ona si uvědomila, že nechce žít jako její matka životem plným povrchních společenských radovánek, ale že chce, aby její život měl smysl.

⁶ Otázka zámožného manžela se s přibývajícím věkem Alči jevila jako čím dál významnější. Kmotra Albína Bohdasky, která měla své kmotřence zajistit věno a hmotné zajištění, přišla o většinu svého majetku za první světové války a Alče už nemohla nic poskytnout. Starost Alčiny rodičů o finanční zaopatření dospívající dcery se vyřešila až v roce 1929, kdy Alča zdědila hospodářskou usedlost ve vesnici Chříč (původně Křic; mezi Rakovníkem a Plzní). Odkázala jí ji její teta Emilie Palkosková, švagrová Emila Palkosky. Po převzetí dědictví se tedy slečna Palkosková stala existenčně zajištěnou a přestala být závislá na podpoře rodičů.

⁷ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 214.

2.2 Kariérní a osobní život

Paní Alča začala hledat realizaci svých cílů v psaní do novin. Koupila si psací stroj a potají doma sepisovala články na rozmanitá témata a své příspěvky zasílala do různých zájmových periodik. První články se objevily roku 1928 v deníku Tribuna⁸, přispívala také do časopisu Lada⁹ a Hospodyňských listů¹⁰, od začátku roku 1933 psala do časopisu Autolady¹¹. Další články jí pak vycházely v Ozvěnách¹², středeční příloze Národní Politiky. Při psaní svých článků čerpala především z poznatků, které se dozvěděla na přednáškách v Paříži a při cestách po světě. Zaměřovala se na české i evropské módní trendy, na společenské události, psala fejetony.

Slečna Alča zpočátku podepisovala své články jen iniciálami A.P. Nechtěla, aby se rodiče dozvěděli, že jejich dcera pracuje v novinách. Věděla, že matku by nová vášeň její dcery zklamala, a nemýlila se. Když se rodiče dozvěděli pravdu, Emmín postoj zněl jasně. „*K tomu jsem tě nevychovala. Snažila jsem se tě připravit na život nevěsty, mladé paní a matky.*“¹³ Otec naproti tomu Alču v jejích novinářských začátcích podporoval. Podle Emmína názoru se ovšem pro dívku z dobré rodiny vůbec nehodilo, aby pracovala, a aby navíc za svou činnost brala plat. Požadovala, aby dcera dávala větší část své redakční odměny na dobročinné účely, čemuž dcera vyhověla. Nicméně po tomto výstupu zmizelo z novin nejasné A.P. a na stránkách se začal objevovat nezaměnitelný podpis Alča Palkosková.

Kromě novin se cílevědomá slečna Alča snažila prosadit i v rozhlasu. Přišla se představit do Československého rozhlasu a navrhla řediteli sérii přednášek o vhodném oblékání. Cyklus přednášek o oblékání a módě, s kterým Alča do rozhlasu nastoupila, měl úspěch, a tak se její přednášky v éteru od roku 1935 pravidelně opakovaly i během války. V pravidelné čtvrthodince „Rozhlas pro ženy“ mezi 10:45 a 11:00 seznamovala ženy s aktuálními módními trendy doma i v zahraničí, s beletrií a samozřejmě také se zásadami společenského chování.

⁸ Pražský deník Tribuna, založený roku 1919 představiteli českožidovského hnutí. Jednou z jeho příloh byla i Módní revue, kam paní Alča posílala své prvotiny o vhodném oblékání.

⁹ Módní časopis Lada se honosil podtitulem Týdeník inteligentních žen a věnoval se především módě a praktickým radám pro ženy.

¹⁰ Hospodyňské listy byl měsíčník pro ženy, věnující se rodinnému životu a praktickému vedení domácího hospodářství; vycházel v letech 1925-1939 v Praze. Majitelkou, vydavatelkou a redaktorkou byla Libuše Macháčková.

¹¹ Tento časopis vydával dámský odbor Autoklubu, jehož byla Alča členem. V roce 1931 zde například publikovala „referát o předplesových přípravách odboru mládeže“ a na další stránce fejeton První vyjížďka.

LA PNP, fond Palkosková-Wiesenbergerová, Albína.

¹² Obrazový týdeník Ozvěny z domova a z ciziny.

¹³ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 223.

Další aktivitou, kterou slečna Palkosková vybočovala z okruhu stejně starých děvčat na své společenské úrovni, se stala autoškola. Alča chtěla být nezávislá a samostatná, a proto toužila po vlastním automobilu. Zapsala se do soukromé autoškoly a v červnu 1933 úspěšně složila řidičskou zkoušku. Auto, tzv. hadimršku, si nakonec díky prostředkům plynoucím z Chříče opravdu koupila. Aut se v Praze na začátku třicátých let nevyskytovalo příliš mnoho a auto řízené ženou představovalo skutečnou raritu.

Rebelující mladá slečna ale přece jen alespoň v něčem vyšla vstříc přáním své matky. Nechala se zapsat do německé kuchařské školy a začala docházet do Deutsche Kochschule sídlící ve Vladislavově ulici, protože vaření přece patřilo k nutným dovednostem mladé dívky. Většina ostatních dívek pocházela z židovských rodin; Alča se s mnohými z nich spřátelila a vztahy udržovala i po skončení kurzu. Na jejich pozdějších svatbách už tehdy, na začátku 30. let, často přemýšlela, co tyto šťastné nevěsty a novomanžele čeká. V té době totiž už za hranicemi hlásal své nenávistné plány Adolf Hitler.

Na začátku 30. let dvacátého století dospěla i slečna Palkosková do věku, kdy bylo na čase začít hledat životního partnera. Dobře se vdát bylo hlavní starostí ostatních děvčat v jejích letech, Alča ale byla „*zahleděna do své práce, kterou vypilovává, a má cíl – uplatňovat se víc a víc.*“¹⁴ Očekávalo se samozřejmě, že si nakonec vezme zajištěného mladíka s dobrou prací, jehož příjmy jí umožní žít nadále v relativním přepychu a pohodlí, na které byla zvyklá z domova. Na manželovi měla spočívat veškerá tíha zajištění rodiny, protože nepřipadalo v úvahu, aby žena její společenské úrovně pracovala. Matku Emmu proto znepokojovalo, že se její dcera výběrem vhodného ženicha příliš nezabývala a raději trávila svůj čas u psacího stroje či vyjížděkami autem nebo na koni.

Vstoupit do manželství se slečna Alča po několika nevydařených známostech rozhodla až ve svých devětadvaceti letech. Její vyvolený, Theodor Glücksmann, se ovšem nelíbil matce, která si pro dceru představovala lepší partii než bankovního úředníka bez titulu. S jeho nevelkými příjmy by se Alča musela vzdát všeho, na co byla zvyklá z domova - auta, jízdy na koni, služebných, drahých šatů. Slečna Alča ale měla příjmy z Chříče a díky těmto prostředkům se mohla vdát z lásky a nehledat za každou cenu dobře situovaného a zajištěného ženicha. Ani otec se sňatkem nesouhlasil, ale nakonec svolil.

Svatba se po roční známosti konala 3. července 1937. Alča se vdala ve stejném kostele, ve kterém byla pokřtěná – u Pražského Jezulátka. Po nevelkém svatebním obřadu, kterého se účastnili jen rodinní příslušníci a pár nejbližších přátel, odjeli novomanželé na svatební cestu do Jugoslávie. Alča přijala příjmení svého manžela a ze slečny Palkoskové se

¹⁴ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 227.

stala paní Glücksmannová, do novin ale psala dál pod původním rodovým jménem. O rok později, ve stínu mračen, která se ze třech světových stran stahovala nad Československem, postihla manžele Glücksmannovy osobní tragédie. Na začátku byla radost, třicetiletá Alča otěhotněla. Ale hrozby Adolfa Hitlera, dlouhotrvající stres, nejistota, strach z budoucnosti, se podepsaly na jejím psychickém i duševním zdraví a ona nenarozené dítě ztratila. „*Řvoucí ďábel likviduje i nenarozené...*“¹⁵ Vzhledem k dalšímu vývoji dějin československých i osobních se jí už nikdy nepodařilo znovu otěhotnět.

V lednu 1938 se paní Alče splnil sen. Dostala nabídku psát pro Národní Politiku¹⁶. Už dlouho přispívala do jejího týdeníku Ozvěny a sem tam malým článkem do nedělní přílohy hlavního listu. Později jí ale sám ředitel těchto tradičních novin při náhodném setkání nabídl uvolněné místo redaktorky tzv. „ženské hlídky“¹⁷ vycházející v nedělním vydání deníku. Po krátkém rozmýšlení místo přijala. Oficiálně se Alča stala „paní redaktorkou Palkoskovou“ v dubnu 1938 a začala psát hlavní články v rubrice Neděle pro ženu a rodinu, jež byla součástí Nedělní zábavné a poučné přílohy NP. Tato oblíbená rubrika vycházela z podnětů od dopisovatelek, probírala se témata jako vaření, šití, móda, kosmetika, rady pro domácnost.

¹⁵ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 247.

¹⁶ Konzervativní český politický deník, vycházející původně jako česká příloha německého listu Politik s názvem Česká politika. Od dubna 1885 vycházel samostatně pod názvem Národní politika, vydával ho tiskařský vydavatelský podnik Politika. Národní politika nebyla deníkem žádné politické strany, ale ideově se hlásila k politice Hradu a české národní demokracie. Za protektorátu to byl zřejmě nejčtenější deník. Šéfredaktor Národní politiky Václav Crha ale v období protektorátu aktivně kolaboroval s okupanty, a proto byl po válce odsouzen na doživotí. Z téhož důvodu byla po válce zastavena i činnost Národní politiky.

¹⁷ Ženská hlídka byl původní název rubriky, s kterou se v Národní Politice prosadila novinářka Olga Fastrová. Název rubriky byl na konci 20. let 20. století změněn, ale obsah rubriky se téměř nezměnil.

2.3 Druhá světová válka a třetí republika

O rok později už byla republika vážně ohrožena plány Adolfa Hitlera. Aby manželé unikli z nervy drásajícího ovzduší v republice, odjeli v únoru 1939 na dovolenou do Švýcarska. Známi, se kterými se zde setkali, byli obeznámeni s nejistou československou situací a nabídli jim odchod do Paříže, kde by Theodor mohl pracovat v proslulé bance. Manželé Glücksmannovi dlouho rozvažovali, Theodor se rozhodl přijmout, ale Alča odmítala opustit rodiče, a tak zvolili návrat do Československa.

Po návratu si paní Alča uvědomila, že největší nebezpečí hrozí jejím židovským přítelkyním ze školy vaření. Na začátku března tak po nocích svým autem objížděla spřátelené rodiny a varovala je a přemlouvala k odjezdu. Někteří poslechli, sbalili jen pár nejnnutnějších věcí a odjeli za hranice, ale mnozí nechtěli opustit svůj domov, majetek, který budovalo několik generací, navíc věřili, že v republice jsou v bezpečí. (Na konci války, když paní Alča očekávala jejich návrat z koncentračních táborů, nevrátil se nikdo.)

Večer 14. března 1939 strávila pražská smetánka v Národním divadle na představení Rusalky. Slavnostní nálada, krásné šaty a jemné chování ostře kontrastovalo s netušeným nebezpečím, které se v těch chvílích valilo přes hranice. Dalšího dne Prahu obsadila nacistická vojska a o den později Adolf Hitler z Pražského hradu vyhlásil Protektorát Čechy a Morava. Německá okupace postihla rodinu Palkoskovu jen tak, že jim Němci zabrali statek Chříč, a paní Alča tak ztratila zajištěný příjem.

Přes všechny závažné dějinné události, které se kolem nich valily, začátek války a nebezpečný život v Protektorátu, museli obyčejní lidé žít dál, dál docházet do zaměstnání, dál se starat o domácnost. Byl zaveden přidělový systém a potraviny se nakupovaly na potravinové lístky, ale ty nemohly naplnit potřeby domácností, a tak se hodně nakupovalo na černém trhu, od známých obchodníků, od příbuzných z venkova. Paní Alča dál pokračovala v práci v redakci i v rozhlase. Trochu paradoxně vzhledem k závažnosti doby psala články o vaření, o šatech, z rozhlasu se linuly její přednášky o společenském chování. Možná její články už nikdo nečetl, protože koho by v době životního ohrožení národa zajímala móda. Ale možná tomu bylo právě naopak a ženy si rády přečetly článek o naprosto nedůležité věci, díky němuž alespoň na chvíli zapomněly na všudypřítomný strach.

V roce 1940 zastínila všechny válečné hrůzy vážná nemoc matky Emmy, pravděpodobně rakovina. Život paní Alči se zúžil jen na práci v redakci, zajišťování domácnosti a starost o matku. Denně ji chodila navštěvovat, doprovázela ji na lékařská vyšetření, občas s ní vyšla do kavárny, když se její stav přechodně zlepšil. Začátkem dalšího

roku převezli matku do sanatoria v Podolí, lékaři nedoporučili operaci a paní Alča s otcem se museli připravovat na nejhorší. Alčina matka Emma Palkosková zemřela 17. dubna 1941. Pozůstalí ji nechali pohřbít v urnové aleji na Vinohradském hřbitově, kde spočinula vedle velikánů českého národa.

Paní Alča přes velkou rodinnou tragédii dál pracovala, docházela do redakce. Mimoto začala přednášet předmět společenská výchova a nauka o oblékání ve večerních kurzech školy Úspěch, které pořádala Měšťanská beseda v Praze, a tentýž předmět příležitostně přednášela i v různých výchovných institucích mimo Prahu, např. v ženském klášteře ve Veltrusech.

Lehce dokonce pomáhala i protinacistickému odboji, když souhlasila s žádostí redakčního kolegy, že bude předávat telefonické vzkazy na určené telefonní číslo, sdělovala neznámému příjemci časy schůzek. V okupované Praze se nežilo lehce, platily příkazy a zákazy, zatemnění oken, přidělový systém, všudypřítomné nacistické hlídky v ulicích, to vše poznamenávalo životy obyčejných lidí a vzbuzovalo strach. Zbytek války tak prožila paní Alča s rodinou střídavě v Praze a v Chrudimi, kam si jezdili odpočinout z tíživého pražského ovzduší. Válečný život na menším městě byl mírnější než v hlavním městě.

Válku se jim podařilo přežít ve zdraví tělesném i duševním. Při pražském povstání dokonce i paní Alča přiložila ruku k dílu a zapojila se do stavby barikád. Po válce se život pražských rodin pomalu vracel do běžných kolejí. Stoly při večeři se opět stávaly bohatší, přátelé z venkova posílali rodině Palkoskové jídlo, chápaví šachisté z ciziny přispívali alespoň zásilkami šatstva a potřebných drobností.

Konec války ale kromě radosti připravil paní Alče i velké zklamání. Když se po osvobození vracela s nadšením do práce, připravený článek už jí starší zaměstnanci odmítli vytisknout. Ukázalo se, že redakce je obsazena cizími lidmi, tradiční list obsadili lidé komunistického smýšlení. Na aktivu druhý den bylo rozhodnuto, že list přechází ze soukromých rukou do Revolučního odborového hnutí a že o služby stávajících zaměstnanců už není zájem. Zanedlouho potom byla kdysi slavná, ale nyní zdiskreditovaná Národní politika přejmenována na Práci. Paní Alča se tak musela vyrovnat s náhlou ztrátou zaměstnání, jež po sedm let představovalo její hlavní životní náplň a radost. Naštěstí si alespoň nemusela dělat starosti s příjmem, o který ztrátou zaměstnání přišla, neboť stát jí vrátil statek Chříč, a paní Alča tak alespoň měla prostředky na živobytí. První poválečné měsíce tak trávila péčí o otce a o domácnost a návštěvami u příbuzných a přátel; život bez psaní pro ni ale byl náročný, a tak psala alespoň drobná dílka „do šuplíku“.

Dne 26. října 1945 byla prezidentským dekretem zřízena v Praze nová Vysoká škola politická a sociální. Tato vzdělávací instituce se inspirovala pařížskou École Libre des

sciences politiques, a tak jejím hlavním posláním mělo být rozšiřování a prohlubování politického vzdělání v mnoha oblastech (politika, filozofie, sociologie, kultura i hospodářství), to vše na třech fakultách, politické, novinářské a sociální. Po kruté válečné zkušenosti stovky mladých lidí toužily po vzdělání. Ač se mladí lidé chtěli věnovat především vědám, v osnovách všech fakult figuroval jako povinný předmět Společenská výchova. Sám prezident Beneš, který se o založení školy zasloužil, si totiž uvědomoval, že po válečné hrubosti by se studenti měli naučit také zásadám slušného chování. Paní Alča Palkosková, známá a prakticky jediná odbornice na zásady společenského chování, byla tedy samotným prezidentem Benešem¹⁸ vyzvána, aby se ujala role lektorky této disciplíny. Hned v červenci 1945 zaslala do ustavující se školy svůj životopis a od října mohla nastoupit. Škola zatím neměla vlastní budovu, a tedy ani posluchárny, přednášelo se proto v biografu i v cirkusovém šapitó na Letné, azyl později poskytly také prostory Ženských domovů na Smíchově, až se nakonec výuka přesunula do důstojného prostředí Lobkowiczského paláce na Malé Straně. Dvouhodinové přednášky paní Alči, na kterých přednášela o tom, jak se správně představit, jak správně stolovat, jak vhodně konverzovat apod. se konaly jednou týdně na všech třech fakultách. Studenti možná vnímali její předmět jako podružný, ale ona jim hned zpočátku dala rázně najevo, že společenská výchova je nezbytnou disciplínou pro budoucí diplomaty, novináře i politiky, protože slušné chování bude jejich vizitkou. U zkoušek proto byla nesmlouvavá. Pro potřeby studentů sepsala i skripta pod prostým názvem *Společenská výchova*¹⁹ jako učební texty ke svým přednáškám.

První dva poválečné roky tak paní Alča trávila přednáškami, péčí o domácnost a o otce a psaním dalších děl. Kromě vysoké školy politické a sociální se paní Palkosková s přednáškami o společenské výchově uplatňovala i jinde, přednášela budoucím diplomatům na diplomatické škole ministerstva zahraničí a také úředníkům ministerstva zahraničního obchodu. Její přednášky společenské výchovy na VŠPS i na jiných institucích tedy uspěly a staly se pravidelnou součástí rozvrhů. Dařilo se i jejímu otci, kterému vyšlo druhé vydání knihy o šachových problémech a který zároveň opět začal řídit šachovou hlídku v Lidové demokracii. Zároveň od roku 1947 znovu ožíval společenský život, pražská společnost se opět scházela na banketech, konferencích a dobročinných slavnostech, jichž se účastnila i paní Palkosková. I přes zdánlivý návrat k předválečnému způsobu života ale paní Alča už od konce války vnímala měnící se politické ovzduší a probíhající změny ve státě, s obavami sledovala vzestup komunistické strany a její podivné praktiky, uvědomovala si nebezpečí

¹⁸ Paní Hana Benešová, manželka staronového prezidenta Edvarda Beneše, se z mnoha prvorepublikových společenských akcí dobře znala s matkou paní Alči, s Emmou Palkoskovou, a tak znala i kvality její dcery.

¹⁹ Palkosková, Alča: *Společenská výchova*. Praha 1947.

sílicího vlivu této strany a obávala se dalších činů komunistických funkcionářů, kteří usilovali o zásadní vliv ve státě.

2.4 Dvě tváře roku 1948

Začátkem roku 1948 vrcholila vleklá vládní krize a občané s obavami sledovali, jak se komunistická strana snaží získat většinu ve vládě a stupňuje boj o definitivní ovládnutí země. V Praze se bouřily různé skupiny obyvatelstva a bouřila se i paní Alča s manželem. Oba manželé, demokraticky smýšlející a vyznávající slušnost mezi lidmi, cítili nebezpečí ve společnosti, v níž už dávno doznělo poválečné nadšení a spolupráce a ozývala se komunistická demagogie. Slepé jásání dělnictva při komunistických demonstracích v nich vzbuzovalo obavy z budoucnosti. Paní Alča, vychovaná v prostředí první republiky, navíc ve vyšších vrstvách společnosti, těžce snášela hrubost a obhroublost komunistů, kteří uchvátili moc ve státě.

*„Manžel ji uklidňuje. ... Neoklame ji svým klidem. Ví, že má velké starosti, ví, že se v něm vše bouří, ví, že půjde proti. Ví, že i ona půjde proti vládě lidu. Ještě neví jak, ale ví, že jiné cesty pro ni není.“*²⁰ Paní Alča, stejně jako mnoho dalších lidí, kteří ctili demokracii a humanitu, cítila v komunistické doktríně velké nebezpečí, nesouhlasila s tím, aby politici vyznávající třídní boj ovládli stát. Nemohla zabránit tomu, aby k tomu došlo, a tak chtěla alespoň přiložit ruku k dílu při zmírňování následků tohoto zásadního převratu.

Co se týče událostí konce února 1948, jsou Alčiny vzpomínky v její knize trochu nepřesné. *„Slunné únorové dny v roce 1948 tráví dcera s otcem v Krkonoších, ... Tam je zastihuje 25. únor 1948. Osazenstvo chaty rozpačitě postává u rozhlasu, který oznamuje vítězství pracujícího lidu a přináší projev Klementa Gottwalda na Staroměstském náměstí, z balkonu paláce Kinských. Z aparátu se ozývá břeskňá hudba, pochody, zpěv mas. Lid jása.“*²¹ Do knihy se vloudila nepřesnost či snad jen tiskařský šotek; Gottwaldův projev k táboru lidu shromážděnému na Staroměstském náměstí se zazněl již 21. února. Jeho známější projev z 25. února z Václavského náměstí paní Alča slyšet nemohla, neboť v té době se účastnila pochodu studentů na Hrad. A tam to všechno začalo. Tehdy si vysokoškolská lektorka Alča Palkosková uvědomila, kdo bude potřebovat její pomoc, a tehdy se rozhodla, jak se zapojí do boje proti režimu.

A tak rok 1948 představoval v životě paní Alči rok dvou tváří. V pracovním životě se jí dařilo. Během roku jí tiskem vyšla tři díla, román o čistokrevném psu Kiliánovi²² a další dvě knihy o společenské výchově, *Ctím člověka*²³ a *Společenská výchova v rodině*²⁴. V nich

²⁰ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 282.

²¹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 281-282.

²² Palkosková, Alča: *Kilián*. Praha 1948.

²³ Palkosková, Alča – Třebický, Jan: *Ctím člověka*. Praha 1948.

²⁴ Palkosková, Alča: *Společenská výchova v rodině*. Praha 1948

se opět zaměřovala na zásady slušného chování, správného stolování, zásady etikety v představování a rozhovoru, na výběr oblečení na konkrétní události atp. Nemohla tušit, že již zanedlouho zásady společenské výchovy nebude nikdo dodržovat. Kromě spisovatelských úspěchů se dostavil i úspěch novinářský, dostala nabídku pracovat v Lidové Demokracii. Nastoupila od října 1948 na místo hlavní redaktorky přílohy pro ženy a opět vedla tzv. „ženskou hlídku“. Mezitím směla také dál přednášet na Vysoké škole politické a sociální, a to i po „očistné akci“ probíhající v prvních měsících roku 1949. Ve škole se zorganizoval akční výbor, do kterého se většinou zapojili ti méně schopní, levicově zaměření studenti, kteří rozhodovali o osudu svých kolegů i vyučujících. Paní Alča byla předvolána v únoru 1949 a očekávala, že o jejím vyloučení bude rozhodnuto ještě dříve, než před aktiv předstoupí, ale k jejímu překvapení na škole mohla zůstat. Až později jí došlo, že na její pozici jednoduše neměli nástupce, jiný odborný pedagog přednášející společenskou výchovu prostě nebyl. Směla tedy přednášet dál, ač mnoho jejích studentů bylo „vyakčněno“ kvůli nevyhovujícímu třídnímu profilu či nevhodným názorům.

Přes všechny pracovní a soukromé úspěchy roku 1948 začala ale paní Alča vést také tajný, nelegální život. *„Nastupuje doba dorozumívacích hesel, krátkých telefonátů, tajných cest a setkání – vždy jen dvě osoby. Další osoby odbojných skupin není radno znát. Alča je zapojena – pomáhá studentům za hranice.“*²⁵

²⁵ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 283.

2.5 Ilegální činnost

Paní Alča se v knize svých pamětí o své ilegální práci příliš nezmiňuje. Reflektuje ji jen v několika málo nejasných náznacích. Přesto je jisté, že hlavní součást Alčiny „protistátní“ činnosti tvořila pomoc stíhaným studentům při odchodu do zahraničí a účast v ilegální skupině.

V odpoledních hodinách středy 25. února 1948 prošel Prahou manifestační pochod vysokoškolských studentů.²⁶ Průvod směřoval na Pražský hrad, kde chtěli studenti a další lidé vyjádřit podporu prezidentu republiky Edvardu Benešovi, který se už několik dní rozhodoval, zda přijme či nepřijme demisi demokratických ministrů. Mladí lidé nemohli ještě vědět, že právě toho odpoledne prezident demisi podepsal. Pokojnou demonstraci organizovali především národně socialističtí studenti, hlavní přípravný stan se vytvořil v budově techniky na Karlově náměstí. K průvodu se ale cestou připojily stovky dalších studentů jiného politického zaměření a z jiných škol. V prvních řadách průvodu nakonec kráčeli také studenti Vysoké školy politické a sociální a jeden z nich dokonce nesl československou vlajku. Studentům se i přes odpor bezpečnostních složek podařilo dojít až k Hradu a vyslat delegaci k panu prezidentovi. Ten je ale nepřijal a jeho kancléř Jaromír Smutný jim sdělil, že demisi již podepsal. Studenti čekající venku se mezitím bránili rozehnání, zpívali státní hymnu a volali různá hesla. Nakonec se je příslušníkům SNB a milicí podařilo z Hradčanského náměstí vytlačit a rozehnat, několik desítek studentů pozatýkali. Paní Alča se pochodu na Hrad zúčastnila také a brzy si uvědomila, že odvážným studentům bude hrozit pronásledování a kruté postihy.²⁷

O svém zapojení do odboje napsala paní Alča později toto: *„Studenti, nesoucí v průvodu na hrad vlajku, jsou v nebezpečí. Nastupuje doba dorozumívacích hesel, krátkých telefonátů, tajných cest a setkání – vždy jen dvě osoby. Další členy odbojných skupin není radno znát. Alča je zapojena – pomáhá studentům v útěku za hranice.“*²⁸

V dokumentu Ztracená duše národa vzpomínala na svou „protistátní činnost“ takto: *„[...] v první řadě šli studenti Vysoké školy politické a sociální a nesli vlajku. Ti studenti byli určitě fotografováni, protože to byla první řada, tak ti byli ve velkém nebezpečí, že ponesou*

²⁶ Nebyla to první protestní akce studentů. Již o dva dny dříve se uskutečnil podobný průvod, jehož iniciátoři byli již ve vězení nebo se skrývali.

²⁷ Studenti zatčení po pochodu byli později v rychlém procesu odsouzeni do vězení, na dobu od 48 hodin do 7 dnů, hlavní organizátoři dokonce na 14 dní. Po propuštění jim ale nepochybně hrozil další tvrdý postih, před kterým je chtěla paní Alča ochránit. Hrozily jim tresty od vyloučení ze školy a znemožnění dalšího studia až po zařazení do táborů nucené práce či do pomocně technických praporů v pohraničí.

²⁸ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 283.

*těžké důsledky toho, to by je byli určitě zatkli. Tak proto potom naše skupina jim umožnila, že se dostali za hranice.*²⁹

V jiném dokumentu vyprávěla o této snaze podobně: „*Takovým vůdčím motivem mého zatčení bylo to, že ono prasklo, že já jsem pomáhala studentům za hranice. Protože když šli na ten Hrad holdovat Benešovi, tak v první řadě nesli vlajku, a tu vlajku nesli moji studenti z Vysoké školy politické. A mně bylo jasné, že je vyfotografovali a že je budou určitě pronásledovat a to jsem nechtěla, aby se jim stalo. Tak jsme se spojili s naším kvestorem a posílali jsme je pryč.*“³⁰

Hlavní „provinění“ paní Alči tak spočívalo v běžné lidské snaze pomáhat potřebným a nespravedlivě pronásledovaným mladým lidem. Z pohledu komunistického režimu ale pomáhala vzbouřencům, nepřátelům státu, kteří sice ničím neporušili zákon (průvod probíhal pokojně), ale pro vznikající režim představovali mladí odhodlaní lidé, kteří se nebáli projevit veřejně své názory, nebezpečí. Paní Alča, která dokázala nahlédnout skutečnou tvář ustavujícího se režimu, nechtěla dopustit zmar mladých životů.

Ze zachovaného svědectví není jasné, jak přesně pozdější záchrana studentů probíhala, například zda studenti o pomoc požádali sami, či zda je paní Alča a její spolupracovníci s pomocí školních záznamů kontaktovali a odchod do emigrace jim nabídli jako východisko z nejisté situace. Nelze ani s jistotou určit, kdy přesně se paní Alča v této činnosti začala angažovat, lze ale předpokládat, že k tomu došlo hned na jaře 1948, protože studentům hrozil postih v podstatě bezprostředně po pochodu.

Také konkrétní způsob, jak se paní Alča zapojila do ilegální skupiny Havran, zůstává zahalen nejistotou. Z jejího sdělení v dokumentu Ztracená duše národa vysvítá, že se z vlastní iniciativy spojila s kvestorem Eduardem Škvárou, pravděpodobně proto, že doufala, že on bude mít k dispozici kontakty, které by bylo možné využít. Možná dokonce již v té době věděla či tušila, že kvestor organizuje nějakou odbojovou skupinu, chtěla se tedy do ní zapojit a svého členství využít k pomoci studentům. Možné také je, že se kvestor rozhodl k vytvoření skupiny až poté, co se na něj paní Glücksmannová obrátila s žádostí o pomoc, a že tedy celá skupina vznikla s prvotním cílem zachránit studenty a až později se začala zaměřovat i na jiné odbojové činnosti. Jak to bylo doopravdy, nelze vyčíst ani z pozdějších výsledkových protokolů. Státní bezpečnost infiltrovala skupinu Havran až o více než rok později, kdy hlavní vlna studentů dávno hranice přešla, a skupina se tehdy již věnovala převážně jiným úkolům. Na počátky a důvody vzniku odbojové skupiny se vyšetřovatelé při výsleších neptali, a nikdo proto o jejím založení nevypovídal.

²⁹ Televizní dokument Sladké století. Režie Helena Třeštíková, 1998.

³⁰ Televizní dokument Ztracená duše národa 5/7. Režie Petr Nikolaev, 2001.

Paní Alča poskytovala odcházejícím studentům cenné rady. Zнала cesty v pohraničních lesích, uměla tedy studentům poradit, jak se nejrychleji a nejsnadněji dostat na hranici. Zajistila jim setkání s převaděči a za hranicemi už na ně čekali další spolupracovníci. „*Utíkali, dali jsme jim tipy, ke komu se maj obrátit, až překročí hranice, protože tam zas byli naši lidé, kteří už si je přebírali a už jim pomáhali dál.*“³¹

Studenti odcházeli do emigrace v průběhu několika měsíců; v prvních dvou letech po komunistickém převratu, než vládnoucí režim získal plnou kontrolu nad pohraničními přechody, nebyly ještě hranice tak neprodyšně uzavřené a tak bedlivě střežené jako v letech pozdějších. Přechody hranic proto ještě nebyly tak riskantní a měly velkou naději na úspěch. Paní Alča vzpomíná, že všem studentům, kterým se jejich skupina snažila pomoci, se odchod za hranice podařil. Smutnou ironii představuje fakt, že nikdo z mladých lidí, jejichž útěk pomáhala připravit, se jí později neozval, aby jí poděkoval.³²

Jedna odcházející skupina dokonce doufala, že lektorka Palkosková odejde s nimi. „*V blízkosti hraničního přechodu u Tří seker u Mariánských Lázní čekají na Alču. Vysílají spojku, doufají, že půjde s nimi. Spojka odchází sama. Alča neopustí otce ani svoji ilegální činnost.*“³³ Hlavní vlna ohrožených studentů sice už odešla za hranice a hlavní záměr paní Alči se tedy zdařil, ale ona cítila povinnost zůstat a pokračovat v odbojové činnosti zase jiným způsobem. Proti krutému a nezákonnému režimu bylo třeba dál bojovat.

Ze svědectví paní Alči se zdá, jako by hlavní náplň činnosti odbojové organizace, do níž se zapojila, tvořily jen převody studentů za hranice. Skupina Havran, kterou založil a vedl kvestor VŠPS Eduard Škvára, si ale kladla širší cíle. Její členové se snažili získávat zprávy politického, hospodářského i vojenského charakteru a předávat je spojencům za hranicemi, kteří s jejich pomocí mohli v bezpečí připravovat plány na zvrát vnitřní situace. Mezi jejich odbojové snahy patřil také tisk letáků, jejichž prostřednictvím chtěli upozornit obyvatele Československa na lži a nezákonné praktiky nastupujícího režimu. Spolupracovali také s jinými protistátními skupinami a dokonce snad plánovali pokus o převrat.

Paní Alča pravděpodobně pochopila, že skupina Havran se zaměřuje i na jiné protistátní činy. Sama ale vzpomínala, že činnost skupiny byla přísně konspirativně organizována, jednotliví členové nesměli znát jména a činnost ostatních zapojených osob. Později se zapojila do úsilí skupiny i jinými způsoby. Propůjčovala svůj byt v Plaské ulici k tajným schůzkám dalších členů organizace. Doporučila vedení skupiny služby svého

³¹ Televizní dokument Sladké století. Režie Helena Třeštíková, 1998.

³² LA PNP. Homolová, Marie: Z univerzity rovnou do vězení. Příběh Alči Palkoskové. Nedělní LN, 7.11.1998, s. 26.

³³ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 286.

manžela Theodora Glücksmanna s tím, že má kontakty s francouzským velvyslanectvím a mohl by tímto způsobem předávat důvěrné zprávy do zahraničí. Vypomohla také ve chvíli, kdy skupina potřebovala sehnat štoček³⁴ k vytištění ilegálního letáku. Zprostředkovala také pomoc pro pár dalších osob, které chtěly odejít za hranice.

O této své činnosti se ve své knize ani jinde nezmiňuje; nepřípadala jí zřejmě nijak významná a hodná zaznamenání. Spolupráce s ilegální organizací s sebou nesla různé obtíže a byla velice psychicky náročná. Paní Alča žila mnoho měsíců ve stresu a v obavách z prozrazení. Tyto nepříjemnosti ovšem snášela statečně, neboť věděla, že usiluje o správnou věc. *„Byly by to večery idylické, kdyby nemusila být stále ve střehu. Její cesty nejsou již tak rovné, jsou plny záhadných směrů a setkání. Zvonící telefon se nehlásí, ozve-li se Jiřina³⁵. Jsou to tajné hovory pro Alču. V telefonu se ozývá slabé cvaknutí. Theodor jí vysvětluje: „Odposlouchávají ti telefon. Bud’ opatrná.“ Těžko být opatrná. Jsou tu vzkazy, příkazy, jednání. Vše v tajnosti. Musí lhát, je to přímo její povinností, aby chránila ty druhé. Je v moci povinné přetvářky, nutné a užitečné.“³⁶*

Tak jako mnoho jiných ilegálně pracujících skupin, i skupina Havran nakonec doplatila na činnost agenta³⁷ StB. V létě 1949 se do činnosti skupiny zapojil nový spolupracovník s krycím jménem René, důvěryhodně vystupující muž vydávající se za agenta britské tajné služby. René se do skupiny dostal díky doporučení studenta z VŠPS, který ale také spolupracoval s StB. Během krátké doby si získal důvěru vedoucích skupiny a ti ho brzy začali zasvěcovat do svých plánů a počítali s jeho pomocí. Sliboval jim doručování jejich zpráv do zahraničí a pomoc při přípravě ozbrojeného povstání. Ve skutečnosti byl René tajným spolupracovníkem StB, jehož úkolem bylo monitorovat činnost skupiny, dohlížet na její členy a o každém členu zaznamenávat vše, co o něm zjistil. Svému řídicímu orgánu z krajského velitelství StB v Praze podával podrobné zprávy o svých schůzkách se členy skupiny. Hlásil i drobnosti, z kterých ale později byly vykonstruovány důkazy rozsáhlé ilegální činnosti vedoucí k rozvrácení republiky.

V prvních měsících po únoru 1948 se agenturně-operativní činnost Státní bezpečnosti zaměřovala převážně na tzv. kontrolní síť. *„Kontrolní síť patřily k praktikám zpravodajské služby, ta nasazovala („podstavila“) do ilegálních skupin svoje agenty, kteří měli poskytovat informace o jejich připravovaných aktivitách a podle možností ovlivňovat jejich činnost, tedy*

³⁴ Druh tiskařské formy.

³⁵ Pomocnice v domácnosti Jiřina Stará, narozena 6.4.1910, u Palkoskových hlášena od 2.7.1943.

³⁶ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 287.

³⁷ *„Agent jest vědomý a i formálně (písemně aneb jinou formou) závazný, stálý a spolehlivý spolupracovník Státně-bezpečnostní služby, jenž tajně, podle jejich příkazů, působí v prostředí nepřátelském, nebo prostředí, kde se nepřítel soustřeďuje a jenž požívá jeho důvěry.“* Citováno z http://totalita.cz/stb/stb_sl_agent.php

*kontrolovat je.*³⁸ Od těchto kontrolních sítí byl už jen krůček k agentům-provokatérům a k organizování provokací. Mohlo se jednat o provokaci v rámci už fungující ilegální skupiny, jejímž cílem bylo vystupňovat protistátní aktivitu skupiny a zajistit pořádné důkazy proti jejím členům, nebo k provokaci takřkajíc „na zelené louce“, kdy „protistátní skupinu“ začal vytvářet a organizovat sám agent StB.

Původním úkolem agenta René bylo zřejmě právě jen infiltrovat skupinu, získat si důvěru jejích členů, kontrolovat jejich činnost, podávat o ní hlášení svému řídicímu orgánu, a shromažďovat důkazy, které proti nim po zatčení budou použity. Důkazem důvěry paní Alči k tzv. agentovi britské tajné služby, ve skutečnosti agentovi StB, byla její žádost, aby až pojede do Londýna, vzal dva balíčky (v jednom byly hračky, v druhém vzácná bomboniera a ručně vyšívaná stolní dečka) pro její přítelkyně (jednou z nich byla židovská přítelkyně, která na Alčino varování odešla před válkou do Londýna), které mu skutečně předala, ale které se samozřejmě do Anglie nikdy nedostaly a skončily na velitelství StB. V posledních týdnech pak agent René přistupoval i k drobným provokacím, nabízel paní Alče, zda znovu nechce něco poslat do Anglie nebo snad napsat do tamějšího rozhlasu. Až v druhé polovině září 1949 pojala paní Alča podezření, že jejich tajná skupina byla prozrazena. Až tehdy ji napadlo, že někdo ze skupiny zřejmě „naletěl na agenta“. Paní Alča ani ostatní členové skupiny zjevně neměli tušení, že agent StB je „důvěryhodným členem“ jejich skupiny již několik měsíců a že jejich činnost je pečlivě sledována. V polovině září pak utekl za hranice vedoucí skupiny Eduard Škvára, o čemž byla Stb prostřednictvím svého agenta hned informována. Následně byl zatčen zástupce vedoucího, bývalý student Josef Vik, a na základě jeho výpovědi³⁹ byli o pár dní později zatčeni i manželé Glücksmannovi.

³⁸ Kaplan, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 87.

³⁹ Při prvním výslechu přiznal Vik svou ilegální spolupráci s Eduardem Škvárou, kterému pomáhal ověřovat zprávy o hospodářské a politické situaci ve státě. O paní Alče přiznává jen to, že propůjčovala svůj byt ke schůzkám Vika se Škvárou a později i samotného Škváru s dalšími spolupracovníky. Na jiném místě vypověděl, že v květnu roku 1949 ho lektorka Palkosková požádala, zda by mohl zprostředkovat přechod Zdenka Šolcha. Do třetice se paní Alča v jeho výpovědi objevila, když Vik vypovídal o své vojenské službě, během níž udržoval s Palkoskovou písemný styk, protože mu šláhla zaměstnání.

ABS, fond V/MV, sign. V-2661 MV, Zápis o výpovědi Josefa Vika, 4. 10. 1949.

3. Život ve vězení

3.1 Zatčení

Ve chvíli, kdy vedoucí operativních útvarů StB usoudili, že mají již dostatek „důkazů“ o protistátní činnosti osob nebo skupin, přistoupili k realizaci případu. K nejčastějším podnětům k zatýkání patřily neproověřené zprávy agentů či informátorů a také výpovědi, většinou vynucené na již zatčených osobách. Nejvíce návrhů na zatčení přicházelo od operativních útvarů, příkazy k zatčení podávali nejdříve velitelé těchto útvarů, definitivně je potvrzoval krajský velitel StB. Ještě dlouho po únoru 1948 se ale často příkazy k zatčení vydávaly pouze ústně, až s dodatečným a často značně opožděným písemným příkazem. Zatčení spolu s domovní prohlídkou prováděli příslušníci zatýkacího oddělení StB.

Tři měsíce poté, co se do skupiny Havran zapojil agent René, shledaly operativní útvary, že již shromáždily dostatek dokladů o trestné činnosti této skupiny, a rozhodly se případ ukončit. Bezprostředním impulzem se zřejmě stal útěk vedoucího skupiny Eduarda Škváry za hranice, po němž se Státní bezpečnost začala obávat, aby podobné řešení nezvolili i další členové skupiny. Dne 3. října 1949 byl zatčen Josef Vik, druhý vedoucí skupiny, a při svém výslechu o den později uvedl mnoho jmen lidí, kteří byli s činností skupiny nějak spojeni. V návaznosti na jeho výpověď proběhlo zatčení Anny Slováčkové, profesorky VŠPS, která pracovala na rozšiřování letáků, a také manželů Glücksmannových, coby nejbližších spolupracovníků Eduarda Škváry.

Čtvrtek 6. října 1949 mohl být dnem jako každý jiný. Místo toho se černě zapsal do života paní Alči, jejího manžela i jejího otce. Dopoledne strávila paní Alča jako obvykle v redakci. Ten den ale výjimečně skončila trochu dříve a se dvěmi přítelkyněmi ještě poseděla na Petříně. Teplý podzimní den se přehoupl přes poledne a ona se vydala domů, aby poobědvala s otcem. V tu chvíli ještě nemohla vědět, že se právě pomalu chýlí ke konci jedna část jejího života.

Paní Glücksmannová již dlouho tušila, že se kolem ní pomalu stahuje síť Stb, věděla, že ji příslušníci sledují a odposlouchávají jí telefon, že shromažďují informace. Věděla, že je jen otázkou času, kdy ji přijdou zatknout. Jak sama píše: „*Každý, kdo pracoval ilegálně, musil počítat téměř najisto s takovým koncem.*“⁴⁰ Již několik týdnů, od chvíle, kdy si uvědomila, že činnost jejich ilegální skupiny je prozrazena, žila v neustálém nepříjemném napětí a s hrůzou

⁴⁰ Palkosková-Wesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 289.

čekala, kdy osudný den nastane. Kalendář ukazoval 6. října 1949⁴¹, když kolem druhé hodiny odpolední zazvonili u jejího bytu v Plaské ulici dva muži ze Sboru národní bezpečnosti.

Paní Alča pokaždé⁴² vzpomínala, že oba byli velmi nedbale oblečení a mluvili špatnou češtinou. Ženu, která se již roky věnovala vyučování společenské výchovy a snažila se svým studentům vštípit základy slušného chování a vhodného oblékání, musel zevnějšek mužů zákona velmi zarazit, a tato okolnost se jí proto hluboce zapsala do paměti. Jednalo se o dva příslušníky SNB, služební čísla 442 a 405⁴³. Po úvodních dotazech, kterými se ujistili, že zatýkají správnou osobu, přistoupili k domovní prohlídce. Ta se při zatýkání běžně prováděla, vedena snahou získat kompromitační materiál, jež by bylo později možné využít při výslechu a při usvědčování.⁴⁴ V průběhu prohlídky byla nalezena a zabavena Alčina osobní korespondence. Nechybí zdůraznění, že „*při prohlídce nebylo nic poškozeno ani odcizeno!*“⁴⁵. Realita se ale často od proklamovaných a podepsaných tvrzení lišila. Mezitím si paní Alča směla připravit pár věcí; muži zákona ji poučili, aby si s sebou vzala několik nejn nutnějších věcí, a v té chvíli bylo paní Glücksmannové jasné, že se do večera domů nevrátí, jak slibovala otcí; věděla, že se nevrátí už možná nikdy.

Otcí se se svými obavami nesvěřovala, nevěděl ani o její ilegální činnosti; nechtěla mu v jeho věku přidělovat starosti. Byl přítomen zatčení, ale neměl tušení, že své jediné dítě vidí na dlouhou dobu naposledy. Alča se s ním raději ani nerozloučila, bála se, aby ji city nepřemohly a aby se starý pán nerozrušil. Nevěděl, že přihlíží zásadnímu zlomu ve svém i dceřině životě. V bytě se v tu dobu nacházela také Jiřina Stará, jejich služebná. Té směla Alča předat zbylé potravinové lístky; jen pohledem ji mohla požádat, aby neopouštěla jejího starého otce a dál se mu starala o domácnost. Opuštění starého pána dělalo Alče největší starosti a také v dalších měsících se nejvíce trápila právě jeho osudem. Při zatýkání se ale snažila chovat klidně a poslušně.

„Při zprávách o zatýkání, vyslechnutých ještě coby svobodný člověk, každá byla odhodlána bránit se ze všech sil. A když přišel ten neblahý den...? Žádná se neubránila. Co

⁴¹ Ve svých pamětech paní Alča mylně uvádí datum 5. října 1949 (Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s.288), ale příkaz k zatčení a další dokumenty nesou datum 6.10.1949. ABS, f. V/MV, sign. V - 2661 MV

⁴² Palkosková-Wesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 289. „*Ledabyly, až špinavě oblečení ve zmačkaných oděvech, ve vytahovaných svetrech a nečistěných botách. Důvod návštěvy pronesli žalostnou češtinou, hraničící s negramotností.*“ Podobně vzpomíná také v dokumentu Sladké století: „*Zatčení bylo nepěkné. Já jsem přišla domů, ještě jsme obědvali s otcem, a potom přišla hospodyně a říkala: „Jsou tady dva páni a chtějí s váma mluvit.“ Stáli tam takoví nepěkně vypadající dva mladí muži, ohromně ledabyly oblečení, nevyžehlení, špinavé boty a tak dále, vypadali strašně. Já jsem věděla hned, kolik uhodilo. Říkali, že s nima musím jít, mluvili špatnou češtinou, pochopitelně, velice chabě a gramaticky nemožně.*“ Televizní dokument Sladké století. Režie Helena Třeštíková, 1998.

⁴³ ABS, f. V/MV, sign. V - 2661 MV. Příkaz k provedení domovní prohlídky, 6.10.1949.

⁴⁴ „*Předmětem pátrání jest pátrání po listinném, tiskovém a jiném materiálu pocházejícím z trestné činnosti proti státu.*“ ABS, f. V/MV, sign. V - 2661 MV. Protokol o domovní prohlídce, 6.10.1949.

⁴⁵ Tamtéž.

*byla platná odvaha, když vítězila krutost, podlost, lež...! Vnitřně bojovala každá, ale odvaha byla promísena bezmocností proti násilí, s hluboce raněnou duší, kdy by bývalo bylo namísto tlouci hlavou o zeď. K něčemu takovému se postižené ženy nesnížily. Nesly své ponížení hrdě a mlčky.*⁴⁶

Dva muži ji pak doprovodili k malému osobnímu autu stojícímu na druhé straně ulice a odvezli ji do Bartolomějské ulice 4, na pražské Krajské velitelství Státní bezpečnosti k prvnímu výslechu.

Paní Alča žila celý život v přesvědčení, že hlavní důvod jejího zatčení a následného věznění představovala její pomoc studentům při odchodu za hranice. „*Takovým vůdčím motivem mého zatčení bylo to, že prasklo, že já jsem pomáhala studentům za hranice.*“⁴⁷ Já se ovšem domnívám, že skutečnost byla jiná. Na základě dokumentů zachovaných ve vyšetřovacím spise skupiny (trestní oznámení, obžalovací spis, rozsudek)⁴⁸ se odvažuji tvrdit, že Státní bezpečnost o její pomoci studentům účastnícím se pochodu na Hrad vůbec nevěděla. Zatkla a potrestala ji za mnohem méně závažnou činnost, jejíž význam ovšem náležitě zveličila.

Přechody studentů za hranice organizovala paní Alča hlavně v roce 1948; podle jejích informací (zřejmě od spolupracujících „spojek“, tedy převaděčů, kteří vlastní přechody uskutečňovali) se všem studentům podařilo hranice úspěšně přejít. Nikdo z nich pravděpodobně nebyl zatčen a vyslýchán, Státní bezpečnost se tedy o těchto přechodech vůbec nedozvěděla, a tudíž nemohla vědět ani o jejích organizátorech. Pokud by ilegální činnost paní Alči skončila zároveň s ukončením přechodů, pravděpodobně by se do vězení vůbec nedostala. Ona ale se skupinou Havran spolupracovala i nadále, chtěla proti režimu dál bojovat.

O existenci skupiny se StB dozvěděla až o rok později, pak do ní úspěšně zapojila svého agenta a jeho prostřednictvím získávala zprávy o ilegální činnosti jejích členů, tedy i paní Alči. Její činnost ale v této době už spočívala především v pomoci při zajišťování práce skupiny; propůjčovala svůj byt k ilegálním schůzkám, zprostředkovávala kontakty a schůzky jednotlivých členů, předávala vzkazy a zprávy a podílela se na zařizování a shánění potřebných věcí. Právě tyto drobné služby byly pravým podnětem k jejímu zatčení, resp. nejzákladnější důvod představovala sama její spolupráce s ilegální skupinou. V tomto smyslu

⁴⁶ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 300-301.

⁴⁷ Televizní dokument *Ztracená duše národa 5/7*. Režie Petr Nikolaev, 2001.

⁴⁸ ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV.

o její činnosti vypovídal také Vik⁴⁹ po svém zatčení, a jelikož jeho výpověď se stala hlavním podkladem pro přípravu trestního oznámení, trestní oznámení proti paní Alče se zaměřilo právě na tyto organizační služby. Ve spisech se sice objevuje jeden student, kterému v květnu 1949 pomohla za hranice, a další tři neznámí lidé, kterým zprostředkovala kontakt s lidmi, kteří by jim v jejich úmyslu pomohli. Tito lidé byli už ale jen „paběrky“ její dřívější činnosti a pomoci studentům. Domnívám se, že pokud by Státní bezpečnost o původních uprchlých studentech věděla, využila by toho ke zdůraznění provinění paní Glücksmannové a výrazně by se to projevilo v trestním oznámení, obžalovacím spisu a později především v rozsudku.

Paní Alča se tedy dle mého názoru mýlila v otázce příčiny svého věznění. Ve všech pramenech (její paměti, televizní dokumenty, pozdější novinové rozhovory) tvrdila, že jedenáct let ve vězení strávila kvůli organizaci přechodů ohrožených studentů za hranice. Z jejího pohledu tomu tak totiž skutečně bylo - ona věděla, že studentům pomáhala a že se tím dopouštěla nezákonné činnosti. Další práci v ilegální skupině nepovažovala za zásadní. Státní bezpečnost ale právě tuto její podružnou činnost zveličila a klasifikovala ji jako velezrádnou.

Je pravděpodobné, že si opravdové důvody svého zatčení a věznění zpočátku uvědomovala. Pro zachování jejího duševního zdraví ale bylo lepší, pokud věřila, že ve vězení pyká za skutečně důležitou věc, že svým utrpením platí za ušlechtilou snahu zachránit lidské životy. Je možné, že si později odmítala připouštět, že ve skutečnosti ztratila svobodu kvůli ne tolik důležitým a podružným činnostem, protože by jí její mnohaleté potrestání připadalo ještě nespravedlivější.

⁴⁹ V Úředním záznamu ze dne 6. října 1949, který vyhotovilo 1. oddělení Krajského velitelství StB (útv. 601 A-5/2-f) se lze dočíst bezprostřední důvody pro zatčení paní Albíny Glücksmannové a vyplývá z nich také, že skutečným podnětem k zatčení byla výpověď Josefa Vika: „Podle výpovědi Josefa Vika úředníka je Glücksmannová podezřelá, že přenechala Eduardu Škvárovi svůj byt k ilegálním schůzkám s cizími agenty, předala několik lidí k převodu za hranice, a věděla o ilegální činnosti určitých osob a jejich trestnou činnost neoznámila. Operační vložka na jmenovanou byla vyhotovená, a povolení k realizaci případu došlo. V důsledku toho bylo přikročeno k jejímu zatčení.“ ABS, f. V/VM, sign. V-2661 MV.

3.2 Vyšetřování a výsledky

Vyšetřování případu tvořilo z pohledu Státní bezpečnosti nejzásadnější fázi přípravy politického procesu⁵⁰. Vyšetřování prováděl samostatný sektor, kterému v rámci StB příslušelo výjimečné postavení. Vedení StB i KSČ totiž zastávalo přesvědčení, že na osobnosti a schopnostech vyšetřovatelů závisí usvědčení nepřátel režimu. Vyšetřovatel měl povinnost odhalit a objasnit trestnou činnost vyšetřovaného, získat dostatek „důkazů“ a zjistit informace o spolupachatelích.

Vyšetřovatelům bylo vštěpováno, že každá osoba zatčená StB je nebezpečný zločinec, a proto musí být usvědčena a odsouzena nebo jinak potrestána; propuštění podezřelého z vyšetřovací vazby by podryvalo autoritu a důvěryhodnost StB. Neúspěšně vyslýchané osoby by navíc mohly šířit zprávy o nezákonných vyšetřovacích metodách na veřejnosti. Před vyšetřovateli tedy seděl zavilý zločinec, nepřítel státu a pracujícího lidu, kterého bylo nutno usvědčit a po zásluze potrestat. Vyšetřovatelé tak ve slepé důvěře v práci Státní bezpečnosti přijímali názor, že už samotné zatčení určité osoby je důkazem o její protistátní činnosti, jinak by přece nebyl důvod ji zatknout. Presumpci neviny u zadržené osoby nikdo nerespektoval, jednak záměrně, ale často také proto, že vyšetřovateli se stávali mladí nezkušení muži, kteří neznali zákony ani zásady demokratického soudnictví. Vyšetřovatelé tedy věřili, že každý, koho StB zatkne, je vinen, a jejich úkolem je pouze zajistit, aby svou vinu přiznal. Protože „účel světí prostředky“, je jen na nich, jakými způsoby ho k přiznání dovedou. Vyšetřovatelé nečinili mezi zatčenými rozdíly, ke všem se chovali stejně krutě, ať šlo o muže či ženu, mladíka či staťenku. Pokud zatčený odmítl spolupracovat a vypovídat, přicházelo na řadu násilí. Fyzické a psychické násilí tvořilo dvě hlavní složky vyšetřování a mělo jediný cíl, přivést vyšetřovaného člověka do stavu, kdy již nebyl schopen dál vzdorovat a přiznal a podepsal to, co vyšetřovatelé „vyšetřili“. Hlavní úkol vyšetřovatele tedy spočíval v tom, aby

⁵⁰ Politické procesy představovaly nezbytnou součást politiky vládnoucí komunistické strany, především v jejím zakladatelském období v letech 1948-1953. Zdaleka ne všichni občané státu totiž souhlasili s únorovým převratem, kdy komunistická strana převzala moc v Československu. Většina tiše mlčela a doufala, že se jedná jen o politický zvrat, který jejich životy příliš neovlivní. Našli se ale i tací, kteří si plně uvědomovali dosah komunistického převzetí moci a nechtěli se s ním smířit. Rozhodli se vzepřít se, bojovat, ukázat ostatním, co se kolem nich děje. Tito odvážní lidé samozřejmě představovali pro režim nebezpečí, neboť ohrožovali jeho důvěryhodnost. Komunistická strana potřebovala tyto nepohodlné osoby umlčet, potřebovala umlčet každého, kdo by projevil sebemenší nesouhlas s jejím způsobem vládnutí, a zastrašit všechny ostatní. A tehdy se ke slovu dostaly represe, perzekuce, politické procesy. Příprava politických procesů se stala ústředním bodem činnosti Státní bezpečnosti. Od vytipování „nebezpečných“ osob, jejich sledování a shromažďování důkazů o jejich „trestné“ činnosti proti republice, často za pomoci provokací a agentů, následná realizace (tj. zatčení) osoby, vyšetřování a výsledky, dokonce i rozhodnutí o odsouzení a výši trestu – to vše měla v rukou téměř všemocná Státní bezpečnost. Hlavní zájem strany se zaměřoval na velké procesy proti členům bývalých nekomunistických stran, proti zástupcům celých společenských skupin (církve, armáda, zemědělci, „buržoazie“, spisovatelé, atd.), ale odehrávaly se také desítky menších procesů proti „protistátním skupinám“.

se zatčená osoba přiznala a učinila doznání o své protistátní činnosti (a to i tehdy, pokud se žádné nedopustila).

V době, kdy probíhaly výslechy paní Alči, byli už v Československu přítomni sověští poradci Makarov a Lichačov, kteří začali u československé StB působit právě na podzim 1949. Jejich hlavní pozornost se ale zaměřovala především na přípravu monstrprocesu s Miladou Horákovou a spol. a jiných velkých procesů. Jimi zaváděné a doporučované výslechové metody vyšetřovatelé u paní Alči tedy ještě plně nepoužili. V době, kdy se začaly používat plošněji, byla paní Glücksmannová už odsouzená. Nicméně i sama StB nacházela způsoby, jak vyslýchané osoby ponížit a nalomit.

Oběti krutých výslechů, zvláště ženy, na vyšetřování velice nerady vzpomínají nebo o něm úplně odmítají mluvit. Často to totiž byly ty nejvíce ponižující okamžiky jejich životů. K běžně používaným vyšetřovacím metodám, a to i v případě žen, patřilo fackování, kopání, bití obuškem či páskem do žaludku i přes chodidla, ponořování hlavy do kbelíku se studenou vodou, a další a další surové a těžko představitelné praktiky. Pravidelnou součástí výslechů se kromě násilí stal i psychický nátlak. Vyšetřovatelé hrozili vzdorujícím zatčeným, že zatknou jejich nejbližší, že ublíží jejich dětem či partnerům. Vše vycházelo z představy vyšetřovatelů, že před nimi sedí, stojí nebo klečí největší nepřítel a zrádce národa, který se závažně provinil proti státu, a jejich úkolem je donutit ho k přiznání, aby mohl být po zásluze potrestán. Vyšetřovatelé Státní bezpečnosti používali stejně tvrdé metody při vyslýchání žen i mužů. Ženskost byla naopak často podnětem k ještě většímu ponižování, k nevhodným poznámkám vyšetřujících příslušníků. „*Ve vězení není rozdílů, když jde o násilí.*“⁵¹

Po příjezdu do Bartolomějské ulice byla paní Alča hned předvedena k výslechu. V kanceláři čekali dva vyšetřovatelé. V prvních minutách jen mlčeli a zkoumavě si ji prohlíželi, čímž zvyšovali její nervozitu a obavy. Pak začal výslech, nejprve se odehrával v relativně slušné rovině, ale brzy, když vyšetřovatelé zjistili, že před nimi sedí odhodlaný protivník, přistoupili k hrubšímu vedení výslechu. Z vykání přešli do tykání, začali pronášet urážky a nevhodné poznámky, mluvili vulgárně a používali nadávky. S tak neslušným jednáním se paní Alča dosud nikdy nesetkala a později vyšetřovatele označila za primitivy. Vyšetřovatelé se zajímali především o její činnost v ilegální skupině, o její spolupracovníky, chtěli znát všechno, co věděla o záměrech skupiny, do níž byla zapojena. Alča se snažila na jejich otázky neodpovídat. Po několika hodinách výslechu, kdy paní Alča stále odmítala vypovídat, natož se přiznat, se tedy vyšetřovatelé rozhodli přistoupit k běžné donucovací metodě. Příkázali vyšetřované ženě, aby si sundala šperky, zavázali jí oči a následně ji

⁵¹ Šimková, Dagmar: *Byly jsme tam taky*. Praha 2007, s. 16.

nemilosrdně zfackovali. Fackování sice představovalo jen jednu z mírnějších metod z arzenálu krutosti, kterou mohli vyšetřovatelé použít, ale pro paní Alču to znamenalo první setkání s hrubým násilím vůči její osobě.

O násilí spáchaném na ní během výslechu po letech vyprávěla v dokumentu *Ztracená duše národa* a snažila se mluvit v žertu: „*Já jsem taky dostala hned první den výprask, a to jsem poprvé skutečně viděla hvězdičky, jak se malují v humorech, když někomu spadne květináč na hlavu, tak vidí hvězdičky, a já, jak mě mlátili zleva doprava a zprava doleva, tak jsem taky viděla hvězdičky.*“⁵² Lze si ale představit, že setkání tváří v tvář neznámé a nečekané krutosti znamenalo velice traumatický zážitek.

Násilí ovšem nebylo jedinou metodou, jak přimět zatčeného člověka ke spolupráci. Vyšetřovatelé se snažili na psychický stav vyslýchaných osob působit i tím, že jim nedovolovali uspokojení základních lidských potřeb. Cílem bylo co nejvíce ponížít jejich sebevědomí a lidskou důstojnost. Paní Alča vzpomínala, že po několika hodinách výslechu, kdy samozřejmě nedostala nic napít ani najíst, před ní postavili sklenici vody. Požádala, zda by se mohla napít, ale souhlasu se jí dostalo až po mnoha minutách škodolibého ignorování její žádosti. Později si jeden z vyšetřovatelů nechal k výslechu přinést bohatou večeři. Večeře před hladovým vyšetřovancem byla také formou nátlaku. Stejně tak bylo velmi ponižující, když musela dlouho žádat o povolení dojít si na toaletu, a následně musela svou potřebu vykonat za stálého dohledu dozorkyně. I ponižování lidské důstojnosti tak představovalo nedílnou součást vyšetřovacích metod.

První výslech trval s několika krátkými přestávkami zhruba devět hodin. Nesplnil ale záměr vyšetřovatelů, odpovědi paní Alči byly zřejmě neuspokojivé; pravděpodobně nevznikl ani zápis o výslechu. Během výslechu naopak musela podepsat několik formulářů. V Zápisu o zatčení se píše, že Albína Glücksmannová byla zatčena 6.10.1949 v 19 hodin v Bartolomějské ulici, pro spoluúčast v ilegální organizaci. Tento dokument tak formálně stvrdil její zatčení. Potvrdit musela také Záznam o uvalení zajišťovací vazby⁵³, v němž se dočetla: „*Ježto jste důvodně podezřelá, že jste se dopustila trestných činů podle zákona č. 231/48 Sb., byla na Vás dnes 6. 10. 1949 uvalena zajišťovací vazba.*“⁵⁴ Podpisem obyčejnou tužkou stvrzovala, že uvalení zajišťovací vazby po svém zatčení bere na vědomí. V sedm hodin večer tedy formálně začalo její věznění, ač zatčena byla už o pět hodin dříve. Kolem jedenácté hodiny večerní ji

⁵² Televizní dokument *Ztracená duše národa* 5/7. Režie Petr Nikolaev, 2001.

⁵³ Zajišťovací list musel být sepsán vždy do 24 hodin po zatčení; jedna kopie zůstávala v registrech Krajského velitelství Státní bezpečnosti v Praze, druhá se připojovala k trestnímu oznámení, které podávala StB státní prokuratura.

⁵⁴ ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV. Záznam o uvalení zajišťovací vazby, 6.10.1949.

vyšetřovatelé konečně propustili a za doprovodu dozorkyně byla paní Alča převezena do celý vyšetřovacího oddělení pankrácké věznice.

Během vyšetřování případu Havran absolvovala paní Alča tři výslechy. Mezi chronologií jejích vzpomínek a daty výslechových protokolů se ovšem vyskytují nesrovnalosti. Je však nutné vzít v úvahu, že paní Palkosková sepisovala své vzpomínky na kritickou dobu po zatčení, na vyšetřování a výslechy až po dvaceti letech. Bylo to navíc nesmírně náročných dvacet let, plných nových těžkých zkušeností a zážitků. Týdny bezprostředně po zatčení byly navíc tak psychicky náročné, že se nelze divit, pokud se tehdejší zážitky zapsaly do paměti nepřesně. Navíc je známo, že pocity, zvláště ty negativní, se do paměti zapisují mnohem hlouběji než konkrétní zážitky a podrobnosti. Z těchto důvodů nelze spoléhat na její chronologii řazení událostí. Na druhou stranu je ovšem možné, že záznamy StB mohly být datovány špatně nebo že některé záznamy mohou v prozkoumaných archivních kartonech⁵⁵ chybět.

Záznam z prvního výslechu dne 6. října 1949 ovšem v materiálech chybí. První zápis o výpovědi Albíny Glücksmannové nese až datum 12. října 1949, tedy téměř týden po zatčení. Ze sestavení výpovědi lze rozpoznat otázky, na něž se vyšetřovatelé paní Alči ptali; z jejích dílčích odpovědí referent sestavoval souvislý text, mnohdy si ale také sám doplňoval usvědčující formulace. První otázky směřovaly na její kontakty s kvestorem Eduardem Škvárou, který byl hlavou celé ilegální skupiny. Zájem vyšetřovatelů se pak zaměřil na záhadného mladíka, který se scházel s kvestorem a paní Glücksmannovou několikrát kontaktoval. V tomto bodě se její výpověď shoduje s hlášeními, která tento mladý muž, agent StB s krycím jménem René, podával svému řídicímu orgánu. Ve středu zájmu vyšetřovatelů stál také její asistent z vysoké školy, Josef Vik⁵⁶, který vypovídal již o několik dní dříve a na základě jehož výpovědi bylo několik ostatních členů skupiny pozatýkáno. Paní Alča tedy tehdy vypovíдалa o svých pracovních kontaktech s kvestorem Škvárou, o setkáních s agentem René (jehož totožnost ale neznala), o schůzce s Jiřím Lohnem, jehož přátelé chtěli přejít za hranice a ona mu zprostředkovala kontakt se Škvárou, vypovíдалa také o svém asistentu Vikovi, kterému pomáhala sehnat práci. Kostru výslechu zřejmě určoval zápis o výpovědi

⁵⁵ ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV, vyšetřovací spis.

⁵⁶ Josef Vik, nar. 1922. Mezi lety 1945 – 1949 studoval na VŠPS, odkud byl vyloučen, protože nevyhověl studijní prověrce. Na škole se seznámil s paní Alčou a stal se jejím asistentem. Byl zatčen 3. října 1949. Ve výslechu ze 4. října vypovídal o své známosti se Škvárou, který mu původně jen pomáhal sehnat zaměstnání, ale později mu nabízel zapojení do své ilegální organizace. Vik, člen strany národně socialistické, přijal a začal se Škvárou intenzivně spolupracovat, jeho úkolem bylo ověřování zpráv. Škvára chtěl odejít do zahraničí už v dubnu a Vik se měl stát jeho nástupcem ve vedení skupiny, ale kvestor nakonec neodešel. V zápisu o výslechu figurují i jména dalších osob, které byly později zatčeny a souzeny ve stejném procesu.

Josefa Vika, s kterým paní Alču konfrontovali⁵⁷. Ona nicméně přiznala jen to, že propůjčila svůj byt ke schůzkám Škváry s Vikem, ale vytrvale popírala jejich ilegální činnost či svou spolupráci s nimi.

Paní Alča nicméně vzpomíná, že po úvodním výsledku v den zatčení ji vyšetřovatelé nadlouho nechali být a k druhému výsledku ji zavolali až po mnoha týdnech. Nabízí se dvojí vysvětlení. Buď se jedná o špatně datovaný záznam z prvního výsledku těsně po zatčení, případně sepsaný až dodatečně (ale nese Albinin podpis), nebo paní Glücksmannové první dny po zatčení připadaly jako týdny (v nucené nečinnosti, kdy byl jeden den jako druhý, by se nebylo čemu divit) a výslech, který ona klade do doby o mnoho týdnů později, ve skutečnosti proběhl už pouhý týden po zatčení. Absenci záznamu o úplně prvním výsledku je potom možné vysvětlit tak, že o prvních, úvodních výsledcích se zápisy mnohdy nezhotovovaly, zvláště pokud zatím ještě odhodlaný vyšetřovaný nic zajímavého nepřiznal⁵⁸.

Další výslech proběhl pravděpodobně až 22. března 1950, tak je alespoň datován druhý zápis o výpovědi. Nebylo neobvyklé, že vyšetřované osoby zůstaly ve vyšetřovací vazbě mnoho měsíců bez výsledku. Před tímto výsledkem paní Alče prý sdělili, že její asistent Vik už jim všechno řekl a že ona už nemá co skrývat, což ji samozřejmě velice zklamalo. Výslech se zaměřoval hlavně na její kontakty právě s Vikem, paní Alča doplnila jen pár informací o jeho osobě a o jejich vztahu. Zápis s datem 22. března 1950 pak přejímá dlouhé pasáže z původního výsledku téměř v doslovném znění. Paní Alča ve své knize vyslovuje domněnku, že vyšetřovatelé do zápisu diktovali to, co vypověděl její komplic Vik, ale ve skutečnosti šlo o kopii jejího prvního výsledku. První a druhý zápis o výpovědi, které podle data dělí šest měsíců, se v obsahu skutečně příliš neliší, dokonce obsahují úplně stejné odstavce. To lze možná považovat za důkaz, že paní Alča při třetím výsledku opravdu odmítala vypovídat, a vyšetřovatelé proto museli do zápisu o výpovědi zopakovat to, co věděli už po druhém výsledku.

Až u tohoto třetího výsledku (22. března 1950), který paní Glücksmannová ve svých pamětech zmiňuje, se informace v její knize plně shodují se zápisem o výpovědi. Paní Alča vzpomíná na to, že vyšetřovatel, který psal zápis o výpovědi, měl se psaním na stroji viditelné

⁵⁷ Po srovnání obou výslechových protokolů je zřejmé, že paní Alča skutečně byla konfrontována s výsledkem Josefa Vika. Vyplývá to například z jeho zaznamenané věty z výsledku ze dne 4. října, že „*Palkosková mi sdělila, že se jedná o místo na Poverenictví vnútra v Bratislavě, kde bych mohl dále illeg. pracovať*“. Tuto větu vyšetřovatelé použili proti paní Alče, neboť ta ve svém výsledku z 12. října uvádí: „*Pokud jde o opatření místa Vikovi u poverenictva vnútra, mám zato, že Vik tomu špatně rozuměl. Nejednalo se o žádnou ilegální práci.*“ ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV, Zápis o výpovědi Josefa Vika ze 4.10.1949, Zápis o výpovědi Albiny Glücksmannové ze 12.10.1949.

⁵⁸ Kaplan, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 151.

problémy. Posléze se jí zeptal, zda ona umí psát na stroji⁵⁹. Vyčerpaná Alča přitakala, za psací stroj usedla sama a zapisovala to, co jí vyšetřovatelé diktovali. Při čtení zápisu později zjistila, že první část, kterou psal ještě vyšetřovatel, obsahuje množství gramatických chyb. Požádala, zda by je mohla opravit, což jí vyšetřovatelé kupodivu dovolili, ale nakonec ji nenechali opravu dokončit. A právě vzpomínku na opravování chyb skutečně potvrzuje zachovaný zápis o výpovědi, kde na prvních čtyřech stránkách lze nalézt gramatické chyby opravené obyčejnou tužkou. Na předposlední stránce zápisu se také opravdu mění styl psaní, gramatické chyby už se v textu neobjevují, mění se také formální úprava textu (např. důsledně dodržované mezery za interpunkčními znaménky).

Paní Albína ve svých pamětech několikrát zopakovala, že hlavní zájem vyšetřovatelů se při výsleších zaměřoval na studenty, kterým pomohla za hranice. Vypyтали se prý, kolika studentům pomohla za hranice, zda jim poskytovala i finanční prostředky, zajímalo je, proč neodešla s nimi... Tomu ale vůbec neodpovídají obsahy zápisů o výsledku. Domnívám se, že pokud by se výsledky skutečně ubíraly směrem, na který ona vzpomíná, projevilo by se to v zápisech o výpovědi, a to i v případě, že by na podobné otázky opravdu vytrvale odmítala odpovídat. To potvrzuje mou dříve vyslovenou domněnku, že Státní bezpečnost o její pomoci studentům z průvodu na Hrad vůbec nevěděla. Její nesprávně zaznamenaná vzpomínka vychází pravděpodobně z jejího později přijatého celkového přesvědčení o důvodech jejího zatčení. Výsledky byly navíc natolik psychicky náročné a ponižující, že vzpomínka na ně mohla být později z mysli vytěsněna v zájmu zachování duševního zdraví.

K dalšímu výsledku už nedošlo. Jen pár dní po posledním výsledku paní Alči bylo vyšetřování případu ukončeno. Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Praze podalo 25. března 1950 k úřadu státní prokuratury⁶⁰ trestní oznámení na pachatele v případě Eduard Škvára a spol. V trestním oznámení byla hlavní činnost skupiny spatřována ve shromažďování a předávání politických a hospodářských zpráv o vnitřní situaci v republice, v rozšiřování protistátních letáků a v přípravě protistátního ozbrojeného převratu. Na Albínu Glücksmannovou je trestní oznámení podáváno proto, že poskytovala svůj byt pro tajné schůzky, zprostředkovávala kontakty členů skupiny, opatřila štoček k vyhotovení letáků a doporučila několik osob k přechodu za hranice (ve skutečnosti jediný student a tři neznámí lidé). Dle mého názoru takto formulované trestní oznámení dokazuje mou domněnku, že StB

⁵⁹ V jednom novinovém článku z 90. let naopak vzpomínala, že ji vyšetřovatelova neschopnost při psaní na stroji natolik znervózňovala, že o to, zda by nemohla psát ona, dokonce sama požádala.

⁶⁰ Termínem prokuratura bylo po sovětském vzoru označováno státní zastupitelství (od 1.1.1949 do 31.12.1993). Úřad státní prokuratury v čele se státním prokurátorem byl ustaven u Státního soudu. Podle zákona č. 232/1948 Sb., který upravoval úkoly a organizaci nové instituce, byl státní prokurátor podřízen přímo ministru spravedlnosti, což bylo velice výhodné v mechanismu výroby politických procesů, a státní prokuratura se měla zaměřovat výhradně na stíhání trestných činů podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu republiky.

opravdu nevěděla o hlavní protistátní aktivitě paní Alči, tedy o pomoci při převádění studentů. Pokud by to orgány věděly, v trestním oznámení by to bezesporu náležitě zdůraznily a využily by toho k zveličení provinění paní Alči.

3.3 Vyšetřovací vazba

Součástí systému vyšetřování byl i pobyt ve věznici, ve vyšetřovací vazbě, jejíž podmínky měly přispět ke zlomení vězně a uspíšit jeho přiznání. Trvalo často mnoho měsíců, než bylo sestaveno trestní oznámení, než byl případ řádně prošetřen a připraven k postoupení justičním orgánům. Po celou tu dobu žil vězeň v tristních podmínkách, navíc v nejistotě a strachu, musel se vyrovnávat s náhlou ztrátou svobody a soukromí. Vyšetřovací vazba probíhala s ohledem na potřeby vyšetřování. Vyšetřovatelé mohli prostřednictvím velitelů věznice a dozorců ovlivňovat, jak bude s uvězněným člověkem v době mezi výsledky zacházeno. Pokud odmítal při výsleších spolupracovat, vyšetřovatel mu mohl uložit disciplinární trest v různých podobách (pozastavení dopisů, balíčků a návštěv, vycházek). Období výsledků a vyšetřovací vazby se do paměti bývalých politických vězňů často zapsalo jako jedna z nejhorších fází jejich trestu.

Paní Alča Glücksmannová strávila ve vyšetřovací vazbě⁶¹ necelých pět měsíců, ode dne zatčení 6. října 1949 do dne předání do vazby státního soudu 25.3.1950. Celou dobu strávila ve vyšetřovací věznici v Praze na Pankráci⁶², odkud ji občas převáželi k výsledkům do sídla StB v Bartolomějské ulici.

Ocitnout se najednou za mřížemi věznice musí být pro každého člověka obrovský šok. Paní Alča sice zatčení očekávala, protože podle jejích slov „*každý, kdo pracoval ilegálně, musil počítat téměř najisto s takovým koncem*“⁶³, ale realita byla těžko představitelná a snesitelná. Sebevětší očekávání zatčení a věznění nemohlo jemnou duši vzdělané ženy připravit na hrůzy, které se s ní po zatčení děly a kterým se nemohla bránit. Na počátku stál šok ze zatčení, zmírňovaný počáteční vírou v propuštění, po týdnech marného čekání přicházela beznaděj a netečnost. Už po několika hodinách strávených ve vyšetřovací vazbě přicházelo zoufalství. „*Zavalila ji vlna beznaděje, kdy se člověk stal během několika hodin zcela nemohoucím. To už vlastně nejsem já. Jsem předmět, nebo zbytek člověka? Nemohu se na nic zeptat – nikdy se nedočkám odpovědi. Stal se ze mne případ, který nemá nárok se ptát a*

⁶¹ V otázce poměrů a životních podmínek ve vyšetřovací vazbě nezbývá než se spolehnout na svědectví zachovaná v pamětech. Paní Alča nepožádala v roce 1968 o rehabilitaci svého procesu, při jejíž přípravě se sepisovaly zážitky z výkonu trestu, jejichž pravdivost byla méně ovlivněná časovou prodlevou mezi dobou věznění a dobou sepsání.

⁶² Pražské krajské velitelství StB si zde pro své potřeby zřídilo zvláštní uzavřené vyšetřovací oddělení v budově krajské soudní věznice. Oddělení tvořilo 78 cel pro 360 osob. Tomek, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989*. Praha 2000.

⁶³ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 289

vědět, co s ním bude v příštích hodinách. Jsem případ, který není pánem svého času a rozhodování – je to ubíjející stav bezmoci a beznaděje, ještě bezvýhodnější než otroctví.“⁶⁴

Přesně tento zoufalý stav zatčeného byl ale cílem orgánů Státní bezpečnosti. Vyšetřovatelé si velice dobře uvědomovali, co prožívají právě zatčení lidé, ale vzhledem k tomu, že na ně již od počátku pohlíželi jako na nebezpečné záškodníky a nepřátele režimu (v komunistickém režimu nebyla respektována presumpce neviny), připadal jim jejich stav zasloužený a hodlali ho využít. Slova jako soucit či úcta do jejich myšlení nepatřila. „*Máme zde výhodu psychologického přelomu vězně, který ještě včera byl na svobodě, stýkal se s přáteli, bavil se, četl, prostě byl sám svým pánem a jednal, jak chtěl, a dnes byl všeho toho, co souvisí se svobodným životem, zbaven a stal se vězněm. Jeho duševní stav je velmi těžký. Byl vytržen ze svého prostředí, posazen do vězení, které je pro něho mnohdy zcela novým zážitkem, a on se s tím nechce smířit. Není až na některé výjimky dobré nechat vězně ve vězení delší dobu bez výsledku. Musíme využít jeho rozháraného duševního stavu, a pokud to podle povahy případu jde, ukázat mu ihned bezperspektivnost jeho postavení. Připravovat ho na to, že tento stav, ve kterém se náhle ocitl, není jen přechodný, ale že bude trvat ještě dlouhou dobu, než bude moci vězení opustit.*“⁶⁵

Po prvním výsledku v Bartolomějské ulici odvezli paní Alču autem do věznice Krajského velitelství StB v Praze na Pankráci. Dozorkyně v kanceláři s ní vyplnila Zajišťovací příkaz, do něhož kromě osobních údajů sepsala všechny věci, které měla zatčená u sebe.⁶⁶ Dokument obsahuje také informace o tom, jak zatčený vypadá a co má na sobě.⁶⁷ Kabelku se všemi věcmi, plášť i klobouk paní Alče odebrali. Směla si ponechat jen kartáček na zuby, zubní pastu, kapesník a svetr, do kterého všechny ponechané věci musela svázat. Před půlnocí, když byly všechny formality vyřízeny, ji dozorkyně odvedla na celu č. 135.⁶⁸

Ideální podmínku pro vyšetřovací vazbu představovala izolace politického vězně na samostatné cele. To ovšem vzhledem ke kapacitním poměrům věznic a objemu zatýkaných a

⁶⁴ Palkosková-Wiesenbergerová, Albina: *Tři životy*, s. 292.

⁶⁵ NA, fond AMV, karton H-787-7, brožura Výslech, str. 11.

⁶⁶ „*Jmenovaný má u sebe: Občanský příkaz čís. 08-56-27/044, potvrzení od okresního úřadu ochrany práce, kožená kabelka, bežová, peněženka bežové barvy s obsahem 2,50 Kčs, červená peněženka s obsahem 905 Kčs a různé potvrzenky, jedna pudřenka s bílého kovu s monogr. E.P. s pouzdrém, sáček z voskovaného plátna, rtěnka s pouzdrém z bílého kovu, hřebínek a s bílého kovu. Flakon z bílého kovu, 2 dámské hřebínky do vlasů, 5 sponek do vlasů, jeden prsten ze žlutého kovu s koraletem a dámské hodinky, pak jeden prsten z bílého kovu, jedna kožená ruční taška s oděvními součástmi, náušnice, řetízek a medailon, tiskopisy v sáčku.*“

ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV. Zajišťovací příkaz, 6.10.1949.

⁶⁷ V části Popis zatčené jsou uvedeny tyto údaje: „*Výška a váha: 164/58, barva vlasů: světle kaštanové, barva očí: hnědé, zuby: zdravé, zvláštní znamení: ---; pokrývka hlavy: rezavý klobouk, svrchní kabát: šedý, oblek: bílou blůzu a kostkovanou sukni, obuv: černobílé.*“ *Tamtéž.*

⁶⁸ ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV. Zajišťovací příkaz, 6.10.1949. „*Vězeň umístěn na celu čís. 135.*“

vyšetřovaných osob nebylo možné pokaždé splnit⁶⁹. Samovazba byla žádoucí, neboť negativně působila na psychický stav vyšetřovaného a ten byl rychleji nalomen k přiznání, zatímco vězni na společných celách sdíleli těžký osud a často se vzájemně povzbuzovali a podporovali v rozhodnutí nepodlehnout. Masivní vlna zatýkání po únoru 1948 všechny věznice StB⁷⁰ přeplnila a na celách se tísnilo mnohem víc osob, než pro kolik byly původně určené.

O půlnoci, když dozorkyně paní Alču vstřčila do cely, už na cele panoval noční režim, bylo zhasnuto a přítomné ženy ležely. Po jejím nečekaném příchodu se k ní zvedaly z kavalců i ze slamníků položených na zemi. Cela č. 135 byla určena pro čtyři vězně, ale v místnosti žilo už šest žen. Byly to samé politické vězeňkyně. Paní Glücksmannová se představila (jako Palkosková), mnohé ženy její jméno znaly z novin. Spoluvězeňkyně se chovaly přátelsky, hned nabídky nově příchozí jídlo ze svých potravinových balíčků. Ačkoliv paní Alča od oběda nic nejedla, stres právě uplynulých hodin způsobil, že neměla na nabízené jídlo chuť, jen voda přišla po mnoha hodinách žíznění vhod. Hlásily se i přirozené lidské potřeby, a tehdy paní Alča s hrůzou zjistila, že záchod na cele představoval takzvaný žanek – velký kbelík s poklicí stojící za dřevěnou zástěnou. Tedy téměř žádné soukromí a hygiena nevalná. Člověk, který ještě před pár hodinami používal moderní splachovací toaletu, si podobnou věc vůbec neuměl představit. „*Ve dvacátém století zařízení jako na středověkém hradě...*“⁷¹ I tyto otřesné hygienické podmínky nepochybně přispívaly k šoku čerstvě zatčených lidí a byly jedním ze způsobů StB, jak vyšetřované ženy zlomit.

Zařízení cely ve vyšetřovací vazbě bylo prosté. U stěn stály dvě nepohodlné dvoupatrové palandy, tzv. kavalce, na nichž musely být přes den naskládané slamníky, které se na noc rozkládaly na zem. Opodál stál obyčejný stůl a několik malých stoliček na sezení. Na zdech přidělané poličky sloužily k ukládání těch pár věcí, které ženy směly mít u sebe. Za dřevěnou zástěnou postavenou do čtverce v rohu místnosti se nacházel žanek. K vybavení cely patřilo i jediné umyvadlo a malé ústřední topení, jímž se v zimě občas topilo.

První noc ve vězení strávila paní Alča na půlce slamníku, jehož sdílení jí jedna z žen nabídla. Se sedmou obyvatelkou cely se nepočítalo a nikdo pro ni další místo na spaní nepřipravil. Spánek ale po psychicky i fyzicky náročném dni plném zážitků nepřicházel. Kromě starostí o vlastní budoucí osud, možná dokonce více, trápila paní Alču starost o otce. Čekal na dceru celé odpoledne i večer doma a netušil, že se už nevrátí. Při zatčení mu raději

⁶⁹ Všechny věznice spadající pod přímou správu StB měly v roce 1950 celkovou kapacitu přibližně 1350 osob. Průměrný počet vězňů StB činil v tomtéž období zhruba 7000 osob. Tomek, Prokop: *Dvě studie...*, s. 65.

⁷⁰ StB na většině míst ani neměla vlastní vyšetřovací věznice, často si jen zabrala několik cel běžné místní věznice. *Tamtéž*.

⁷¹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 291.

nic nenaznačila, aby loučení neztěžovala. Tak prvních čtrnáct dní, než bylo Alče dovoleno napsat domů lístek, pan Palkoska ani nevěděl, co se s jeho dcerou stalo a kde se nachází. V době jejího zatčení mu bylo už 78 let; posledních 8 let, od smrti Alčiny matky v roce 1941, s ním Alča bydlela ve společné domácnosti a starala se o něj. Zatčení jeho dcery pro něj přišlo jako nepochopitelný blesk z čistého nebe, protože o ilegální činnosti své dcery a svého zetě nevěděl. Po uvěznění svého jediného dítěte zůstal starý pán sám, jen s věrnou hospodyní, která se o něj dál starala a vedla mu domácnost.

Usnout se paní Alče podařilo až k ránu, ale zanedlouho potom, ještě za tmy, je už budily dozorkyně svérázným budíčkem – ranami železnou tyčí o železnou trubku na chodbě. Na celách se rozsvítilo ostré světlo a dveře se s hlukem otevřely. Následovalo povinné ranní hlášení, při němž jedna z žen stojíc v pozoru hlásila dozorkyni své jméno a číslo, potom číslo cely a počet žen na cele. Nováček Alča dostala dva ešusy a lžici, jediné věžňovo jídelní náčiní, protože se rovnou podávala snídaně. Snídaně sestávala z malého kousku chleba a jedné sběračky nechutné teplé hnědé tekutiny vydávané za kávu. Jaký zvrat pro ženu, která ještě před čtyřiaadvaceti hodinami mohla v klidu domova posnídat, na co měla zrovna chuť, netušíc, že v příštích hodinách se její život tolik změní.

Po snídani se ženy myly, pro každou byl vyhrazen stěží půl litr vody. Paní Alča měla ještě na tvářích zaschlou krev po bití u výslechu. Jedna z vězeňkyň se jí tváře snažila otřít, ale modřiny pod kůží zůstaly. Jsou vidět i na první vězeňské sadě fotografií, která vznikla den po zatčení, 7. října 1949. Na černobílou fotografii sice nelze příliš spoléhat, ale temná místa na tvářích, drobné podlitiny od ran, které utřila při výslechu, jsou na fotografiích dobře patrné⁷². Vlasy jsou po bezesné noci strávené na přeplněné cele neupravené a přeleželé, pohled zamračený. O pořízení těchto fotografií se paní Alča ve své knize nezmiňuje. Z druhého dne po zatčení se jí vybavuje jen obdržení bílé pásky pro vězně ve vyšetřovací vazbě, kterou spolu s ručníkem a utěrkou přinesla během dne dozorkyně a kterou jí spoluvězeňkyně pomohly upevnit na ruku.

První den na cele se Alča seznamovala s každodenními rituály. Hned po snídani se musela umýt podlaha. Drhla se denně, ač často ještě nestačila pořádně proschnout od předešlého mytí. Tento rozkaz byl dalším ze způsobů, jak „politické“ ženy zlomit. Většina z nich nebyla na těžkou práci s kartáčem zvyklá a teprve ve vězení se to musely naučit. Alča jako nováček první den jen pozorovala, jak se podlaha myje, aby, až na ní za pár dnů přijde řada, věděla, jak to co nejrychleji a nejefektivněji provést. S drhnutím podlahy neměla

⁷² Viz Obrazová příloha.

zkušenosti, protože celý život měla po ruce pomocnici, která se jí o domácnost starala, aby se ona mohla nerušeně věnovat psaní.

O poznání horší zkušenost představovalo první setkání s takzvaným kýblováním, tedy vynesení žanku z cely a vylitím jeho obsahu do velkého záchodu na chodbě. Dvě ženy nesly velký kýbl po okraj naplněný lidskými exkrementy, obsah tu a tam vystříkl na umytou podlahu i na ženy. Při nedostatku vody nebylo pak možné se dostatečně umýt. Opět způsob, jak ženskou duši ponížit.

O pár hodin později, kolem poledne, se podával oběd. Do jednoho z připravených ešusů vlévaly dozorkyně sběračku polévky, do druhého ženy dostávaly „hlavní“ jídlo. Bývala to omáčka s knedlíky nebo těstovinami, občas brambory, které dozorkyně bezohledně sypaly přímo na podlahu cely. Večeře se podávala už v pozdním odpoledni, o víkendech a svátcích dokonce už v poledne společně s obědem. Sestávala opět z kávy nebo čaje a kousku sýra nebo salámu, ale většinou bez pečiva. Vězeňkyně dostávaly vesměs prostá, levná a málo výživná jídla. Jen při svátečních příležitostech dostaly něco o málo lepšího, například o Vánocích si směly pochutnat na dvou špekáčcích s chlebem a čajem.

Jedno z mála zpestření prázdných dnů vyšetřovací vazby představovaly vycházky po vězeňském dvoře, které alespoň částečně vyplňovaly dobu mezi snídaní a obědem. Měly trvat hodinu, ale většinou byly zkracovány, a za kázeňský prohřešek je vedoucí věznice mohl na čas zakázat úplně. V tom případě se na dveřích cely objevil nápis BV znamenající bez vycházek, protože za provinění jedné obyvatelky byla potrestána celá cela. Konkrétní vyšetřované ženě mohly být vycházky zakázány také v případě, když nespolupracovala při výsleších. Na dvoře se chodilo v kruzích, ve vnitřním malém kole chodily ženy samostatně, ve vnějším velkém kole se korzovalo ve trojicích, samozřejmě s patřičnými rozestupy a pod pozorným dohledem dozorkyň. Vycházky znamenaly jedinou možnost, jak spatřit vězeňkyně z jiných cel, jak zjistit, zda je v pořádku příbuzná nebo přítelkyně, jak nenápadně prohodit pár slov se známou či s komplikou. Sluch se ve vazbě natolik zdokonalil, že ženy mohly mluvit, aniž by viditelně otvíraly ústa nebo pohybovaly rty, a přesto si rozuměly. Vězeňkyně při procházkách také jen na pár desítek minut denně mohly vychutnávat čerstvý vzduch a vidět zase modré nebe a slunce. Na celách byla většinou jen nevelká, zamřížovaná a vysoko umístěná okna, kterými bylo stěží vidět ven.

Po nedlouhé vycházce se všechny musely vrátit zpět na celu. Za nějakou dobu dostaly oběd a pak se až do večeře nic nedělo. Nastávaly hodiny nečinnosti a čekání. „*Netečnost – to bylo nejhorší – už to byla část trestu!*“⁷³ Ženy v podstatě čekaly na jediné – na výslech, ale

⁷³ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 293.

k tomu je často nezavolali po celé týdny. Ve vazbě, kde každý den uplynul stejně jako předchozí, bylo těžké udržet si povědomí o čase, případně o datu. Ženy si proto do zdí vyrývaly čárečky, aby alespoň přibližně tušily, jak plyne čas a jak dlouhou dobu už ve vyšetřovací vazbě strávily. Mnohé čekaly na povolání k dalšímu výslechu už týdny, občas i měsíce. Referenti zřejmě v mezidobí shromažďovali informace, které by pak u výslechu proti vyšetřované použili, aby jí dokázali, že už stejně všechno vědí. Také čekali na pokyny zhora, jaké přiznání je potřeba na ženách vynutit. Ženy očekávaly výsledky jednak se vzrušením, protože to byla jediná možnost, jak se kromě vycházek dostat ven z cely, a také s nadějí, neboť u výslechu se mohly alespoň pokusit se obhájit, ale také s velkým strachem, jak se k nim vyšetřovatelé budou chovat.

Kromě výslechu čekaly ženy také na rozdělování potravinových balíčků a pošty. Ve čtrnáctidenních intervalech směli příbuzní přinést do věznice balíčky s čistým prádlem a potravinové balíčky, které měly vězněným obohatit a zpestřit nedostatečnou vězeňskou stravu. Před branami stávaly zástupy lidí dlouhé hodiny, aby mohly předat s láskou zabalený balíček. Paní Alče nosila balíčky služebná Jiřina, která se ještě několik let po jejím zatčení starala o jejího tatínka. Vězeňkyně si pak mohly pochutnat na čerstvém pečivu, doma připraveném masu, a také na sladkostech, čokoládě nebo bonbonech. I balíčky s potravinami podléhaly přísné kontrole, aby náhodou neukrývaly například moták, tužku nebo nějaký ostrý předmět, kterým by vyšetřovaný mohl ublížit sobě nebo ostatním. Dozorci proto rozřezávali bochánky chleba nebo domácí buchty, aby odhalili pašované nepovolené předměty. Potravinové balíčky tak k adresátkám docházely rozbalené, přeházené, občas i ochuzené o nějakou výjimečnou pochutinu, která skončila na talíři dozorců.

S nadšením očekávané zpestření všedních dní představovaly dopisy. Jednou za čtrnáct dní dostaly vězeňkyně korespondenční lístek a tužku a mohly napsat pár vět svým blízkým. Stejně tak jednou za dva týdny jim dozorcí předávali došlou poštu. Byla to jedna z mála věcí, na kterou se ženy skutečně těšily. Uvězněné ženy se v došlé korespondenci snažily najít náznaky, zda budou brzy propuštěny či zda režim, který je uvěznil, bude brzy poražen. Dozor ve věznici ale listy odcházející i přicházející samozřejmě pečlivě kontroloval a cenzuroval. Při kázeňském prohřešku nebo z rozkazu vyšetřujícího referenta, který nebyl spokojen z postupem vyšetřování, mohla být pošta pozastavena. Žena pak žila v nejistotě, proč se příbuzní náhle odmlčeli, obávala se o jejich zdraví, což zhoršovalo její psychický stav. Referent pak vyšetřovanou ženu vydíral tím, že jí nabízel dlouho očekávaný dopis od příbuzného výměnou za přiznání či za spolupráci.

Alča teprve po čtrnácti dnech směla dát otci zprávu, co s ní je a jak se jí vede. „*Byl to nejtěžší lístek, který kdy v životě psala. Co psát starému, opuštěnému otci? Po zmínce, že je zdráva, prosí drahou bytost za odpuštění, že je příčinou tak velkého utrpení.*“⁷⁴ V otcových dopisech mnoho povzbudivých zpráv o svých možnostech nenacházela. Pan Palkoska byl právník a cítil, že právo v novém režimu nemá příliš velkou sílu, nechtěl tedy v dceři vzbuzovat falešné naděje nepodloženým uklidňováním. Žádal alespoň na příslušných místech o povolení navštívit svou dceru. Návštěvy se ale ve vyšetřovací vazbě zpravidla nepovolovaly, vyšetřovatelé se obávali, že by setkání s blízkým člověkem mohlo vyšetřovanou osobu povzbudit, nebo že by se během hovoru mohla dozvědět informace, které vědět neměla. Jednoho dne přesto paní Alču nečekaně převezli do Bartolomějské, nechali ji dlouho čekat v prázdné kanceláři, a po několika desítkách minut ji beze slova vysvětlení odvezli zpět do věznice. Později se dozvěděla, že otci naoko povolili návštěvu, nechali ho přijít i s potravinovým balíčkem, aby mu nakonec oznámili, že se dcera nedostaví. Nepřímé vyšetřovací metody byly často velice kruté, ale navzdory snaze vyšetřovatelů měly často opačný účinek a vyšetřované osoby se zatvrdily a tím spíše odmítaly vypovídat.

Na psychické zdraví žen ve vyšetřovací vazbě působilo mnoho faktorů. Náhlá ztráta svobody, úplná ztráta soukromí, odtržení od rodiny, dětí a přátel, starost o další život rodinných příslušníků, vytržení z práce, neuctivý přístup dozorců a vyšetřovatelů, ponižování mnoha různými způsoby, nemožnost dodržovat hygienu, nucená nečinnost, nejistota a strach, co se s nimi bude dál dít, a mnoho dalších nepříjemností. Duševní kondici žen zhoršovaly i špatné zprávy přicházející z jejich bývalých životů. Paní Alča například ve vyšetřovací vazbě obdržela dvě oznámení z nejsmutnějších. Parte jí počátkem roku 1950 sdělovalo, že zemřela její milovaná teta z Chrudimi, a jen o pár měsíců později v dopise od otce četla, že zemřel i její manžel, Albínin strýc Stanislav. V neosobním vězeňském prostředí ji smutek ze smrti blízkých osob pohltil a jen pomalu se z nárazu bolesti vzpamatovávala.

Život v nečinnosti byl nesmírně náročný. Den rozdělávalo jen několik pravidelných událostí, snídane, kýblování, vycházka, oběd, večeře. Kromě vycházek trávily ženy celé dny zavřené na celách. Nebylo mnoho možností, jak si zkrátit pomalu plynoucí čas. Vyšetřované ženy se nemohly zabavit psaním, protože u sebe nesměly mít ani papír, ani tužku (jen na psaní korespondence jim bylo obojí půjčováno), nemohly číst, vzdělávat se, protože neměly knihy. Práva politických vězňů nikdo nebral v úvahu. Předlouhé hodiny, kdy se nic nedělo, si ženy krátily alespoň rozhovory. Alča vzpomíná, že ženy na její cele byly velmi inteligentní,

⁷⁴ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 294.

vzdělané, a jejich hovory se díky tomu odvíjely na vysoké úrovni. Ale mluvit se nedalo pořád. Zákonitě přicházely i okamžiky ticha, kdy každá zůstala sama jen se svými myšlenkami, pohled upřený do prázdna na bílou zeď. Tehdy se o slovo hlásily obavy, jak to asi vypadá na zdmi věznice, zda jsou jejich příbuzní v pořádku. Paní Alču neustále trápila starost o otce a o bývalého manžela Theodora, kterého zatkli jen o pár hodin dřív než ji. Těžko představitelnou obtížnost života ve vyšetřovací vazbě i způsoby, jak se Alča snažila udržet si duševní zdraví, odhaluje následující citát.

„Sevření čtyřech holých stěn, odloučení od živoucích bytostí, pošlapaná lidská důstojnost, hrubé zacházení při výsleších i na věznici, vyštěkávání rozkazů, to vše přiměje člověka, aby se schoulil do sebe a – přemýšlel. Co jiného zbývá v té pustotě, kdy si někdy nesmí ani sednout, jenom chodit a chodit kolem stěn. Být sám a sám vyžaduje sílu. Nechce zde zahátnout, musí si chránit rozum, proto si opakuje básně, zkouší, zda se dovede ještě vyjádřit ve francouzštině nebo v angličtině, opakuje si historická data, přezkouvá zeměpisné znalosti, připomíná si křestní jména všech členů příbuzenstva, kreslí v duchu, kde který z nich bydlí a zda by tam ještě trefil. Celé jeho utýrané Já volá a prosí: neztratit paměť! Jen to ne...!“⁷⁵

Duševní stav vyšetřovaných žen zhoršovaly i metody vyšetřujících referentů. Součástí propracovaného psychického nátlaku tvořila i opatření, kterými mohly být nespolupracující ženy potrestány za mlčení při výsleších. Referenti jim po dohodě s vedením věznice na několik dní zakázali vycházky, příjem balíčků i pošty, tedy jediné věci, na které se ženy těšily a které jim pomáhaly překonávat jednotvárnost vazebních dní. Nejhorší trest pro nespolupracující vyšetřovankyně představovala ovšem tzv. temnice. Tak se nazývala malá tmavá prázdná místnost bez oken, nejčastěji v podzemí věznice, kam ženu, která se nejprve musela donaha svléknout, na několik hodin zamkli, bez možnosti posadit se či jinak si ulevit. Několikahodinová samota ve tmě, chladu a vlhku měla vyšetřované dále nalomit a donutit je k přiznání nebo alespoň spolupráci u výslechu. Zvěsti o temnici se mezi vyšetřovanými šířily; paní Alča přiznávala, že strach z umístění do temnice ji u jednoho z výslechů ochromoval.

Jinou z nepřímých vyšetřovacích metod bylo nasazení tzv. fízla přímo do cely. Bývala to žena, jež se pod příslibem kratšího trestu či alespoň lepšího zacházení zavázala ke spolupráci s vyšetřovateli. Umístili ji pak na celu se ženami, na něž potřebovali něco zjistit, a jejím úkolem bylo vetřít se do přízně těchto žen a vymámit z nich informace o jejich činnosti a provinění. Aby si získala důvěru, ochotně vyprávěla ostatním o své ilegální práci, litovala ostatní, utěšovala je. K ruce měla cigarety a různé pochutiny, které ženám nabízela. Takto nasazená žena pak chodila často k „výslechům“, kde sdělovala vyšetřovatelům, co zjistila.

⁷⁵ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 303.

Ženy na cele ale její snahu brzy odhalily a dávaly si pozor na to, co před ní říkají. Ona tak neměla vyšetřovatelům co nabídnout, a zanedlouho byla z cely odvolána.

Každá žena se s krutou realitou vyrovnávala po svém. Jedna věřila v Boha, druhá věřila v demokracii, třetí věřila v pomoc západních zemí a konec režimu, čtvrtá se obrnila cynismem, pátá se uzavřela do svého vnitřního světa představ a vzpomínek, šestá rezignovala a potvrdila vyšetřovatelům všechna vykonstruovaná obvinění, doufajíc, že po přiznání se její životní podmínky zlepší. Žádná z žen ale nechtěla dospět k poslední popsané možnosti. Dlouhými hovory na celách si navzájem dodávaly odvalu dál vzdorovat, vydržet fyzický i psychický nátlak u výslechů, neznadit své přesvědčení ani své komplice, dodávaly si odvahu prostě jen přežít. „*V pospolitosti na cele je harmonie myšlení. Ztmeluje utrpení všech. Na hrubá bezpráví je jednotná odezva vzdoru a opakování, že naše věc je spravedlivá, že vše, co se s vězni děje, je uměle vykonstruováno k deptání oběti a k zániku lidské důstojnosti.*“⁷⁶

Ženy ve vazbě se snažily zachovat si zdravý rozum všemožnými způsoby. Časem vyvinuly různé způsoby, jak se dorozumívát z cely na celu, aby si mohly sdělovat novinky. Zprávy se předávaly pomocí Morseovy abecedy, ženy na stěnu cely vyklepávaly písmeno po písmeni, z další cely se zpráva stejným způsobem posílala dál. Jiný způsob dorozumívání představovalo tzv. vysílání, kdy se využívalo otevřeného okna, pod něž se nejprve musel potichu přistavit stůl, na něj stolička, aby se žena dostala co nejbližší k vysoce zasazenému oknu, a zprávy se potom sdělovaly šepem z okna do okna. Oba způsoby samozřejmě vyžadovaly spolupráci všech žen na cele, muselo se ostražitě hlídat, zda se po chodbě neblíží ostraha. Ženám se ve vazbě vycvičil sluch, a tak dokázaly určit, kde se dozorce zrovna nachází a u které cely se při obhlídce zastavuje. Když byly ženy při přijímání či vysílání zpráv přistiženy, celá cela dostala kázeňský trest, zákaz vycházek i balíčků.

Chování žen na celách pečlivě střežili dozorcí z řad Sboru národní bezpečnosti. Přes den na chod ženského oddělení dohlížely ženy-dozorkyně, noční službu většinou zajišťovali muži. Pro kontrolu dění na celách sloužila kukátka v dřevěných dveřích. Ve vyšetřovací vazbě panoval tvrdý režim. Ženy směly jen chodit nebo sedět na tvrdých stoličkách; na kavalce, které musely být každé ráno pečlivě ustlané, si nesměly přes den sednout, natož lehnout. Dozorcí je pohledem do kukátka kontrolovali mnohokrát za den a pokud zahlédli podezřelou činnost, hlasitě vyžadovali poslušnost. Klidu a většího soukromí si ale ženy na cele neužily ani v noci. Celu osvětlovalo noční světlo, často ale zůstala svítit hlavní prudká žárovka nebo ji dozorcí jako trest rozstřítili uprostřed noci. I v noci totiž platily pokyny, jak

⁷⁶ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 303-304.

by se ženy měly chovat. Měly ležet na zádech, nesměly být příliš schované pod pokrývkou, ruce musely mít viditelně položené na dece, nesměly hlasitě hovořit. Pokud se ostraze kontrolující kukátkem vnitřek cely cokoliv nezdálo, kopala do dveří, aby provinilou ženu donutila zjednat nápravu. Takové rušení spících žen se opakovalo mnohokrát za noc. Stejně tak je rušila halasná zábava dozorců nudících se při noční službě. Ženy tak trpěly nedostatkem spánku, což jejich duševní kondici nijak neprospívalo. Jejich spánek občas rušil i štěkot psů na vězeňském dvoře pod okny cel. Podle vzpomínek paní Alči to nejčastěji bývalo v pondělí kolem páté hodiny ranní. Tehdy se totiž na dvoře pankrácké věznice konaly popravy nespravedlivě odsouzených politických vězňů, při kterých asistovali hlídači se psy. Po takovém zážitku se rozechvělým ženám těžko znovu usínalo.

Čas od času se dozorcí rozhodli provést pečlivou prohlídku jednotlivých cel. To pak bezohledně rozházeli ustlané postele a převrátili všechn nábytek, ve snaze najít zakázané předměty. Ženám se občas někde, většinou u výslechu, podařilo ukořistit potřebnou maličkost, například jehlu, zavírací špendlík, kousek tužky nebo sirku, která se někde povalovala. Tyto poklady pak důmyslně schovávaly na cele, třeba do škvíry mezi prkny na podlaze nebo za odloupnutou omítku. Pokud by se to při prohlídce podařilo objevit, celou celu by čekal trest.

Obyvatelky cely č. 135 se často měnily. Občas byla některá z nich po ukončení výslechů přesunuta na celu na soudním oddělení, jen výjimečně některou pro nedostatek důkazů propustili úplně. Na uprázdněná místa nastupovaly jiné ženy, čerstvě zatčené. Příchod nového přírůstku nakrátko rozptýlil letargii žen na cele. Od nově příchozích se ženy snažily vyzvědět co nejvíce o situaci venku, o tom, co píšou noviny apod.

Každá žena se ve vazbě chovala jinak. Některé snášely svůj úděl navenek klidně a tiše, jiné se poddávaly nervozitě a strachu, nahlas vymýšlely katastrofické možnosti, že už se nikdy nedostanou ven, že jejich blízkým hrozí nebezpečí, a své obavy přenášely i na ostatní obyvatelky cely. Soužití s takovou osobou nabourávalo těžce budovaný vnitřní klid a zapříčinilo, že ženy toužily po brzkém odsouzení a odchodu do pracovního tábora. Naopak hezkou vzpomínku chovala paní Alča na okamžik, kdy na jejich celu přibyla řádová sestra. Její hrdost, klid a důstojnost představovala pro ženy velké povzbuzení a dodávala jim sílu. Večer po večerce se společně nahlas modlily a tyto chvíle vracely do jednotvárných dnů opět naději a odhodlání nevzdat se.

Ženy na cele se navzájem příliš nesvěřovaly s důvody, proč se do vazby dostaly. Od výslechů se vracely po mnoha hodinách, často se stopami po násilnostech, vysílené a zaražené krutými vyšetřovacími metodami. Ostatní jejich mlčení respektovaly a na podrobnosti se

nevyptávaly. Paní Alča vzpomínala, že často ani po odsouzení nevěděla, za co spřátelené ženy vlastně odsoudili.

Paní Glücksmannová prožila ve vyšetřovací vazbě i Vánoce roku 1949. Svátky přinesly další velký nápor na psychiku vězněných žen. Všechny ženy s pláčem vzpomínaly na své blízké, kteří seděli doma u štědrovečerní večeře. Vyšetřované ženy také oslavily večer improvizovanou večeří, při které tiše pojídaly dva špekáčky s chlebem, které dostaly od věznice, a přilepšovaly si jídlem z vánočních potravinových balíčků. Pak se na jedné cele začaly zpívat koledy a za chvíli už zpíval celý ženský blok. Dozorci kopali do dveří, řvali na chodbě a snažili se ženy utiřit, ale marně. Společné utrpení ženy posilovalo. O půlnoci, jako vrchol vzdoru, ženy jednotně zazpívaly československou národní hymnu. Naproti tomu Velikonoce, hlavní křesťanský svátek, uplynuly v tichosti, vedení věznice je nijak nezohlednilo.

Před Vánoci 1949 se také vězněným ženám z cely 135 naskytla neobvyklá příležitost, jak se spojit se svými nejdražšími. Vedle dopisů totiž další možnost, objevující se však jen velice zřídka, představovalo propuštění některé z nich na svobodu. To se jedné ženě poštěstilo právě krátce před Vánoci. Své propuštění očekávala a ostatní ženy využily její ochoty a diktovaly jí adresy svých domovů a vzkazy, které měla vyřídít jejich blízkým. Tak na Štědrý den zazvonila i v Plasské ulici, jak se Alča dozvěděla z pozdějšího otcova dopisu, a vyprávěla starému pánovi o tom, jak se Alče daří a že je zdravá. Pro opuštěného muže to musel být nejkrásnější vánoční dárek.

Tři měsíce po Vánocích předvedli paní Alču k dalšímu, třetímu výslechu. S finální výpovědí byli vyšetřovatelé konečně spokojeni, poté, co si ji s pomocí informací z výslechů ostatních členů skupiny upravili k obrazu svému. Jen pár dní poté bylo vyšetřování případu ukončeno a vyšetřovací vazba paní Alči po pěti dlouhých měsících skončila.

3.4 Soudní vazba

Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Praze podalo 25. března 1950 na úřad Státní prokuratury⁷⁷ trestní oznámení na pachatele v případě Eduard Škvára a spol. V trestním oznámení byla hlavní činnost skupiny spatřována ve shromažďování a předávání zpráv o vnitřní situaci, rozšiřování letáků a přípravě protistátního ozbrojeného převratu. Albína Glücksmannová je v trestním oznámení zmiňována v tom smyslu, že poskytovala svůj byt pro tajné schůzky, zprostředkovávala kontakty členů skupiny, opatřila štoček k vyhotovení letáků a doporučila několik osob k přechodu za hranice (ve skutečnosti jediný student a tři neznámí lidé).

Podáním trestního oznámení formálně skončilo vyšetřovací období trestního řízení⁷⁸, které prováděly policejní orgány, tj. vyšetřovatelé Státní bezpečnosti. Obviněný vězeň měl pak být přesunut do soudní vazby, tedy do pravomoci justičních orgánů (významnější vězně si ale StB často nechávala ve své věznici a k soudu je přivážela odtud). V soudní vazbě čekal vězeň na proces a po odsouzení na převoz na místo výkonu trestu. V průběhu soudní vazby se mu podle zákonů měl věnovat vyšetřující soudce, jehož úkol spočíval v ověření závěrů vyšetřování, došetření nejasných věcí, objasnění bodů trestního oznámení, přípravě materiálů k procesu apod. Funkce vyšetřujícího soudce v trestních věcech politické povahy ale byla zrušena na jaře 1949, jejich činnost by totiž mohla zpochybnit metody a závěry vyšetřování. Obžalovaný se tak se zástupci justičních orgánů setkal většinou až u soudu či těsně před ním.

Pro paní Alču znamenalo ukončení vyšetřování náhlý a nečekaný odchod z vyšetřovací vazby a přesun do vazby soudního oddělení. Přestěhovala se jen do jiné budovy pankrácké věznice. Cela, na níž ji zde umístili, byl malý tzv. ajnclík⁷⁹, původně cela určená pro jedinou osobu. U zdi nicméně stály dva kavalce. Jen pár dní tam pobývala Alča sama, pak k ní zavřeli přírůstek a zanedlouho už na malé cele žily čtyři ženy. Za horkého letního počasí

⁷⁷ Termínem prokuratura bylo po sovětském vzoru označováno státní zastupitelství (od 1.1.1949 do 31.12.1993). Úřad státní prokuratury v čele se státním prokurátorem byl ustaven u Státního soudu. Podle zákona 232/1948 Sb., který upravoval úkoly a organizaci nové instituce, byl státní prokurátor podřízen přímo ministru spravedlnosti a státní prokuratura se měla zaměřovat výhradně na stíhání trestných činů podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu republiky.

⁷⁸ V průběhu trestního řízení měly spolupracovat tři orgány – policie (tj. Státní bezpečnost), státní zástupce (tj. prokurátor) a soud (tj. Státní soud). Policejní orgány vedly vyšetřování. Trestního řízení se už po zatčení vyšetřované osoby měl účastnit ale také prokurátor, vyšetřující soudce a obhájce. Takováto kontrola ale nevyhovovala monopolním snahám Státní bezpečnosti na přípravě politických procesů, a tak účasti justičních orgánů zabránila. V pojetí vedení Státní bezpečnosti příslušela justičním orgánům jediná funkce – legalizovat její závěry a výsledky její práce. A právní instituce tuto roli vcelku pasivně přijímaly, čímž usnadnily přechod od demokracie k totalitě a umožnili rozvoj masové nezákonnosti.

⁷⁹ Samovazba, samotka.

se v malé přeplněné cele dělalo dusno a pobyt v ní byl tak ještě nepříjemnější. Určité polepšení oproti minulému příbytku ovšem představoval splachovací záchod.

V soudní vyšetřovací vazbě prožila paní Alča dalších pět měsíců. Spoluvězeňkyně na cele se měnily, odcházely k soudním přelíčením a vracely se s vysokými tresty, a pak je odváželi za prací. Jen paní Alča dál a dál čekala, až ji předvedou k soudu.

Na vycházky se chodilo na jiný dvůr věznice než během vyšetřovací vazby. Alča občas zahlédla známou tvář, ale také navazovala opatrné kontakty s novými neznámými ženami. Společně sdílený úděl ženy posiloval.

I v této vazbě ženy čekaly, ale tentokrát se cítily jinak. Věděly, že se blíží soud, že přichází rozuzlení jejich obav a očekávání. U soudu se dozví, z čeho jsou vlastně obviněny a jak dlouhý trest jim byl vyměřen. Hlavně ale doufaly, že po odsouzení je konečně odvezou ze šedivých zdí pankrácké věznice někam na práci, do některého z pracovních táborů. Ženy netušily, jaké podmínky je tam čekají, ale těšily se, až skončí nucená nečinnost na celách, která je ubíjela. V soudní vazbě se v tomto ohledu mohly alespoň trochu rozptýlit drobnou prací, lepením praporků na celách, které jim bylo uloženo. Mohly se také přihlásit někam na práci, chodilo se do „pytlíkárný“ lepit a skládat papírové pytlíky, pracovaly také v prádelně nebo v tiskárně.

Před soudním jednáním mohli obžalovaní požádat v dopise své blízké o zaslání vhodného oblečení. Věznitelé totiž chtěli, aby obžalovaní u soudu vypadali dobře, aby přítomná veřejnost i rodinní příslušníci souzených nezískali dojem, že by vazba ponižovala lidskou důstojnost a ženskou touhu po čistotnosti. Proto dovolili, aby příbuzní poslali vězňům nové čisté šaty, aby si ženy nechaly upravit účes a muži vousy.

Všichni totiž dosud nosili to, v čem byli zatčeni, často tedy už mnoho měsíců, bez možnosti se převléknout. Oblečení podle toho vypadalo, bylo špinavé a občas i potrhané. Alča, zatčená za teplého podzimního odpoledne, měla po celou dobu dosavadního jedenáctiměsíčního věznění na sobě jen sukni, blůzu a lehký svetřík⁸⁰. Rozhodla se jít k soudu

⁸⁰ V zápisu o zatčení ze 6.10.1949, který vypracovala Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Praze, se lze dozvědět, co přesně měla paní Palkosková v den zatčení (a tedy i u soudu) na sobě. V části Popis zatčené jsou uvedeny tyto údaje – výška a váha: 164/58, barva vlasů: světle kaštanové, barva očí: hnědé, zuby: zdravé, zvláštní znamení: ---; pokrývka hlavy: rezavý klobouk, svrchní kabát: šedý, oblek: bílou blůzu a kostkovanou sukni, obuv: černobílé.

V části Zatčená má u sebe jsou uvedeny věci, které měla v okamžiku zatčení u sebe a které jí byly zabaveny: „Občanský průkaz čís. 08-56-27/044, potvrzení od okresního úřadu ochrany práce, kožená kabelka, bežová, peněženka bežové barvy s obsahem 2,50 Kčs, červená peněženka s obsahem 905 Kčs a různé potvrzenky, jedna pudřenka s bílého kovu s monogr. E.P. s pouzdrém, sáček z voskovaného plátna, rtěnka s pouzdrém z bílého kovu, hřebínek a s bílého kovu. Flakon z bílého kovu, 2 dámské hřebínky do vlasů, 5 sponky do vlasů, jeden prsten ze žlutého kovu s koraalem a dámské hodinky, pak jeden prsten z bílého kovu, jedna kožená ruční taška s oděvními součástmi, náušnice, řetízek a medailon, tiskopisy v sáčku.“

ABS, f. V/MV, sign. V-2661 MV. Zápis o zatčení, 6.10.1949.

v tom samém oblečení a nežádat o čisté. Přivítala by sice možnost konečně se převléknout do něčeho jiného a pohodlnějšího, ale odmítla napomáhat klamání a podvádění lidí z veřejnosti, kteří budou přítomní přelíčení.

3.5 Soudní přelíčení

O trestných činech politické povahy, resp. o trestných činech proti republice rozhodoval Státní soud. Tato soudní instituce se sídlem v Praze a pobočkami v Brně a Bratislavě zahájila činnost na podzim roku 1948 a zanikla k 31. prosinci 1952.

Obžalovací spis⁸¹, na jehož základě se odehrávalo soudní přelíčení, vypracovala na základě trestního oznámení státní prokuratura, která ho pak zaslala Státnímu soudu. Mezi úkoly státní prokuratury patřila právě příprava žaloby a prokazování její oprávněnosti během soudního přelíčení. Prakticky ale státnímu prokurátorovi připadla vedoucí role v celém soudním řízení.⁸² Soudce Státního soudu jen řídil průběh hlavního přelíčení, formálně měl posuzovat vinu obžalovaných a vynášet rozsudky. Nezávislé soudnictví ale v komunistickém režimu dávno nefungovalo. Ve skutečnosti o vině bylo dávno rozhodnuto a o podobě soudního přelíčení a o trestu rozhodovala krajská bezpečnostní komise KSČ. To, kdo je vinen a kdo nevinen, určovala tedy strana s pomocí orgánů Bezpečnosti, soudu příslušelo jen schválení jejich rozhodnutí a určení výše trestů. Soudní přelíčení se tak stalo jen divadelní hrou a soud, navzdory své zákonem proklamované nestrannosti a spravedlnosti, nedával u přelíčení budoucím politickým vězňům možnost dovolat se práva. Soudní přelíčení představovalo vyvrcholení několikaměsíčních snah příslušníků Státní bezpečnosti. Případ byl zkonstruován, obvinění zveličena či zcela vymyšlena, po krutých vyšetřovacích metodách byla získána „přiznání“ a lidé nebezpeční režimu mohli být „právní“ cestou odstraněni.

Soudní přelíčení pro případ Eduard Škvára a spol. bylo stanoveno na dny 23.-25. srpna 1950. Nadešel den, na který paní Alča už tolik měsíců čekala. Soudní přelíčení probíhalo podle předem připravené šablony. Četl se obžalovací spis, probíhaly výslechy obžalovaných a

⁸¹ Při obžalobě se na prvním místě v rámci konvencí třídního pojetí justice zdůrazňoval sociální původ obviněných. Společenská vrstva, ze které paní Alča pocházela, a její povolání proto představovalo přítěžující okolnosti. V obžalovacím spise je už paní Alča označována za druhou nejvýznamnější členku skupiny a její obžaloba je dokonce nejdelší z obžalob všech ostatních členů skupiny. To se projevilo také v navrženém trestu na patnáct let odnětí svobody, který byl druhý nejvyšší ze všech uložených. Obviněna byla z toho, že přistoupila na návrh umožňovat ve svém bytě ilegální schůzky Škváry s agenty cizí služby. V květnu 1949 doporučila a zprostředkovala odchod jednoho studenta za hranice. Následně pořídila štoček k vytištění letáků, které měly zpochybnit Jiráskovo dílo. Později domluvila schůzku agenta cizí služby se Škvárou. V srpnu zprostředkovala odchod za hranice třem lidem. Dalšímu agentovi umožnila schůzku se Škvárou. Předala témuž agentovi britské služby balíček pro svou přítelkyni v Anglii, „aby vyhověla jeho žádosti o zprávy pro londýnský rozhlas“; tentýž agent měl v ČSR připravovat převrat (přitom se jednalo o agenta René, který byl spolupracovníkem StB, o čem buď prokuratura nevěděla nebo použití provokace záměrně zamlčela). Všechna obvinění jsou zveličená, resp. její činnosti je přisuzován mnohem závažnější význam, než ve skutečnosti měla.

NA, fond Státní prokuratura Praha, sp.zn. Pst I 471/50. Obžalovací spis z 30. května 1950.

⁸² Funkce státního prokurátora byla totiž podřízena přímo ministru spravedlnosti, tj. vládě, a vláda tak mohla prostřednictvím osoby státního prokurátora u důležitých politických procesů prosazovat svá stanoviska.

svědků, obhájci ex offio „obhajovali“ své klienty, prokurátoři pronesli závěrečnou řeč a poslední den soudce přečetl rozsudek.

„Rozsudek. Jménem republiky. Státní soud v Praze uznal po hlavním líčení, konaném dne 23. – 25. srpna 1950, takto právem: Obvinění [...] Albína Glücksmannová, roz. Palkosková, nar. 27.6.1908 v Praze, rozloučená, redaktorka Lidové demokracie, bytem Praha III., Plasská ulice č. 14 [...] jsou vinni, že [...] Glücksmannová [...] spolčili se s Eduardem Škvárou a s dalšími vešli v nepřímý kontakt s cizí mocí, aby se pokusili zničit nebo rozvrátiti lidově demokratické zřízení, společenskou a hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, [...] čímž spáchali [...] Glücksmannová [...] zločin velezrady dle § 1 odst. 1 lit. c / odst. 2 z.č. 231/48 Sb.⁸³ a odsuzují se za to [...] Glücksmannová [...] podle § 1 odst. 1 zák. č. 231/48 Sb. [...] k trestu odnětí svobody, všichni se zřetelem k § 12 a 18. tr. z.⁸⁴ a to: [...] Glücksmannová v trvání 15 /patnácti/ let [...].

Podle § 47⁸⁵ zák. č. 231/48 Sb., ukládá soud vedle trestu na svobodě peněžitý trest a to [...] Glücksmannové [...] v částce 20 000 Kč.

⁸³ HLAVA I. Trestné činy proti státu. § 1 Velezrada. (1) Kdo se pokusí: a) zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky, b) odtrhnout od republiky část jejího území, c) zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo d) násilím znemožnit ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců). (2) Stejně bude potrestán, kdo se k činu uvedenému v odstavci 1 s někým spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli. (3) Smrtí bude vinník potrestán: a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 nebo 2 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky, b) byly-li takovým činem zvláštní měrou ohroženy samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská nebo hospodářská soustava, zaručené ústavou, nebo byla-li znemožněna ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců), c) bylo-li k takovému činu užito branné moci nebo ozbrojeného nebo na vojenský způsob organizovaného sboru nebo byly-li k takovému činu sbírány nebo organizovány branné nebo pomocné síly nebo hromaděny zbraně neb střelivo, d) byl-li při takovém činu kladen násilný odpor branné moci nebo ozbrojenému sboru, nebo e) je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost.

⁸⁴ V srpnu 1950, když byla skupina s paní Albínou souzena, platil již nový trestní zákoník. Jednalo se o Trestní zákon č. 86/1950 Sb. přijatý 12. července 1950, vydaný 18. července 1950, s účinností od 1. srpna 1950. K 1.8.1950 byl také zrušen zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky (vydán 6.10.1948 s platností od 24.10.1948), neboť většinu jeho ustanovení převzal právě nový trestní zákoník. Podle níže uvedeného paragrafu 12 nového trestního zákoníku byli ale účastníci procesu „Eduard Škvára a spol.“ souzeni právě ještě podle původního zákona č. 231/48 Sb.

§ 12 trestního zákona je úvodním paragrafem Hlavy třetí tr.z., v níž se vymezuje působnost trestních zákonů, a říká: „(1) Trestnost činu se posuzuje podle zákona platného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější. (2) O ochranných opatřeních se rozhodne vždy podle zákona platného v době rozhodování o nich.“

§ 18 tr.z. vypočítává druhy trestů: „(1) Hlavními tresty jsou: a) trest smrti, b) odnětí svobody, c) nápravné opatření. (2) Vedlejšími tresty jsou: a) ztráta státního občanství, b) ztráta čestných práv občanských, c) vyloučení z vojska, d) ztráta vojenské hodnosti, e) propadnutí jmění, f) trest peněžitý, g) zákaz činnosti, h) vyhoštění, ch) zákaz pobytu, i) uveřejnění rozsudku, j) propadnutí věci. (3) Vedlejší trest lze uložit jen spolu s trestem hlavním.“

⁸⁵ § 47 Peněžitý trest. „Odsuzuje-li soud vinníka pro čin trestný podle tohoto zákona spáchaný ze ziskovosti nebo v úmyslu poškodit republiku, uloží mu vedle trestu na svobodě peněžitý trest. Tento trest se vyměří při odsouzení za přestupek od 500 Kčs do 50 000 Kčs, při odsouzení za přečin od 1 000 Kčs do 250 000 Kčs a při odsouzení za zločin od 10 000 Kčs do pěti milionů Kčs.“

Podle § 48⁸⁶ téhož zákona vyslovuje soud konfiskaci veškerého majetku u všech obviněných [...].

Podle § 52⁸⁷ téhož zákona vyslovuje soud ztrátu čestných práv občanských a způsobilost znovu nabytí práv uvedených v odstavci 2 písm. b/ cit. zák. se stanoví u [...] Glücksmannové [...] na dobu 10 let [...].

Dle § 23 tr.z.⁸⁸ započítává se všem obviněným do trestu zajišťovací a vyšetřovací vazba a to: [...] Glücksmannové od 6.10.1949 14 hod.

Odsouzení je nepodmínečné.⁸⁹

V části rozsudku zdůvodňující výši vyneseného verdiktu se lze dočíst závěry, které vykonstruovali pracovníci Státní bezpečnosti.

„Obviněný Glücksmann a Glücksmannová byli získáni k ilegální činnosti Vikem a Škvárou. Glücksmannová přednášela na vysoké škole politické společenskou nauku a jako redaktorka Lidové demokracie měla vést naše ženy v ženské hlídce v duchu lidově-demokratickém. Glücksmannová se dokonce obrátila na širší veřejnost ve formě knižní a chtěla přesvědčiti svoje čtenáře, že ctí člověka. Jak vyšlo v průběhu hlavního přeličení najevo, obviněná ctíla pouze člověka kapitalistu, který vykořisťuje bezohledně druhého a nectíla člověka pracujícího, který vytváří hodnoty pro spokojené soužití celé společnosti. Glücksmannová udržovala styk s jistým agentem R. a umožňovala ve svém bytě styk tohoto agenta se Škvárou. Obviněná byla od tohoto agenta informována, že naši nepřátelé v cizině chystají převrat, který se měl uskutečnit předem určený den. Zprostředkovala ilegální

⁸⁶ § 48 Konfiskace jmění. Odsuzuje-li soud vinníka pro některý zločin uvedený v §§ 1, 5, 10, 37 a 39, vysloví konfiskaci jmění odsouzeného nebo jeho části; totéž může učiniti, odsuzuje-li vinníka pro některý jiný čin trestný podle tohoto zákona.

⁸⁷ § 52 Ztráta čestných práv občanských. (1) Odsuzuje-li soud vinníka pro zločin uvedený v tomto zákoně k trestu smrti nebo k trestu na svobodě na dobu delší jednoho roku, vysloví, neodsoudí-li ho ke ztrátě státního občanství (§ 53), že odsouzený pozbývá čestných práv občanských; to učiní také, odsuzuje-li ho pro zločin uvedený v tomto zákoně k trestu kratšímu, byl-li tento čin spáchán z pohnutky nízké a nečestné. (2) Ztráta čestných práv občanských znamená: a) ztrátu vyznamenání, řádů a čestných odznaků, veřejných úřadů a služeb, veřejných hodností, funkcí a titulů, akademických hodností a povolání, pro něž je taková hodnost podmínkou, jakož i ztrátu odpočivných a zaopatřovacích platů z peněz veřejných, platů z milosti a jiných podobných platů z veřejných peněz, b) ztrátu způsobilosti k nabytí těchto práv a c) ztrátu práva volebního a práva hlasovati ve věcech veřejných. (3) Ztráta čestných práv občanských nastane právní mocí rozsudku. Ztráta práv uvedených v odstavci 2, písm. a) je trvalá; ztráta způsobilosti nabytí těchto práv [odst. 2, písm. b)] se skončí, uplyne-li od vykonání hlavního trestu nebo od promlčení jeho výkonu doba, kterou soud určí mezi třemi až deseti lety, a byl-li vinník odsouzen k trestu státního vězení, vykonáním tohoto trestu. Ztráta práv uvedených v odstavci 2, písm. c) se skončí, uplyne-li od vykonání hlavního trestu, od jeho prominutí nebo od promlčení jeho výkonu doba tří let, jde-li o zločin, a doba jednoho roku, jde-li o přečin nebo přestupek, a byl-li vinník odsouzen k trestu státního vězení, vykonáním tohoto trestu.

⁸⁸ § 23 se věnuje započtení vazby a trestu a vymezuje, že „(1) Doba, kterou pachatel pro týž skutek strávil ve vazbě nebo v trestu uloženém soudem nebo jiným orgánem, se započítává do trestu odnětí svobody nebo do nápravného opatření; jeden den vazby nebo trestu odnětí svobody se počítá za dva dny nápravného opatření. (2) Doba uvedená v odstavci 1 se započítává i do náhradního trestu za trest peněžitý.“

⁸⁹ Národní archiv, fond Státní soud Praha (nezpracovaný), sp.zn. Or I/II 86/50. Rozsudek, 25.8.1950.

odchod do ciziny čtyřem mladým lidem a obstarala štoček k vytištění ilegálního letáku ke znemožnění popularisace Jiráskova díla.

Obviněná Glücksmannová ke skutkovým okolnostem se doznává, v souladu s tím, co uvedla v přípravném řízení. Tvrdí, že jí nebylo známo, že Škvára a Vik se zabývají protistátní činností a že si neuvědomila, že v osobě jistého R. se jedná o agenta cizí zpravodajské služby. U Glücksmannové se jedná o ženu nadprůměrné inteligence, která dle názoru soudu byla plně vědoma svého počínání. Dle výpovědi Vika byla přítomná, kdy onen R. vyložil Vikovi plán převratu pomocí peněz, zbraní a lidmi z ciziny. Je nemyslitelné, že by obviněná, která dala souhlas k ilegálním schůzkám ve svém bytě, že by byla nevěnovala pozornost podrobným výkladům R. o chystaném převratu, když sama doznává, že osoba R. se jí zdála býti záhadnou a že tušila, že je zapojen do nějaké nepřátelské činnosti.“

Paní Alča tedy vyslechla ortel, který rozhodoval o jejím životě na dobu příštích patnácti let. Vedle naděje, že režim nevydrží a padne dřív, než si odsedí přisouzený trest, představoval jedinou útěchu v té chvíli fakt, že u soudu po mnoha dlouhých měsících spatřila svého bývalého manžela Theodora Glücksmanna. Rozvedli se před více než rokem čistě účelově, a tak mezi nimi stále trvalo pevné citové pouto. U soudu seděli na lavici obžalovaných vedle sebe, odděleni jen příslušníkem SNB. Theodor byl odsouzen na 12 let.

Paní Albína byla sice odsouzena na základě skutečného a vědomého odporu proti režimu, zapojila se do ilegální skupiny, která prováděla věci, o nichž věděla, že mohou být v nové společnosti postižitelné (tisk protirežimních letáků, shromažďování zpráv o vnitřní situaci a dodávání je do zahraničí, pomoc lidem, které chtěl režim potrestat), a která opravdu plánovala proti režimu vystoupit. V jejím případě tedy existovala jistá skutková podstata provinění, ač režimem značně zveličená. Její snahy byly vedeny dobrou vůlí pomoci ohroženým mladým lidem a přispět k vystoupení proti režimu, ale přesto byl její podíl klasifikován jako ten nejhorší zločin proti státu, jako velezrada.

Zároveň ale byla paní Alča odsouzena kvůli své příslušnosti ke vzdělané a inteligentní vrstvě národa; žena, vychovaná v ovzduší první republiky a ctící ideje Masarykovy demokracie a humanity, představovala pro režim nebezpečí. Především proto dostala u soudu tak vysoký trest; její činnost v ilegální skupině nebyla natolik zásadní, aby si za ní zasloužila patnáctiletý trest odnětí svobody a odsouzení za velezradu. Ustavující se komunistický režim ale potřeboval vzdělanou a odvážnou ženu umlčet na co nejdelší dobu, izolovat ji od

veřejnosti, sebrat jí možnost ovlivňovat své okolí. A tak se z paní Albíny Glücksmannové stala politická vězeňkyně.⁹⁰

⁹⁰ V kontextu této práce bude označení politický vězeň používáno pro osoby, které byly, stejně jako paní Alča, odsouzeny na základě zákonů č. 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a trestního zákona č. 86/50 Sb., především za trestné činy velezrada nebo vyzvědačství. Jak je vidět, komunističtí funkcionáři a tvůrci politických procesů dokázali pod tyto pojmy zahrnout v podstatě jakoukoliv, i naprosto bezúhonnou činnost. Takto vymezení političtí vězni se stávali z lidí, kteří buď aktivně bojovali proti komunistickému režimu a vědomě se zapojili do třetího odboje, ale také z mužů a žen, kteří se do jakékoliv „protistátní činnosti“ vůbec nezapojili a byli uvězněni kvůli svému politickému či náboženskému přesvědčení či sociálnímu postavení. Mnozí lidé tak trpěli dlouhá léta v komunistických věznicích a táborech za činnost, které se vůbec nedopustili, nebo za činnost, kterou státní soudy nespravedlivě klasifikovaly jako trestný čin.

3.6 Poslední dny soudní vazby

Po odsouzení se paní Alča vrátila na celu. Konečně bylo rozhodnuto, dobojováno. Odsouzení většinou snášeli rozhodnutí o dlouhém trestu odnětí svobody dobře, důležité bylo především to, že nedostali trest smrti. Při rozhovorech na celách totiž panovalo přesvědčení, že zločinný komunistický režim se nemůže u moci udržet dlouho, že bude za pár měsíců či let svržen a odsouzení si tak svůj trest nejspíš ani celý neodpykají. „*Jeden nebo dva roky, nebo patnáct, stejně to dlouho nevydrží.*“⁹¹ Důležité tedy bylo hlavně přežít a vydržet.

Po soudním přelíčení čekalo paní Alču i ostatní spoluvězeňkyně nepříjemné překvapení. Jednoho dne je odvedli do jakési švadlárny, kde se musely vzdát svého civilního oblečení, posledního pojítka s domovem a světem svobody. Teď už byla paní Alča odsouzeným vězněm a neměla tedy právo dál nosit vlastní oblečení. Teprve po tolika měsících vyfasovala vězeňský cvilinkový⁹² stejnokroj. Sestával ze sukně a haleny, modré zástěry, punčoch, šátku na hlavu a šněrovacích bot. K tomu dostaly ještě utěrku a ručník.

Tento nepříjemný zážitek ale dalece vyvážila šťastná náhoda, která se toho dne paní Alča přihodila. Cestou do převlékárny, v níž vězeňské oblečení fasovali muži i ženy, se na chodbě pankrácké věznice náhodně setkala se svým manželem Theodorem Glücksmannem. Stihli se jen obejmout, než je dozorcí od sebe odehnali, ani pár slov si vyměnit nemohli. Oba věděli, že je čeká těžká doba, ale ani jeden z nich nemohl tušit, že se tehdy viděli a objali naposledy⁹³.

Existovaly v podstatě dvě možnosti, co se bude s odsouzenými dít po vynesení rozsudku. Vězeň mohl zůstat buď trvale v pevné věznici, nebo mohl být přesunut do některého z pracovních táborů. Pracovní útvary vězňů byly odloučenými součástmi pevných věznic a vězni v nich umístění většinou pracovali pro některý místní podnik. Vězeň byl k práci ale samozřejmě využíván i v případě, že zůstal ve vězeňské cele. Zde ale mohl vykonávat jen činnosti vykonatelné uvnitř, ženy tedy například pracovaly v prádelně či v kuchyni, na celách draly peří nebo lepily sáčky či krabičky.

Po odsouzení Alča doufala, stejně jako jiné ženy, že bude přesunuta do pracovního tábora. Nucená nečinnost nejdříve ve vyšetřovací a poté v soudní vazbě ničila psychiku inteligentních žen. Nevěděly sice, co je čeká po odjezdu z věznice, ale všechno jim připadalo lepší než čtyři šedivé stěny přeplněných cel, ve kterých strávily už tolik měsíců. Po celách kolovaly zkazky a dohady o tom, na kterém komandě by to mohlo být dobré a kde naopak zlé.

⁹¹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 308.

⁹² Cvilink – druh rezné hrubé tkaniny, používané pro výrobu pracovních obleků.

⁹³ Theodor Glücksmann zemřel 25. dubna 1952 v ostrovském pracovním táboře.

Během vyšetřovací a soudní vazby, přesněji od zatčení do soudu, nebyly povoleny návštěvy. Ve vedení věznic panovala obava, že během osobního setkání není možná absolutní kontrola rozhovoru, vězeň a návštěva se mohou dorozumívat neverbálně a nepostřehnutelně pro dozorce, a zprávy a náznaky takto sdělené by mohly mařit vyšetření, ač třeba jen tím, že by poskytly vyšetřované osobě odvahu dál vzdorovat. Po odsouzení už toto nebezpečí nehrozilo, jelikož případ byl již uzavřen. Pár dní před odjezdem do pracovního tábora tak mohla Alča po mnoha měsících opět vidět svého milovaného otce. Setkávají se v návštěvní místnosti pankrácké věznice, pod bedlivým dozorem, který poslouchá každé slovo. Dceru od otce oddělovala hustá síť, nemohli si při rozloučení ani podat ruku. Paní Alča se snažila starému opuštěnému otci dodat odvahy, dokázat mu, že se jí daří dobře, že se o ní nemusí obávat; on ji na oplátku ujišťoval, že na příslušných místech bojuje o odvolání či alespoň zmírnění rozsudku⁹⁴.

Před odjezdem na práci se musela vykonat ještě lékařská prohlídka, aby se zjistilo, zda bude žena schopná pracovat. Lékaři ve vězeňské ordinaci pankrácké věznice byli vybráni z řad vězňů. Paní Alča se zde dokonce setkala s jedním svým známým. Vyšetření ale neodhalilo příznaky nějaké choroby, které by jí mohly zajistit lehčí práci. Její známý pro ni nemohl nic udělat, do jejího spisu musel napsat A2⁹⁵, což značilo, že paní Alča je zcela zdravá a způsobilá i pro těžkou práci. Odjezdu za prací tak už nic nebránilo.

⁹⁴ To potvrzují i jeho četné zachované žádosti, adresované například i prezidentu republiky K. Gottwaldovi. NA, fond Státní prokuratura Praha (nezpracovaný), sp.zn. Pst I 471/50.

⁹⁵ NA, fond Správa sboru nápravné výchovy (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Alči Glücksmannové. Lékařské vyjádření ze dne 28. 8. 1950

4. Život v pracovních táborech

4.1 Rakovník

Paní Alča Glücksmannová byla nakonec 7. září 1950 spolu s dvěma desítkami dalších spoluvězeňkyň z Pankráce převezena na pracovní komando do Rakovníka. Byl to pracovní útvar Rakona Rakovník, odloučené vězeňské pracoviště věznice č. 2 Praha – Pankrác. Paní Alču přivezl jeden z prvních transportů žen odsouzených státním soudem, který do tohoto tábora přijel. Po tomto transportu ale přijížděl do Rakovníka jeden autobus za druhým a vozil další a další ženy odsouzené Státním soudem i soudy krajskými, a tábor se tak brzy zaplnil. Byla to krutost osudu, že paní Alča musela strávit první dva roky v pracovním táboře právě v Rakovníku, tedy v kraji, ze kterého pocházel její otec a v němž žilo mnoho jejích příbuzných.

4.1.1 Pracovní podmínky

V areálu rakovnického tábora se nacházelo několik výrobních hal, budovy s kanceláři a skladiště. Odsouzené umístěné v tomto táboře pracovaly v místní cihelně a továrně na dlaždice, tzv. Šamotce. Ženy byly brzy po příjezdu do tábora zařazovány do práce na jedno z několika místních pracovišť, kde se vyráběly různé druhy dlaždic. Pracovalo se v tzv. bílé lisovně, červené lisovně, u pásu, v třídírně nebo řezárně. Paní Alča byla zařazena k práci u pásu. Hlavním úkolem žen zde pracujících byla příprava dlaždic k vypálení. Na pohyblivém pásu přijížděly obkladové dlaždice polité z jedné strany glazurou, úkolem pracovnice bylo přiložit je nepolévanými stranami k sobě a upevnit je do kameninových pouzder; plná těžká pouzdra pak pracovnice odkládaly za sebe na stojany, z kterých je další zaměstnanci odváželi k vypálení do pecí. Pro paní Alču to byla po mnohaměsíční nucené nečinnosti v pražské vazbě fyzicky nesmírně náročná práce. Denně u pásu stála dlouhých osm hodin, naplněných jednotvárnou vyčerpávající činností. Trpěla těžkými bolestmi zad a rukou a otoky namáhaných nohou. Po čase byla přearazena k jiné, ještě náročnější práci. Jejím novým úkolem se stalo právě přenášení těžkých pouzder s dlaždicemi ze stojanů do vozíků, které pak zavázely dlaždice do pecí k vypálení. Těžká pouzdra plná dlaždic musela do vozíků přenášet ručně a denně tedy přenesla nepochybně stovky pouzder vážící desítky kilogramů. Čtyřicetiletou ženu, nepřivyklou na těžkou manuální práci, to velice vyčerpávalo. Přímou v hale navíc stály pece, v nichž se dlaždice vypalovaly, a neustále sálající žár plnil halu nesnesitelným horkem. Paní Alča tak častokrát při práci omdlela, nikdo z přihlížejících jí ale

nesměl pomoci. Dozorci ji vždy jen polil studenou vodou a když se probrala, musela pracovat dál. Po čase byla přeřazena opět na jiné pracoviště, tentokrát do skladu strojních součástek a náhradních dílů.

V Šamotce se pracovalo na dvě směny. Každý táborový den začínal budíčkem v pět hodin ráno. Tehdy musely vstát ženy zařazené do dopolední směny, která trvala od šesti do čtrnácti hodin. Mezi pátou a šestou hodinou ranní se nasnídaly, omyly, oblékly a odešly na pracoviště. Odpoledne se vracely na oběd a po zbytek dne měly volno. Ženy pracující na odpolední směně měly den rozdělený naopak, volného času si užívaly dopoledne a z práce se vracely až pozdě večer. Několikrát denně se konaly sčítací nástupy na hlavním dvoře tábora, večer se ženy počítaly ještě přímo na ubytovně.

V rakovnickém komandu byly mimo politických vězeňkyň vězněny hlavně „obyčejné“ trestankyně, odsouzené krajskými soudy za kriminální delikty. Většinou zde ale už od roku 1945 žily ženy odsouzené retribučními soudy, ať už to byly Němky, nebo Češky usvědčené z kolaborace. Kromě vězeňkyň pracovali v továrně také civilní dělníci. Pracoval zde dokonce manžel sestřenice paní Alči, Květoslav Šmíd, ale promluvit spolu se jim podařilo jen zřídka.⁹⁶ V každé dílně pečlivě hlídali členové závodních milic, aby civilní zaměstnanci s politickými vězni nemluvili. Státní ženy si brzy získaly důvěru a sympatie externích pracovníků. Mnozí z nich se snažili ženám trochu ulehčit jejich těžký život a přinášeli jim jídlo nebo cigarety. Politické vězeňkyně ale více zajímala politická situace, a tak jim jejich civilní kolegové každý den nenápadně tlumočili nejnovější zprávy ze světa.

4.1.2 Životní podmínky

Životní prostředí v areálu továrny, v němž politické vězeňkyně žily, bylo tristní. Ubytovnu pro vězněné ženy představovala velká přízemní budova zřízená z bývalého skladiště nebo stáje. V jediné velké hale plné dvoupatrových kavalců tak pohromadě žilo a spalo mnoho desítek žen, ale všechny vězněné ženy si již za mnoho měsíců věznění soukromí odvykly. V továrně se navíc pracovalo na dvě směny, takže na ubikaci se současně vyskytovala vždy jen polovina žen. Prostor bývalé stáje byl jen obtížně větratelný, a tak ženy obtěžoval všudypřítomný zápach. Linul se z propocených pracovních oděvů, jež si ženy rozvěšovaly mezi kavalci, z pracovních bot, z nemytých těl i z různých přihříváných pokrmů, protože na konci budovy stál sporák, na němž si ženy směly ohřívat zbytky jídla. Paní Alča

⁹⁶ Tuto skutečnost zaznamenala ve své knize Jiřina Zábranová. Vzpomínala také, že Šmídovi i další příbuzní paní Alči, kteří žili v okolí Rakovníka, se jí často snažili propašovávat dopisy od otce nebo něco na přilepšenou k jídlu. Zábranová, Jiřina: *Ohlédnutí*, s. 262.

naštěstí v tomto nepříjemném prostředí bývalé stáje nemusela bydlet dlouho, neboť vzhledem ke stále se zvyšující obsazenosti tábora se narychlo budovaly další, menší ubytovny, do kterých se vězeňkyně stěhovaly. Přenášely si vždy jen svůj skromný majetek, pár drobností, které si přivezly z vyšetřovací vazby, a také tradiční vězeňské příslušenství tvořené ložním prádlem (dvě deky, dvě prostěradla, povlak na polštář) a dvěma ešusy se lžící, které vyfasovaly hned po příjezdu do tábora.

Velký problém táborového života představovala hygiena. Podél jedné stěny obytných budov se táhly pásy železných koryt, která sloužila jako umyvadla k osobní hygieně i k praní, ale tekla zde jen studená a nepitná voda. Sprchovat se ženy směly jen jednou za týden, což bylo ovšem vzhledem k prašnému a horkému pracovnímu prostředí naprosto nedostatečné. Nemožnost dodržovat tolik potřebnou hygienu deptala ženy na duchu a znamenala jednu z nejobtížnějších konstant vězeňského života. Mytí v korytech, dřívějších žlabech pro koně, ale nebylo to nejhorší, s čím se ženy musely v táboře z hlediska hygieny vyrovnat. Mnohem horší byly místní záchody pro vězně. „Toalety“, nacházející se v podlouhlé boudě stojící na dvoře, představovalo totiž jen několik ničím neoddělených děr v prkenné desce. A do těchto špinavých děr, tzv. latrín, měly ženy vykonávat své tělesné potřeby. Absolutní nedostatek soukromí při choulostivých činnostech ale mnohé ženy nedokázaly překonat. Snažily se vyčkat, až bude bouda prázdná, ale to se nestávalo téměř nikdy. Ze zadržování plynuly nepříjemné zdravotní obtíže. Politické vězeňkyně se snažily vypomáhat si alespoň tím, že sedící ženu obstoupily do půlkruhu, aby ji alespoň trochu izolovaly od ostatních přítomných žen vykonávajících své potřeby. Podle paní Alči byl tento typ záchodu ještě mnohem horší než žanek ve vyšetřovací vazbě, kde žena měla přece jen alespoň trochu soukromí.

4.1.3 Volný čas

Po práci nebo před prací měly ženy volno. Paní Alča nejraději trávila čas se svou nejlepší přítelkyní Jiřinou Zábranovou⁹⁷. Svůj volný čas směly trávit procházkami po areálu tábora, rozhovory, čtením. Paní Alča dostala nedlouho po svém příjezdu do Rakovníka na starosti táborovou knihovnu. V určený den a v určitou hodinu si u ní spoluvězeňkyně mohly půjčovat knihy, ale většinou to byla literatura nevalné kvality, socialistické a budovatelské

⁹⁷ Jiřina Zábranová (1903-1974), matka slavného českého básníka Jana Zábrany, učitelka a aktivní členka národně socialistické strany, byla zatčena 8. listopadu 1949 v rámci velkého zátahu na členy ČSNS a posléze odsouzena na 18 let. Spolu s paní Alčou prošla Rakovníkem a Pardubicemi a po propuštění na amnestii v roce 1960 také sepsala knihu pamětí, v níž se o paní Alče často zmiňuje. Zábranová, Jiřina: *Ohlédnutí*. Praha 1994.

romány a příručky. Ženy měly také možnost předplatit si Rudé právo, které jim pak paní Alča vydávala. Po nástupu nového táborového velitele jí ale byla funkce knihovnice odebrána.

Tím, na co se všechny ženy těšily, byly návštěvy příbuzných a blízkých lidí. Návštěvní režim zde byl mnohem volnější⁹⁸ než ve vyšetřovací (kde nebyly povolovány prakticky vůbec) a soudní vazbě, návštěvy mohly být delší a osobnější. Konaly se ve společenské místnosti podniku, návštěvníky a vězně tady neoddělovala hustá síť, a tak odsouzené ženy mohly sedět se svými rodinnými příslušníky či přáteli u jednoho stolu. Po mnoha měsících se tak ženy mohly alespoň na pár desítek minut setkat se svými blízkými, obejmout je, držet je za ruce a poslouchat zprávy z domova i z politického dění. Příbuzní mohli také přivážet potravinové balíčky, které zde byly kontrolovány velmi jen povrchně, a tak směly obsahovat větší množství zásob a občas se v nich podařilo propašovat drobné potřebné předměty. Paní Alču jezdil samozřejmě pravidelně navštěvovat její osmdesátiletý otec. Pro ni i pro většinu ostatních vězeňkyň návštěvy představovaly jedinou hodinu, na kterou se při jednotvárných týdnech těšily, jedinou hodinu, ve které mohly pozapomenout na strastiplný táborový život.

4.1.4 Odvolací soud

Odvolací soudní řízení bylo ve většině případů už jen formální procedurou. Rozsudek Státního soudu byl podán k přezkoumání Nejvyššímu soudu, ale ten v naprosté většině případů schválil druh i výši trestu jako přiměřené a odpovídající zákonům. O rozsudcích a trestech bylo rozhodnuto už dávno, odvolací řízení vycházelo ze stejných podkladů jako hlavní líčení, a jen výjimečně Nejvyšší soud upravil závěry Státního soudu. Stejně tomu bylo i v záležitosti skupiny Havran; ze čtrnácti osob odsouzených v tomto případě se jich deset odvolalo, mezi nimi oba manželé Glücksmannovi, ale jen u jedné ženy po přezkoumání došlo ke zmírnění trestu a v jednom případě soud požádal o nové přezkoumání. V případě skupiny Havran se odvolací řízení konalo 27. dubna 1951, v době, kdy si všichni obvinění odpykávali trest v některé věznici nebo táboře. Paní Alču převezli den před soudem z Rakovníka do pankrácké tranzitní cely, aby se ráno mohla dostavit k přelíčení.

Z odvolacího spisu vysvítá, že paní Alča prý uznala své protizákonné jednání, ale odmítla obvinění z velezrady, protože nemínila svou činností zničit či rozvrátit republiku dle

⁹⁸ Volný návštěvní režim fungoval alespoň zpočátku. Nový velitel tábora, ve snaze donutit ženy k větším pracovním výkonům, nařídil, že délka návštěvy bude závislá na procentech splnění normy. Např. u pásu, který se často zastavoval a ženy kvůli prostoje nemohly pracovat, bylo téměř nemožné splnit normu na sto procent. Původně hodinové návštěvy se kvůli tomuto krutému opatření u mnohých žen zkrátily na pouhých několik desítek minut, což bylo kruté zvláště v případech, když příbuzní dojížděli z velké dálky. Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 314.

§1/c⁹⁹, a žádala, aby její čin byl posuzován podle §2¹⁰⁰, tedy jako sdružování proti státu, z čehož by plynul mnohem nižší trest. Nejvyšší soud ovšem opět podle výpovědi Vika toto zamítl, protože obžalovaná prý věděla o rozvratné činnosti, kterou chystají její spolupracovníci, a vědomě se s nimi spolčila ke stejnému cíli, pročež obvinění z velezrady je tedy naprosto oprávněné. Dále prý odvolatelka namítala, že byla ke spolupráci svedena a přemlouvána, že nevyvíjela žádnou iniciativu. S tím ovšem soud také nesouhlasil, protože umožňování schůzek v jejím bytě a zprostředkování schůzek členů skupiny bylo podle něj velmi iniciativní chování. Poslední námitka, že škoda vzniklá její činností je malá, byla taktéž zamítnuta, „*neboť umožňování styku agentů cizí moci se zdejšími rozvratníky vznikla velká škoda republice.*“¹⁰¹ Dle očekávání tedy odvolání nevedlo k žádné změně.

Pro paní Alču ale přece jen odvolací řízení přineslo malý důvod k radosti. Doufala, že u stání uvidí otce, ale ten se nedostavil. Jen úplnou náhodou ho zahlédla cestou zpět do Rakovníka, když ji policejní auto vezlo Prahou a na Smíchově míjelo Národní dům, kde se v tamní kavárně už mnoho let scházel se svým šachovým klubem. Pan Palkoska nemohl tušit, že kolem právě projíždí jeho utrápená dcera, ale paní Alča alespoň na pár vteřin zahlédla milovaného otce.

V rakovnickém táboře prožila paní Alča rok a půl. Při jednotvárné práci v továrně měsíce nenápadně ubíhaly. Až jednoho březnového dne roku 1952 velitel při ranním nástupu vyhlásil jména žen, které se měly připravit k odjezdu. Ukázalo se, že v táboře zůstávaly většinou jen politické vězeňkyně s nižšími tresty, zatímco ženy odsouzené na více než deset let se měly přestěhovat. Paní Alča i přítelkyně Jiřina byly mezi nimi. Policejní nákladní auto bez oken, tzv. anton, je dovezl do Prahy na Pankrác, kde strávily mnoho hodin v transportní cele. Poté se musely převléct do civilního oblečení, které jim bylo vydáno, a obyčejný autobus s nápisem „Zájezd“ je odvázel do neznáma. Po několika desítkách minut cesty je vysadil v pracovním táboře v Pardubicích.

⁹⁹ §1 Velezrada, (1) c): „Kdo se pokusí zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, nebo na doživotí.“

¹⁰⁰ §2 Sdružování proti státu. (1): Kdo se s někým spolčí v úmyslu podvracet samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky anebo její lidově demokratické zřízení, její společenskou nebo hospodářskou soustavu anebo její národní povahu, zaručené ústavou, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let. (2) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let. (3) Kdo založí organizaci v úmyslu podvracet samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky anebo její lidově demokratické zřízení, její společenskou nebo hospodářskou soustavu nebo její národní povahu, zaručené ústavou, nebo kdo k takové organizaci přistoupí nebo se účastní její činnosti anebo ji nebo její členy podporuje v podvracích snahách, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a je-li tu zvláště přitěžující okolnost, od pěti do deseti let.“

¹⁰¹ NA, fond Státního soudu, sp.zn. Or I/II, 86/50. Odvolací spis z 27. 4. 1951, sp.zn. To X 41/51

4.2 Pardubice

Do věznice v Pardubicích byla paní Alča převezena z Rakovníka v březnu 1952. Zařadili ji do prvního transportu, jenž do tohoto nově zřizovaného ženského lágru dorazil 26. března 1952 a který měl připravit prostory pro další transporty vězeňkyň. Tábor na okraji Pardubic využíval budovy bývalé polepšovny, kterou založila již Marie Terezie. Než do Pardubic přijel první transport politických vězeňkyň, obývali zdejší baráky muži. I po příjezdu žen zde mužští vězni ještě nějakou dobu zůstali, vařili, starali se o zahradu atd. Stále ale přijížděly transporty se „státními“ ženami, sváženými sem z různých věznic a jiných táborů, až jejich počet dosáhl několika set. Ženy postupně přebíraly práce vykonávané muži a z Pardubic se stávala čistě ženská věznice. Zpočátku zde byly vězněny především politické vězeňkyně s tresty nad deset let a retribuční vězeňkyně, ale od druhé poloviny padesátých let musely zdejší prostory sdílet také s kriminálními vězeňkyněmi. Toto místo se na dalších osm let stalo paní Alče „domovem“.

Jen krátce po přestěhování se do lágru v Pardubicích postihla paní Alču velká životní tragédie. Při polední přestávce jí byl předán podezřelý dopis. Bylo to parte, které jí suše oznamovalo, že dne 25. dubna 1952 ve výkonu trestu v ostrovském táboře zemřel její bývalý manžel Theodor Glücksmann. Bylo mu teprve čtyřicet sedm let, ale měl slabé srdce, které nevydrželo práci v dolech. Po odsouzení se pokoušel odvolat k Nejvyššímu soudu právě na svoji srdeční chorobu, ale ta nebyla uznána dostatečným důvodem pro zmírnění či zrušení trestu. Jeho matka vytrvale žádala o výjimečnou amnestii, ale ani jí nebylo vyhověno. Jediným „ulehčením“ pro Theodora bylo zařazení k „lehčí“ povrchové práci u dolů, ale i ta byla pro jeho nemocné srdce příliš náročná.

Paní Alču zpráva o manželově smrti pochopitelně bolestně zasáhla. Jejich rozvod na jaře 1949, po dvanáctiletém spokojeném manželství, byl totiž jen formální záležitostí, a oba doufali, že se jednou k sobě vrátí. Vedení tábora jí navíc předalo úmrtní oznámení až po pohřbu, takže nedostala ani možnost se s manželem naposledy rozloučit. Jen díky pomoci chápajících spoluvězeňkyň se mohla alespoň toho odpoledne již nevrátit do práce na zahradě a strávila několik hodin o samotě v táborové nemocnici, aby se trochu vzpamatovala z hrozných rány. Pro dozorce by ani taková osobní tragédie nebyla důvodem k omluvě z práce. Když v roce 1955 zemřel paní Alče také otec, její poslední blízká osoba, ani tehdy jí vedení tábora nepovolilo žádné úlevy a na pohřeb také jet nemohla.

4.2.1 Pracovní zařazení v Pardubicích

V areálu pardubického lágru se nacházelo mnoho dílen různého zaměření, svá pracoviště si zde zřizovaly různé podniky. Většinou to byly fyzicky nepříliš nenáročné, leč úmorné drobné činnosti. Ženy mohly být přiděleny k šití, do tzv. švadlárn (konfekce, ložní prádlo, vězeňské prádlo atd.), k pletení do pletárny (svetry, čepice, rukavice), v jiné dílně se přišivaly knoflíky nebo připevňovaly patentky, jinde se navlékaly korálky (jablonecká bižuterie), svou dílnu zde měl i podnik Koh-i-noor a tam se vyráběly špendlíky nebo sponky. Část vězeňkyň se pak podílela na udržování běžného chodu tábora, pracovaly v jídelně, prádelně nebo na táborové zahradě.

Za odvedenou práci dostávaly ženy výplatu. Národní podniky, v jejichž dílnách v areálu pardubické věznice ženy pracovaly, vyplácely věznicím hrubou mzdu závislou na pracovním výkonu a plnění norem. Z vězeňské mzdy se ovšem odečítala částka na úhradu soudních výdajů a výdajů plynoucích z výkonu trestu, náklady na stravu, ostrahu a administrativní chod věznice. Zbytek se měl rozdělit mezi rodinu odsouzené a kapesné, které bylo vypláceno přímo vězni. Pokud se pracovníci nedařilo plnit stanovené normy, kapesné se snižovalo a např. při prohřešku mohlo být zastaveno úplně. Dosažitelné výplaty ale také nebyly na všech pracovištích stejné. Např. za práci v dílnách Koh-i-nooru dostávaly ženy kapesné jen ve výši několika korun, zatímco na pracovišti Tesly se odměny pohybovaly ve výši několika desítek korun.

Pracovní výkon vězeňkyň se odvíjel od nastavení pracovních norem. Norma určovala, jaký objem práce musí jedna žena vykonat, např. kolik kilogramů ovoce se musí sklídit, kolik košíl ušít, kolik kůží vyrupovat, kolik šperků vyrobit. Většina politických vězeňkyň se snažila jen normu splnit, ale moc ji nepřekračovat. Pokud by norma byla trvale překračována, vedení věznice mohlo dospět k závěru, že pro většinu žen je její splnění příliš snadné a že by tedy bylo vhodné normu zvýšit. Takové zvýšení by ale ovlivnilo všechny pracovnice, i ty, kterým se nedařilo plnit ani původní norma, například staré nebo nemocné ženy. Snahy politických vězeňkyň ovšem narušovalo pracovní nasazení ostatních vězněných žen, především retribučních, které se naopak snažily o překračování normy, aby si zajistily výhodnější podmínky, např. častější dopisy či návštěvy.

Ve vězeňském spisu¹⁰² se lze dočíst, k jaké práci byla Alča během let v Pardubicích zařazena. Údaje v něm uvedené jsou nicméně pouze orientační, některé události v něm zaznamenány nejsou.

¹⁰² NA, fond Správa sboru nápravné výchovy (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové.

Své první téměř dva roky¹⁰³ strávené v pardubickém táboře pracovala paní Alča na zahradě. K tomuto zařazení se přihlásila sama; k práci na zahradě se už brzy po příjezdu hledaly ženy, které měly zkušenosti se zahradnictvím. Alča sice žádné zkušenosti neměla, ale doufala, že vedoucím zahradního úseku bude civilní zaměstnanec tábora a že díky němu bude moci získávat alespoň nějaké zprávy zvenčí. Ve skutečnosti jen jedna z žen, které se přihlásily k práci na zahradě, zahradničení doopravdy rozuměla.

Práce na zahradě byla velice fyzicky náročná. Dennodenně osm hodin zalévání, okopávání, přesazování, hnojení, plení. Na zahradě se nepracovalo na dvě směny jako na většině jiných pardubických pracovišť, ale pouze na jednu, s přestávkou na oběd, kterou také jinde neměly. Hlavní slovo na zahradě měla Alčina nejlepší přítelkyně, Jiřina Zábranová, která jediná o zahradničení něco věděla díky své soukromé zálibě před zatčením. Alča byla po čase přidělena do skleníku. Na podzim se zde pěstovaly chryzantémy k prodeji, na jaře se vysazovala zelenina. Alča nevěděla nic o zastřižování květů chryzantém ani o pěstování salátu, květáku, ředkviček nebo okurek. Ženy ale pracovaly pilně a svědomitě, protože jim bylo slíbeno, že plody jejich práce budou spotřebovány v táborové kuchyni. I přesto se neustále snažily propašovávat do tábora kousek ovoce nebo zeleniny, aby trochou vitamínů přispěly starým nebo nemocným spoluvězeňkyním a osvěžily jednotvárnou vězeňskou stravu. Jejich úsilí se vyplatilo, úroda všech druhů zeleniny i ovoce předčila očekávání, vypěstované věci se dokonce dvakrát týdně vozily na pardubický trh.

K tradičním zahradnickým pracím patřilo hnojení. Alča i Jiřina Zábranová se svých knihách vzpomínají, že v lágru se hnojilo obzvlášť nechutným způsobem. K hnojení byly totiž používány obsahy táborových latrín. Výkaly byly přečerpány do voznice a samy zahradnice ji musely dostrkat na zahradu, kde obsah zředily vodou a pak ho pomocí konví rozlévaly po záhonech. Nejenže to byla práce fyzicky náročná (na každou „zahradnici“ vycházelo až sto konví k rozlití), ale především velice odpuzivá, neboť se ženy dostávaly do přímého, nevyhnutelného kontaktu s exkrementy. „*Nepředstavitelné, neuvěřitelné ve dvacátém století. Pro ty, kdož se na odsouzené dívaly jako na otrocky, to bylo samozřejmé...*“¹⁰⁴

V průběhu osmi let prošla paní Alča většinou pracovních dílen, které se v pardubickém vězeňském areálu nacházely; vystřídala sedm pracovišť. Pokyny k přesunu na jiné pracoviště přicházely od vedení věznice a mohly být součástí trestu, či alespoň způsobem, jak trest ještě znepříjemnit. Na některých pracovištích bylo totiž těžší naplňovat a

¹⁰³ Podle osobního vězeňského spisu od 26.3.1952 do 17.1.1954, tedy rok a třičtvrtě, s desetidenní přestávkou o Vánocích 1953, kdy byla podle záznamů nemocná. Přesným datům však nelze příliš důvěřovat, hned první údaj 26.3. 1952 je špatně uvedený, toho dne ženy teprve do tábora přijely a na pracoviště byly zařazovány až o pár dní později.

¹⁰⁴ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 335.

překračovat stanovené normy, a pokud se to ženám nedařilo, vydělávaly méně peněz, a tím pádem měly menší kapesné a nemohly si kupovat potřebné věci. Málo se vydělávalo například na pracovišti Koh-i-nooru, kde se vyráběly patentky a sponky, naopak dobře placené bylo zaměstnání v dílnách Tesly. Vedení také zřejmě chtělo vzít ženám jistotu a vyrovnanost, každé přeřazení samozřejmě představovalo stres. Jiným důvodem pro přesuny ovšem mohl být aktuální nedostatek pracovních sil na určitém pracovišti, např. v době, kdy se některá zakázka musela rychle dokončit. Přesuny se ale mohly samozřejmě organizovat i náhodně či na přání vězeňkyně.

Nejdéle vydržela u práce na zahradě, celkem rok a 9 měsíců. V lednu 1954 zde její povinnosti náhle a bez udání důvodu skončily a na půl roku byla paní Alča úplně vyřazena z jakékoliv práce¹⁰⁵. Vzpomínala, že krátce předtím se ji dozorcí hlídající je při práci na zahradě snažili získat k referování a k donášení, co o kom ví, a protože ona na jejich snahy nepřistoupila, potrestali ji zřejmě tímto způsobem. To pro ni znamenalo sedět celé dny nečinně na cele; dny naplněné přemýšlením a nicneděláním se podobaly dnům stráveným ve vyšetřovací vazbě. Nemohla se zabavit čtením ani psáním, nesměla mít tužku ani papír. Mohla jen čekat, až se ostatní ženy vrátí z práce, aby s nimi mohla strávit odpoledne venku. Nepracování s sebou neslo i praktické nevýhody, Alča šest měsíců neplnila normy, a tím pádem nedostávala ani kapesné, nemohla si tedy nic koupit v místní kantýně. Ostatní ženy naštěstí měly pro její situaci pochopení a ochotně se s ní dělily o své věci nakoupené za táborové poukázky. Krátce po jejím nuceném odchodu opustila práci na zahradě i Jiřina Zábranová a kolektiv zahradnic se postupně celý vyměnil.

Začátkem června 1954 podivné vyřazení z práce konečně skončilo a paní Alča byla na dalšího půl roku¹⁰⁶ zařazena na pracoviště úpravy kůží, kde se rupováním¹⁰⁷ upravovaly kožešiny, zejména nutrie. Do nově zřízených dílen v budově B se dodávaly předpřipravené zvířecí kůže a úkolem vězeňkyň bylo zbavit kožešiny pesíků, dlouhých hrubých chlupů tak, aby zůstala jen jemná podsada. Paní Alča, odbornice na módu a tedy i na nejruznější vzácné módní materiály, pociťovala zděšení, že někdo mohl zpracování drahocenných kožešin svěřit nepoučeným a nevyškoleným ženám ve věznici; věděla, že v kožedělných závodech jsou dělnice k této práci dlouho školeny a používají k ní speciální náčiní. Nezkušenost vězeňkyň s touto jemnou prací a jejich neodborné zásahy kapesním nožikem způsobovaly na vzácných a drahých kožešinách velké škody. Aby ženy zde pracující splnily a překročily předepsané

¹⁰⁵ „18.1.1954 - 6.6.1954 nezařazená“. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Alči Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹⁰⁶ 7.6.1954 – 2.1. 1955. NA, fond SSNV(nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹⁰⁷ Rupování – vytrhávání pesíků.

normy, pracovaly často rychle a nepozorně a na kožešinách vznikaly nepěkné nerovnosti. Při této práci ovšem hrozila i zdravotní rizika. Ženy pracovaly osm hodin sehnuté nad kožkami, trápily je tedy bolesti zad, ale nejvíc namáhané byly svaly a šlachy na ruce, jež neustále svíraly malý nožík, což vedlo k nepříjemným a bolestivým obtížím.

Z pracoviště u kůží se paní Alča přesunula na pletárnu.¹⁰⁸ Na pletárně se pracovalo jen na jednu směnu; v jedné velké dílně sedávalo denně několik desítek žen a pletly svetry, rukavice, čepice, ponožky a další vlněné věci. K jednotlivým stolům se ženy mohly sesedat volně a dlouhé hodiny při práci si zkracovaly povídáním a vyprávěním; paní Alča vzpomíná, že Jiřina Zábranová, povoláním učitelka, přednášela při pletení dějepis.¹⁰⁹ Jindy se ženy zabavily tím, že dávaly dohromady, co která ví ze zeměpisu, z historie, vyprávěly si obsahy knížek, které četly apod. Mladé ženy si tím doplňovaly vzdělání, starší „procvičovaly mozek“. Na pletárně strávila paní Alča své druhé nejdelší pracovní období v rámci pardubického věznění, celkem asi 17 měsíců.

Ke svým 48. narozeninám dostala paní Alča od vedení věznice nepříjemný „dárek“. Na dva letní měsíce roku 1956¹¹⁰ ji opět vyřadili z práce. Ve svých pamětech toto období nijak nepopisuje, ale lze předpokládat, že se znovu musela vyrovnávat s psychicky náročnou nečinností.

Na podzim 1956 si paní Alča na dva měsíce vyzkoušela práci na švadlárně.¹¹¹ Dílny švadláreny se zřídily v nově postaveném domě v areálu věznice. Šilo se nejen pro vězně, ale především pro jednu textilní firmu. Vznikaly zde pánské obleky, košile i pláště, ložní prádlo, spodní prádlo i dámská konfekce. U šicích strojů se pracovalo na dvě směny, při střídání se pracovní místo muselo vždy uklidit a stroj vyčistit a připravit pro pracovníci z protisměny. Na švadlárně se často muselo pracovat přes čas, když se spěchalo s dokončením některé zakázky. Mnohé ženy pak často šily i šestnáct hodin denně; šikovné a pilné šičky si na tomto pracovišti mohly slušně vydělat.

Dalšího tříčtvrtě roku strávila paní Alča na pracovišti, kde se vyráběly patentky.¹¹² Tato dílna podniku Koh-i-noor patřila k těm, na nichž se vydělávalo nejméně peněz. Stejnou

¹⁰⁸ 3.1.1955 – 11.9.1955, po trestu v korekci opět 23.9.1955 – 28.6.1956, celkem 17 měsíců. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹⁰⁹ Palkosková-Wiesembergerová, Albína: *Tři životy*, s. 329. Více v kapitole Volný čas.

¹¹⁰ 29.6.1956 – 27.8.1956. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹¹¹ 28.8.1956 – 29.10.1956. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹¹² 30.10.1956–30.7.1957. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

pověst měla i dílna zaměřená na výrobu, třídění a přišívání knoflíků, v níž paní Alča pracovala dalších pět měsíců.¹¹³

Na poslední dva roky trestu zakotvila paní Alča na pracovišti Tesly Pardubice.¹¹⁴ To byla nejlépe placená dílna, neboť ke zdejší práci bylo potřeba výjimečné zručnosti a cviku. Sestavovaly se zde elektronické předměty, např. potenciometry¹¹⁵ či součásti televizních obrazovek. Do této dílny docházela až do dne svého propuštění na amnestii.

4.2.2 Každodennost vězeňského života

Každodenní život žen v pardubickém pracovním táboře tvořilo a ovlivňovalo mnoho aspektů – pracovní povinnosti, nutnost plnění pracovních norem, nedostatečná hygiena, naprostý nedostatek soukromí, neustálé nebezpečí „filcunků“, „stěhuňků“ a jiných škodolibostí ze strany dozorců, střetávání se s nepříjemnými spoluvězeňkyněmi, a mnoho dalších nepříjemných i příjemných okolností. To vše je nutno mít na paměti při přemýšlení o životě žen v pracovních táborech.

Zároveň ale není správný předpoklad, že by uvedené nepříznivé životní podmínky a nepříjemnosti vězeňského života ženy zlomily. Přes všechnu snahu komunistického režimu se mu nezdařilo udělat z vězňů zlomené bezmyšlenkovitě pracující lidské nástroje. Politické vězeňkyně sice musely žít v otřesných podmínkách, člověk je však tvor adaptabilní a po čase si víceméně i na sebenepříjemnější životní podmínky zvykne a přizpůsobí se jim, přijme je ve snaze přežít a zachovat si duševní zdraví.

Vězení je mikrosvět, uzavřená zmenšenina reálného světa, s reálnými starostmi, obavami, ale i radostmi a úspěchy. Ženy se ale životu v tomto mikrosvětě musely nejprve přizpůsobit. Hlavní starostí žen se tak časem stalo plnění pracovních povinností (například pro ženy pracující na zahradě bylo důležité, kolik které zeleniny jim vyroste); pokud hrozilo nebezpečí, že se něco nepovede, dolehl na pracovnice stres, který by se objevil i v zaměstnání na svobodě. Ve vězení se ženy neradovaly z nových šatů, ale radost jim přinášel dopis nebo příjemný rozhovor se spoluvězeňkyní. Politické vězeňkyně byly přinuceny žít mnoho let na jednom místě, se stejnými lidmi, se stejnými denními povinnostmi a rituály. Mohlo by se zdát, že to byl život jednotvárný a ubíjející, ale není to tak úplně pravda. Přemýšlení,

¹¹³ 31.7.1957-15.12.1957. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT.

¹¹⁴ 16.12.1957 – květen 1960. NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové. Přemístění, zaměstnání ve věznici a NPT. Poslední datum vyplněno není, ale z jiných dokumentů lze vyčíst, že paní Alča na tomto pracovišti opravdu pracovala až do svého propuštění.

¹¹⁵ Potenciometr je elektrotechnická součástka, která se používá k přímému řízení elektronických zařízení.

rozhovory, vzpomínky na minulý život, vzdělávání se, to vše naplňovalo a odlišovalo jednotlivé dny.

Následující odstavce o jednotlivých aspektech života v pardubickém pracovním táboře by měly přispět k vytvoření představy o tom, v jakém prostředí prožila paní Alča osm let, jak vypadal každodenní obraz jejího života, s čím se dennodenně musela potýkat, vyrovnávat, z čeho se mohla radovat a co jí pomáhalo přežít.

Denní režim

Pracovní den politické vězeňkyně začínal pokaždé stejně. Před šestou hodinou ranní dozorcí hlasitě ohlásili budíček, ať už zařváním na chodbě nebo kopáním do dveří cely nebo nějakým hlasitým zvukem. Vstávat sice musely jen ženy, které pracovaly v dopolední směně, ale většinou se vzbudily všechny. Vstávající ženy si musely rychle, avšak velice pečlivě, ustlat postel a srovnat ložní prádlo, pak se zběžně opláchly (pokud se k obsazeným korytům v umývárně vůbec dostaly), převlékly a odešly na snídani. Po jídle se seřadily k rannímu nástupu na apelplac¹¹⁶ a pak už v zástupech odcházely na různá pracoviště. Pracovalo se osm hodin na dvě směny; na některých pracovištích (zahradě, pletárna) se pracovalo jen na jednu směnu. Dopolední směna probíhala od 6 hodin do 14 hodin, bez přestávky a svačiny. Ženy mohly odběhnout jen na toaletu, čehož kuřáčky využívaly k rychlému vykouření cigarety. Před koncem směny musely pracovnice ještě rychle uklidit své pracovní místo (např. šicí stroj na švadlárně), aby bylo připravené pro ženu z odpolední směny. Ve dvě hodiny odpoledne dopolední směna skončila a po obligátním nástupu a spočítání ženy odešly do táborové jídelny na oběd. Jídlo, které nesnědly, si směly v ešusu odnést na celu a sníst si ho později. Mezitím je už na pracovištích vystřídalý ženy pracující v odpolední směně, která probíhala od 14. hodiny do desáté hodiny večerní. Večeři dostávaly až potom a pak se všechny odebraly na celu spát. Pro ženy z dopolední směny býval večerní nástup už kolem šesté hodiny (počítání probíhalo současně i na pracovištích odpolední směny), následovala skromná večeře a pak už se ženy musely odebrat do postelí. Na společných celách, kde často bydlelo více než 20 žen, představovalo velkou nepříjemnost právě vzájemné rušení se při brzkém ranním odchodu na práci nebo při pozdním večerním příchodu ze směny.

Dozorcí

¹¹⁶ Apelplac – ve vězeňském slangu centrální dvůr. Kontrolní nástupy a sčítání vězeňkyň na dvorech i v dílnách probíhalo několikrát denně, jednak proto, aby dozorcí zjistili, zda některá z žen nechybí, a také proto, že se při nástupech vyhlašovaly důležité informace.

Dozorci a dozorkyně (vězni používali termíny bachaři a bachařky, to především v pevných věznicích, nebo také čůzáci a čůzy, tak o nich mluvily hlavně ženy-vězeňkyně v pracovních táborech), představovali další velkou skupinu osob, se kterou se političtí vězni museli naučit koexistovat. „Bachaři“, kteří působili ve věznicích před rokem 1948, ti, kteří spoluvytvářeli vězeňství první republiky, po únorovém převratu svá zaměstnání opouštěli nebo byli propouštěni. Těžko by si zvykali na nový způsob zacházení z vězni. Na jejich místo nastupovali noví, nezkušení lidé, kteří měli většinou kladný vztah k novému zřízení a ochotně kráčeli po jím naznačené cestě k novým vězeňským poměrům.

Dozorci dennodenně ovlivňovali životy politických vězeňkyň, kontrolovali je i jejich skromný vězeňský majetek, dohlíželi na jejich vhodné chování a na pracovní výkony. Do jejich kompetencí spadalo také provádění trestů. Dozorci sice podléhali vyšší moci, velitelství věznice či pracovního tábora, ale jejich nadřízení jim nechávali poměrně velkou svobodu v tom, jak zacházet s vězni. To ovšem otvíralo prostor zvlí, škodolibosti a násilí. Dozorci absolvovali školení a přednášky, na nichž jim školitelé vysvětlovali, že politický vězeň je největší zrádce a škůdce národa, že tito lidé chtějí zničit výdobytky lidově demokratické společnosti a že si proto zaslouží jen to nejtvrdší zacházení. Ovlivnění touto propagandou chodili dozorcí a dozorkyně do práce a využívali možnosti, že sami mohou přispět k potrestání nepřátel národa. Někteří dozorcí slabší inteligence se nechali sugestivní propagandou ovlivnit a proklamovaný postoj režimu k politickým vězňům přijali za svůj, jiní jen slepě vykonávali rozkazy svých nadřízených, někteří ale také jednali ze svého osobního přesvědčení a ochotně sloužili krutému režimu.

Před příjezdem prvního transportu politických vězeňkyň do Pardubic bylo zdejšími dozorcům zdůrazňováno, že přijedou velice nebezpečné a zákeřné trestankyně. Od začátku se k nim chovali ovlivnění tímto předsudkem, ponižovali je a hned po příjezdu nastolili novým obyvatelkám tábora tvrdý režim. Ženy tak strávily první dny v tomto táboře drhnutím prkenných podlah. Třípatrová ženská budova stála už mnoho desetiletí, prkenné podlahy byly zašlé dlouhým nemytím; vydrhnout je po tolika letech do čista bylo nemožné. Jediné čistící pomůcky představovaly studená voda, sláma, písek, sklo. Od neustálého klečení měly ženy kolena i holeně rozedřené do krve a klečení bylo čím dál bolestivější a obtížnější. Ještě z dob polepšovny se na zemi černaly skvrny od inkoustu, které se musely vydržít kusem skla; ženy měly do krve rozřezané i ruce. A dozorcí dále zvyšovali zoufalství žen z nekončícího drhnutí, čas od času se některý schválně prošel ve špinavých botách po umyté podlaze a ženy musely

už umytý úsek drhnout znovu.¹¹⁷ Úmorné drhnutí podlah se stalo i do budoucna oblíbeným trestem a téměř každodenní povinností. Dozorci z řad Státní bezpečnosti vymýšleli i další činnosti, kterými chtěli státní ženy ponížit. Přikazovali jim leštit nafasované ešusy, čistit dozorcům boty i podrážky...

Vězeňkyně neznaly většinou jména mužů a žen, kteří je hlídali, a proto jim dávaly nejrůznější přezdívky, odvozené většinou z jejich charakteristických vlastností. Setkávaly se tak s Normižerem, Škrholou, Bajajou, Permoníkem a dalšími.¹¹⁸ Dozor nad vězeňkyněmi nevykonávali pouze muži, ale v ženských táborech také ženy. Ze vzpomínek vězněných žen vysvítá, že ženy-dozorkyně se k ženám-vězeňkyním chovaly často mnohem hůř než muži-dozorci. „*Byl to nepřítel, který je hluboce nenáviděl, právě jak může žena nenávidět ženu. Již z Pankráce měly zkušenosti, jak dovede být žena k ženě krutá. V Pardubicích očekávaly ještě více krutosti. Nemýlily se. Rozkazy byly jen vyštěkávány, a kdyby byly mohly dozorkyně očima zabíjet, málokterá uvězněná by byla přežila. Právě jen žena ví, na kterém místě je ta druhá nejvíce zranitelná, ví, jak jí připravit duševní utrpení, vyhmátne její nejbolestivější místo. Muži nejsou tak záluční, ani nápadití. A jestliže některý z nich jednal krutě, pak tomu předcházela pravděpodobně instruktáž od jeho ženské kolegyně.*“¹¹⁹

Ne všichni dozorci a dozorkyně ale zneužívali svého postavení, někteří se k vězňům chovali v mezích možností slušně, a našli se i tací, kteří na vlastní nebezpečí vězňům pomáhali. Takto odvážných lidí ale nebylo mnoho, protože ve vězení se vyskytovalo mnoho udavačů a tresty za pomoc odsouzeným byly vysoké (proběhl dokonce zinscenovaný proces s dozorcí, který měl jejich kolegy odradit od pomoci vězňům). Paní Albína si pamatovala jen na jednu dvě dozorkyně, které s vězeňkyněmi zacházely se slušností.

Hygiena

Nedostatečná hygiena představovala jeden z nejhorších problémů vězeňského života. Naprosto nevyhovující hygienické podmínky pociťovaly ženy každý den po mnoho let; na nemožnost udržovat čistotu si vězeňkyně zvykaly jen obtížně a špatné podmínky nepochybně zhoršovaly jejich těžce získávanou životní pohodu.

¹¹⁷ Tuto zkušenost potvrzuje i rozhovor s paní Julií Hruškovou, další pardubickou vězeňkyní, která přijela druhým transportem. Bouška, Tomáš – Pinerová, Klára – Louč, Michal (eds.): *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha 2009, s. 116.

¹¹⁸ Vzpomínky na jednotlivé dozorce zachytila na mnoha stránkách svých pamětí Jiřina Zábranová.

¹¹⁹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 321. S podobným názorem se svěřila i paní Vlasta Jakubová: „*Myslím si, že muži měli takový větší odstup a nedovolili si být sprostí. Ale čůzy byly dost sprosté, dělaly nám naschvály.*“ Bouška, Tomáš – Pinerová, Klára – Louč, Michal (eds.): *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, s. 156.

Na každém patře v jednotlivých barácích byla zařízena hromadná umývárna s plechovými koryty a několika vodovodními kohoutky, z nichž ovšem tekla jen studená voda. Tábor ale často trpěl nedostatkem vody a nezřídka se stávalo, že do umývárny ve vyšších patrech se voda vůbec nedostala, protože se spotřebovala v nižších patrech. Ráno před nástupem na směnu se v umýárně muselo vystřídat několik desítek žen, které obývaly cely na jednom patře. U každého kohoutku čekalo mnoho zájemců, a protože mezi budičkem a nástupem bylo jen málo času, pár žen se umýt vůbec nestihlo. Některé ženy tuto nepříjemnost řešily tak, že vstávaly brzy ráno, ještě před budičkem, aby se stihly umýt, než v umývárkách nastal hlavní nával, jiné musely vydržet až do odpoledne a myly se až po návratu z práce.

Osprchovat se ženy mohly jen jednou za týden. Shromáždily se na dvoře a dozorkyně je v zástupu odvedla na konec lágru, do budovy vedle kuchyně, kde se v prvním patře nacházela koupelna s několika sprchami. Ženy se musely na povel svléknout a všechny naráz se sprchovaly, samozřejmě za stálého dohledu dozorkyně a někdy i dozorce. Pod jednou tekoucí sprchou se tísnilo několik žen a každá měla na umytí se jen malou chvilku, aby se vůbec stihly okoupat všechny. Pokud si žena chtěla umýt i vlasy, musela pospíchat dvojnásob, aby se vůbec stihla umýt celá. Ze sprch sice tekla teplá voda, ale často se stávalo, že najednou voda začala téct studená nebo se sprchy zastavily úplně. Panoval názor, že tuto obvyklou nepříjemnost mají na svědomí škodolibé dozorkyně. Namydlené ženy tak ze sebe nemohly spláchnout štiplavé mýdlo a musely se rovnou utřít, což bylo velice nepříjemné. Dozorkyně ovšem často neposkytla ženám čas ani na pečlivé utření, takže ženy si musely špinavé vězeňské oblečení oblékat na ještě mokré tělo. Venku před koupelnou pak ale musely ještě dlouhé minuty stát nastoupené a čekat, až budou hotové všechny, aby se hromadně mohly vrátit na svůj dvůr. Zvláště v zimě bylo toto čekání velmi nepříjemné a navíc zdraví nebezpečné, ale většina žen se naštěstí těžkým podmínkám brzy přizpůsobila a otužila se.

Další nepříjemnosti nastávaly, když se „politické“ ženy musely sprchovat společně s ostatními vězeňkyněmi, např. prostitutkami, cikánkami či vražedkyněmi. Tyto ženy pokleslých mravů se ve sprchách snažily navazovat sexuální kontakty, a to nejen mezi sebou, ale často obtěžovaly i ženy státní. I paní Alča měla podle vzpomínek Jiřiny Zábranové jednu věrnou obdivovatelku, která jí často nabízela pomoc s umytím zad. Netřeba zdůrazňovat, jak to pro citlivou a slušně vychovanou ženu muselo být nepříjemné a ponižující.

Toalety se nacházely v každém patře v oddělené místnosti na konci chodby. Cely v barácích se na noc nezamykaly, a tak si ženy mohly odskočit i během noci. Ani v Pardubicích jim ale v této místnosti nebylo dopřáno soukromí. Několik záchodových mís stálo neodděleno v jedné místnosti, ve dvou řadách naproti sobě. Dozorci ale přece jen

alespoň zde dodržovali nutnost ohlásit svůj příchod, a tak se na záchody soustřeďovaly zakázané činnosti jako učení, debatování, čtení, kouření apod.

Přes veškeré překážky ale všechny politické vězeňkyně úzkostlivě dbaly na dodržování tělesné čistoty. „Voda, i když studená, a kousek mýdla, bylo pro vězeňkyně nutnější než strava.“¹²⁰ Některé ženy kvůli výše uvedeným nepříjemným okolnostem oželely teplou vodu a do společných sprch raději ani nechodily. Ani ostatní ale nečekaly na teplou vodu jednou týdně a každý den či obden si v rámci možností omývaly tělo v umývárkách na barácích. Občas se některé povedlo vyprosit si od žen pracujících v prádelně nebo kuchyni trochu teplé vody, kterou si nechaly napustit do nádoby, kterou někde sehnaly a jako poklad si ji pečlivě hlídaly. V teplé vodě si důkladně umyly obličej, vlasy, potom si v ní přepraly prádlo a nakonec ji použily k povinnému drhnutí podlahy. Ženy od státních soudů také pomáhaly udržovat čistotu cikánkám či drobným kriminálnicím, které neměly hygienické návyky tolik zažité. Nutily je pravidelně se mýt, prát si prádlo, zbavovaly je vši a jiných obtížných cizopasníků. Velkou nepříjemnost představovaly také krysy, myši a podobná havěť, která se držela v dřevěných barácích a ještě víc znepríjemňovala životní podmínky v táboře.

Některé hygienické pomůcky ženy pravidelně fasovaly (toaletní papír, dámské vložky), jiné (mýdlo, kartáček a pastu na zuby) si musely nakoupit v táborové kantýně za kapesné. Obyčejné mýdlo musely používat k běžnému mytí, k mytí vlasů i k praní. Ženy se přesto musely vyrovnávat s téměř trvalým nedostatkem hygienických a toaletních potřeb.

Veškeré vězeňské oblečení nafasovaly ženy hned po příjezdu do Pardubic.¹²¹ Lágrové uniformy byly ušité z nepříjemného a nevzhledného hrubého materiálu hnědé či šedé barvy a všechny vězeňkyně musely chodit oblékané stejně. Někdy ale ženy přišly na způsob, jak si oblečení upravit a přizpůsobit (kousek provázku použily jako pásek, nepadnoucí části oděvu si zapošily ukradenou jehlou apod.), či dokonce ozdobit; bojovaly tak proti nucené uniformitě a pro svůj dobrý pocit. Všechny kusy vězeňského oděvu si také ženy samozřejmě všemožně snažily udržovat v čistotě. Spodní prádlo směly jednou za týden odevzdat k vyprání. Většina žen si ale ve snaze udržovat základní čistotu prádlo několikrát do týdne sama přeprala v umývárkách a usušila na cele. Stejně se praly i košile, kalhoty, sukně a další části oděvu, které byly měněny a prány jen velice zřídka. Ženy dokonce objevily i způsob, jak si oděv „vyžehlit“ – na noc ho rozprostřely pod prostěradlo a vahou a plochou vlastního těla ho do

¹²⁰ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 331.

¹²¹ „Dvě košile a dva kapesníky, utěrka, blůza, dvoje spodky, šněrovací boty, pantofle, punčochy a mundůr ze štiplavé hnědé látky. Kabátek a kalhoty, žalostně nepadnoucí a škrtící, ...“ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 318.

rána vyrovnaly. Politické vězeňkyně si i ve vězení snažily zachovat svou ženskou identitu. „*Dáma musí být dámou i v kriminále.*“¹²²

Volný čas

Život v pracovním táboře nevyplňovala pouze práce. Mimo osmihodinovou pracovní dobu měly ženy volno. Ženy pracující na dopolední směně si ho užívaly odpoledne, ženy z odpolední směny naopak dopoledne. Tak se alespoň částečně dařilo řešit přeplněnost tábora.

Ve svém volnu se ženy směly scházet, povídat si, procházet se mezi baráky, posedět na trávě pod stromy. Mohly také číst, v areálu tábora se nacházela knihovna, ale výběr knih se omezoval většinou jen na údernickou a socialistickou literaturu, díla marxistických klasiků, překlady sovětských knih apod.; v knihovně směly být k dostání jen knihy, které by přispívaly k převýchově protirežimně zaměřených žen. Většina vzdělaných politických vězeňkyň proto knihovnu nenavštěvovala. Z novin směly ženy odebírat jen Rudé právo, ale byly vděčné za jakýkoliv zdroj informací ze světa za ostatním drátem. V druhé polovině padesátých let se ve společenské místnosti začaly promítat filmy (opět hlavně budovatelské snímky nevalné kvality) a táborový rozhlas vysílal zpravodajství a někdy i hudbu. Ženy se také pravidelně musely účastnit převýchovných přednášek politického náčelníka, který jim vykládal o úspěších lidově demokratické společnosti, které ony svou bezohledností chtěly zničit...

Ve volném čase ženy tajně vyráběly nejrůznější předměty, většinou jako dárky a upomínkové předměty pro spoluvězeňkyně nebo pro návštěvy. Ze zubních kartáčků, z rukojetí hřebců, z obalů od zubních past, z kousků látek, provázků, z v dílnách nakradených korálků, drátků nebo nití vznikaly neuvěřitelné a krásné věci. S pomocí nalezených nebo při návštěvách propašovaných a pak pečlivě skrývaných nástrojů, nožíků, pilniček, jehel nebo špendlíků zručné ženy vyřezávaly ozdoby nebo přívěsky v podobě křížků, kytiček nebo čtyřlístků, vytvářely ozdobné záložky do knih, vyšívaly pouzdra, pletly náramky a vyráběly drobné šperky, z rozžvýkané chlebové hmoty vznikaly figurky... Jeden z takových drahocenných předmětů dostala k 46. narozeninám také paní Alča – černé koženkové pouzdro¹²³, určené pravděpodobně na úschovu táborových poukázek. Na vyšité „trati“ jejího dosavadního života jsou výšivkou vyznačené důležité zastávky její životní cesty – tituly knih, které publikovala, noviny, do nichž přispívala, země, které navštívila, a na konci také místa, kde byla vězněna. Na pouzdře je dokonce vyšitý i stan, v němž jednu dobu přednášela na VŠPS. Pouzdro nese datum 1954 a iniciály AGP (Alča Glücksmannová

¹²² Televizní dokument Sladké století. Režie Helena Třeštíková, 1998.

¹²³ Viz Obrazová příloha.

Palkosková). Tento neuměle vyšitý, ale s láskou vyrobený drahocenný dárek našťastí dobře uschován přežil mnoho filcunků a dnes je uložen v Literárním archivu.¹²⁴

Nákupy

V pardubickém táboře byl časem zřízen krámek, který vězeňkyně nazývaly kantýnou. Táborové krámky vznikaly ve vězeňských zařízeních již od roku 1950. Původně byly zřizovány ve snaze motivovat a následně zvýhodnit vězně, kteří plnili stanovené pracovní normy na sto a více procent. Krámek měl přispívat také k tomu, aby vězni část svých vydělaných peněz vraceli zpět do systému; zisky z příjmů kantýn plynuly do správy věznice.

Ženy si v kantýně mohly jednou týdně za táborové poukázky nakoupit základní věci. Kapesné, jehož výše se odvíjela od vykonané práce a plnění norem, totiž nebylo vypláceno v penězích, ale prostřednictvím papírových poukázek v hodnotě 1, 2, 3 a 5 korun. Tyto lágrové peníze pak ženy mohly použít k nákupu pečiva, sušenek, umělého tuku, marmelády, sýru i cukru. Občas si dopřály pochoutku – uzenáče nebo vuřt, někdy bylo k dostání i ovoce a zelenina. V kantýně se daly koupit také cigarety a psací potřeby, dopisní papír i poštovní známky, a samozřejmě mýdlo, zubní kartáček a pasta.

Staré, nemocné či nezručné ženy, kterým se nedařilo plnit normy nebo které byly vyřazené z práce, neměly nárok na žádné lágrové peníze a nemohly si tedy nic koupit. V těchto situacích se ale projevovala silná solidarita mezi politickými vězeňkyněmi. Ženy, které vydělávaly hodně, se o nakoupené věci ochotně dělily se spoluvězeňkyněmi, které neměly prostředky na nákup ani těch nejzákladnějších a nejnutnějších věcí. Dělily se ale i o jídlo, na jednom uzenáči si pochutnalo vždy několik žen. Vedení tábora se snažilo politické vězeňkyně ponížit a potrestat nízkými výdělky, ale díky vzájemné pomoci se ženám nakonec vždy podařilo nějak vyžít.

„Filcunk“

Jednu z velmi nepříjemných součástí vězeňského života představovaly takzvané filcunky, což ve slangové vězeňské mluvě znamená prohlídku cely či osobní prohlídku. Dozorci ve snaze objevit zakázané předměty mohli kdykoliv prohledat celou celu, postele i skromný majetek vězněných žen. Dozorci většinou jednali velmi krutě, rozpárali slavníky, slámu vysypali na zem, stejně jako ložní prádlo i obsah skříněk, do kterých si ženy ukládaly čisté prádlo a jídlo nakoupené v kantýně. Filcunky většinou probíhaly v nepřítomnosti vězeňkyň, takže se ženy unavené po dlouhé směně vracely na rozházenou celu a rychle

¹²⁴ LA PNP, fond Wiesenbergerová-Palkosková, Albína, obálka Varia.

zjišťovaly, který z jejich pečlivě strážných pokladů chybí. Schovávaly si dopisy od příbuzných, které se jinak musely odevzdávat, fotografie, sešitky s cizími slovíčky, kterým se ve vězení učily, modlitební knížky, tužky, jehly, cigarety a další zakázané věci. Paní Alča vzpomíná, že jednou jí takový filcunký provedli, když hledali učebnice jazyků, z kterých dle jejich mínění přednášela; nevzdělaní dozorci nevěřili, že by všechny vědomosti, slovíčka i gramatiku mohla mít uložené v paměti. Kromě těchto jednotlivých filcunků, zaměřených na jednu osobu či celu, probíhaly i generální filcunký, kdy vězeňkyně musely všechen svůj majetek a ložní prádlo vynést na dvůr, kde to pak dozorci zkontrolovali a ženě prohmatali i oblečení, které měla na sobě. Obzvlášť nepříjemné byly ale osobní, tělesné prohlídky, při nichž se ženy musely svléknout donaha a nechat se důkladně prohlédnout dozorkyní. Pro všechny ženy to znamenalo velké ponížení, s kterým se ještě dlouho vnitřně vyrovnávaly. Cílem bylo opět objevit zakázané věci, které si vynalézavé ženy schovávaly i různě po těle, např. složené fotografie v nepropustném pouzdru uchovávaly pod jazykem.

„Stěhuňk“

Další nepříjemná samozřejmost vězeňského života se skrývala pod slangovým výrazem stěhuňk. Stěhování z cely na celu probíhalo pravidelně v několikaměsíčních intervalech. Táborovým rozhlasem bylo hlášeno, která žena se přestěhuje na kterou celu. Každá vězeňkyně si pak rychle musela sbalit všechny své věci i ložní prádlo a vše přestěhovat na určenou celu, kterou mnohdy hledaly velmi dlouho. Stěhování provázely chaos, dozorci nic neorganizovali, nechávali ženy, ať si poradí samy. Pro ženy to znamenalo velký stres a šok. Najednou se ocitly na neznámé cele, často na jiném bloku, s neznámými ženami, s kterými se musely naučit žít. Obzvlášť těžké to bylo v případě, kdy se politická vězeňkyně dostala na celu k trestankyním s kriminálními delikty. Cílem těchto stěhuňků bylo zpretrhat přátelství, která mezi spolubydlícími vznikala, a tím narušit duševní klid a vyrovnanost žen. Přítelkyně si ale cestu k sobě vždy nějak našly, ač bylo zakázáno přecházet ze dvora na dvůr a navštěvovat se na barácích. Neempatičtí dozorci nemohli rozumět síle přátelství, které se mezi politickými vězeňkyněmi vyvinulo.

Při jednom ze stěhuňků byla paní Alča zařazena na celu, kterou kromě ní obývaly jen samé řádové sestry. Připadala si mezi nimi nepatřičně, trápil ji pocit, že ruší jejich náboženské souznění, ale pobyt mezi nimi ji velice uklidňoval a naplňoval pohodou a nadějí.

Vězeňská univerzita

Volný čas ženy využívaly i ke vzdělávání. Mnoho politických vězeňkyň vzpomíná na dobu strávenou za ostnatým drátem jako na svou univerzitu. Některé z trestaných žen se totiž dostaly do vězení jako velice mladé, občas byly zatčeny ještě jako mladistvé, a neměly tak možnost dokončit si vzdělání. V pardubickém táboře žilo mnoho vzdělaných a sečtělých žen, dokonce několik učitelek i vysokoškolských vyučujících. Tyto ženy se spontánně rozhodly, že své vědomosti a znalosti budou předávat dál. Jednak chtěly výchovně působit na mladé dívky, jednak i starší ženy si rády oživily a doplnily své znalosti. Dalším motivem pro přednášení byla snaha zkrátit si dlouhé chvíle při jednotvárné manuální práci v dílnách.

Přednášky probíhaly na mnoha místech. Nejčastěji při procházkách po areálu tábora a po dvoře; skupinky žen se procházely, předstírajíce rozhovor, ale ve skutečnosti jedna z nich přednášela a ostatní pozorně naslouchaly. Jindy se kroužky žen usadily do trávy, to když bylo potřeba psát si na kolena poznámky, například při studiu cizích jazyků. Přednášelo se i na barácích a celách. Připojit se mohl každý, kdo měl zájem, často zpovzdálí naslouchaly i cikánky či kriminální trestankyně a občas dokonce i dozorkyně.

Paní Alča se zapojila do řad přednášejících. Vyučovala cizí jazyky, nejžádanější byla angličtina a němčina. Bez učebnic musela všechna slovíčka i gramatická pravidla dolovat z paměti a ženy si je pilně zapisovaly do vyrobených sešitků. Své slovníčky pečlivě schovávaly a střežily, ve volných chvílích na celách si látku opakovaly a pak se přicházely k paní Alče nechat přezkoušet. Paní Alča ostatním také vyprávěla obsahy knih, které vyšly po druhé světové válce, a zasvěcovala posluchačky i do životů a díla významných českých spisovatelů. Nemohly chybět ani přednášky z jejího životního oboru, ze společenské výchovy. I ve vězení, nebo naopak právě tam, si ženy rády připomněly základy slušného chování či správného stolování.

Známa a obdivovaná profesorka Růžena Vacková přednášela o dějinách umění, o antice i náboženství, Nina Svobodová povídala o literatuře, Františka Zemínová odkrývala taje politiky, Jiřina Zábranová vyprávěla o dějepisu, Jiřina Štěpničková vzpomínala na divadelní hry, ostatní ženy mohly vyprávět o knihách, které četly, nebo diskutovat o probrané látce.

Hladovka

V září roku 1955 se v pardubické věznici vzedmula velká vlna odporu proti životním podmínkám vězeňkyň.¹²⁵ Na výraz protestu začaly ženy odmítat potravu. Podnět vyšel

¹²⁵ Nebyla to první hladovka; podobná protestní akce proběhla na oddělení Hrad už o rok dříve, tehdy se jí zúčastnilo několik desítek žen.

z oddělení Hrad, kde žily nejpevnější a z hlediska režimu tudíž nejnebezpečnější politické vězeňkyně. Důvodů nespokojenosti bylo samozřejmě mnoho. Nedostatek hygienických potřeb a hygienické podmínky vůbec, nedostatečná strava, šikana ze strany dozoru, nevyhovující podmínky na některých pracovištích, zadržování dopisů a balíčků a prodlužování intervalu návštěv, nedostatek kvalitní četby atp. Vedení věznice si vše vysvětlilo po svém – podle lidí ve vedení tato organizovaná akce „směřovala k rozsáhlému narušení pořádku v táboře, dále pak k nedodržení pracovních smluv uzavřených s nár. podniky“.¹²⁶

Hladovka se rychle vyvinula v takřka celotáborové hnutí, zapojilo se do ní 100-500 žen (odhady se různí), většinou politických vězeňkyň. Ženy vydržely hladovět od tří do deseti dnů, u těch nejodhodlanějších se muselo přistoupit k násilnému dokrmování. Vězeňkyně, které neuposlechly výzev k ukončení hladovění, byly posléze izolovány na už nepoužívaný a rozpadající se blok A, vždy několik desítek žen na jednu celu. Na podlaze leželo jen pár slamníků, ženy se přes den musely v ležení střídat a v noci se dvě dělily o jeden slamník. Denně dostávaly do ešusu teplou vodu, kousek chleba a denní jídlo, které vytrvale odmítaly. Po týdnu většina zesláblých žen hladovku ukončila. Musely se ihned vrátit do práce, ač byly po dlouhém hladovění zesláblé a vyčerpané. Zpočátku musely také odmítat běžné táborové jídlo, neboť jejich žaludek si odvykl zpracovávat potravu, a ženám tak hrozily vážně žaludeční a střevní potíže.

Po ukončení hladovky následoval samozřejmě trest. Skupinu domnělých iniciátorek protestu odvezli k vyšetřování na základnu StB v Pardubicích. Další ženy dostaly trest v korekci a zatržení výhod na několik měsíců. Velitelství se provinivším se ženám mstilo také tím, proti čemu bojovaly, zadržovalo jim dopisy od příbuzných, nedovolilo jim informovat své blízké o důvodu, zakazovalo nebo oddalovalo návštěvy a do osobních spisů vězněných žen zařadilo zprávu o účasti v hladovce, která měla mít negativní dopad na další výkon trestu.

Paní Alča se do hladovky samozřejmě také zapojila. Zapochybovala sice, zda to není jen vyprovokovaná akce vedení věznice, ale nakonec spolu s dalšími stovkami žen několik dní hladověla. Za svou účast byla potrestána deseti dny v korekci a tříměsíčním odnětím výhod.¹²⁷

¹²⁶ NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové.

¹²⁷ V osobním vězeňském spise lze najít tento záznam o účasti v hladovce. Formulář byl vzhledem k velkému rozsahu hladovky předtištěn a vyplňovaly se jen osobní a konkrétní údaje.

„Odsouzená 126 Glücksmannová Albína naroz. 27.6.1908 se dne 11. září 1955 zúčastnila hromadné hladovky odsouzených žen na NPT č. 1 v Pardubicích. Tato organizovaná akce odsouzených směřovala k rozsáhlému narušení pořádku v táboře, dále pak k nedodržení pracovních smluv uzavřených s nár. podniky.

Záznam do osobního spisu byl pořízen pro potřebu příslušníků součástí MV k dalšímu posuzování odsouzené.

V Pardubicích, dne 12. září 1955. Náčelník NPT č. 1 por. Huňáček (nepodepsán)

3 měs. odnětí výhod, 10 dnů korekce“

NA, fond SSNV (nezpracovaný), osobní vězeňský spis Albíny Glücksmannové.

Hladovka nicméně přinesla alespoň dílčí výsledky – zlepšilo se zásobování hygienickými a toaletními potřebami, podmínky na pracovištích se upravily, zvláště kruté dozorkyně musely odejít, ženy směly opět odebírat denní tisk a poslouchat rozhlas.

Vztahy mezi vězeňkyněmi

Ve věznicích a pracovních táborech se setkávaly různé skupiny žen. Asi nejostřejší dělicí hranici představoval fakt, za jaký prohřešek si žena odpykávala trest. Politické vězeňkyně, tzv. „státní“ ženy¹²⁸, držely při sobě a sdílely své nespravedlivé odsouzení. Většina z nich přicházela od Státního soudu s rozsudky podle zákona č. 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky a jejich trest často přesahoval deset let. Některé ze starších žen už ale měly za sebou jinou vězeňskou zkušenost z doby druhé světové války. Naprostá většina státních žen byla slušná, slušně vychovaná a ctící zákony a za normálních okolností by se do vězení nikdy nedostala. Komunistický režim si však zákony vykládal podle sebe a přizpůsoboval je obrazu svému. Nepohodlná osoba tak mohla být potrestána v podstatě za cokoliv. „*Pobytem ve vězení byli trestáni lidé z důvodů třídní příslušnosti, názorové odlišnosti, jiného sociálního postavení, náboženského přesvědčení apod. Byly kriminalizovány a politizovány běžné společenské vztahy a jednání.*“¹²⁹ Důvodem k zatčení mohla být příslušnost či pouhé sympatie k politické straně, k zájmovému spolku, „buržoazní“ původ nebo náboženské cítění, a samozřejmě také odbojová činnost. Některé ženy se zapojily do ilegálního odboje ve snaze pomoci ohroženým lidem, jiné pomáhaly rozšiřovat letáky, které upozorňovaly na špatné praktiky režimu, další spolupracovaly s agenty-chodci a pomáhaly lidem při přechodu za hranice, protože doma by je čekal trest a vězení.

Kromě těchto žen ale v táborech žily také ženy odsouzené retribučními soudy po roce 1945, tedy buď Němky nebo Češky odsouzené za kolaboraci s Němci či za udavačství.¹³⁰ Tyto ženy trávily ve vězení již několikátý rok a dobře se ve vězeňském prostředí orientovaly, proto je velitelství věznic a táborů často využívala pro vykonávání funkcí ve vězeňské samosprávě. Na politické ženy se dívaly většinou s nenávistí, neboť je považovaly za příslušnice vrstvy, která je uvěznila, a trest jim tedy přály. Jiné ženy od mimořádných

¹²⁸ Tj. odsouzené Státním soudem. Komunistický režim nepřiznával politickým vězňům statut politického vězně. V jeho perspektivě šlo o vězně státní, kteří se provinili proti státu, byli to nepřátelé socialistické společnosti a pracujícího lidu, kteří si tvrdý přístup, opovrhování a ponižování zasloužili.

¹²⁹ Bursík, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR č.15. Praha 2006. S. 10-11.

¹³⁰ V únoru 1948 tvořili retribuční vězni většinu odsouzených v československých věznicích, jejich počty dosahovaly zhruba 56% (cca 11 000 osob) všech vězňů. V průběhu 50. let jejich stavy postupně výrazně klesaly a vzhledem k přílivu politických vězňů klesalo i jejich poměrné zastoupení. V roce 1955 většina opustila vězení po amnestii prezidenta republiky. Bouška, M. – Pinerová, K. – Louč, M. (eds.): *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, s. 34.

lidových soudů se naopak ke státním ženám chovaly hezky. Paní Alča vzpomíná, že krátce po příchodu do Rakovníka ji na dvoře poznala nějaká žena a nabídla jí krajíc chleba se sádlem. Alča s radostí přijala, protože taková pochoutka byla opravdu výjimečná. Pak se ale ukázalo, že štedrá dávkyně přišla od retribučního soudu. Alča byla na rozpacích, zda od takovéto ženy, která zradila národ, pozornost vůbec přijmout, ale nakonec chleba snědla¹³¹. Mezi retribučními vězeňkyněmi bylo víc ale takových, které se státním ženám snažily po příchodu do tábora pomáhat, vysvětlovaly jim co a jak, seznamovaly je s podmínkami práce i života v táboře a usnadňovaly jim tak adaptaci v novém prostředí.

Další velkou skupiny tvořily samozřejmě ženy odsouzené za kriminální delikty. Od zlodějek přes prostitutky a podvodnice až po vražednice, které se považovaly za vězeňskou elitu. Ženy odsouzené za vraždu kupodivu chovaly k politickým vězeňkyním určité blahosklonné sympatie, zato pohrdaly ženami vězněnými za drobnější kriminální delikty. Ženy z této skupiny naopak politické vězeňkyně nenáviděly, protože je považovaly za příčinu tvrdých životních podmínek v táboře.

Všechny tyto extrémně různorodé skupiny žen musely žít a pracovat bok po boku. Vztahy mezi nimi byly často napjaté. Zpočátku byly sice tyto skupiny v táborech alespoň částečně oddělené, na celu je vedoucí rozřazovali právě podle typu provinění, ale později je všechny promíchali. Oproti zvyklostem platným v demokratickém vězeňství tak byli vězni kriminální, retribuční a státní věznění pohromadě. Pro politické vězeňkyně představovala přítomnost žen odsouzených za běžné zločiny další dílčí trest. V běžném životě by se s touto spodinou společností nejspíš nikdy nesetkaly, teď ale byly přinuceny s nimi koexistovat, denně se s nimi stýkat, spát vedle nich, mluvit s nimi. Vražednic se často bály, zvláště těch, které jim o svém provinění často barvitě vyprávěly¹³². Jiřina Zábranová, nejlepší přítelkyně paní Alči, zachytila ve své knize vzpomínku na Albíninu zkušenost s jednou z vražednic. „Alča měla smůlu i na vražedkyně, jeden čas spala na cele s Anitou, která zabila svou čtyřletou nevlastní dcerku a ráda o tom před usnutím potmě vypravovala. Chtěla-li Alča v noci na záchod, musela kolem její postele a bála se tak, že mě vždy vzbudila a musela jsem chodit s ní.“¹³³

¹³¹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 311.

¹³² Dagmar Šimková ve svých pamětech na několika místech zachytila vyprávění vražednic. Šimková, Dagmar: *Byly jsme tam taky*. Praha 2007. S. 34, 51, 52, 55.

¹³³ Zábranová, Jiřina: *Ohlédnutí*, s. 281.

Společenství politických vězeňkyň

Mezi politickými vězeňkyněmi se ve vězení vyvinul zvláštní druh vzájemné sounáležitosti, který jim pomáhal překonávat nelehkou vězeňskou každodennost. Jednu z jeho základních součástí představoval společně sdílený „kodex cti“ politických vězeňkyň. Mezi pravidla patřilo nemluvit sprostě, pomáhat si navzájem materiálně i slovem, ale především nebonzovat (nedonášet na ostatní ženy dozorcům), udržet si odstup od zástupců režimu, který je věznil, tedy od dozorců, o nic je nežádat, nepřijímat od nich žádné úlevy, a hlavně nepodepsat socialistický závazek ke spolupráci. Jednak se dodržováním těchto zásad chtěly odlišit od hrubých dozorců a kriminálních spoluvězeňkyň, nechtěly klesnout na úroveň vulgárně se vyjadřujících zlodějek nebo prostitutek. Především se ale ženy nemínily ani ve vězení poddat režimu a zachovávaly alespoň pasivní rezistenci. Takový pevný postoj byl nezbytný pro zachování jejich duševního zdraví a vědomí vlastní důstojnosti.

Dodržování tohoto nepsaného kodexu úzce souviselo s nutností zachovat si i ve vězení smysl života a nerezignovat na přežití. Nestačilo žít jen pro návrat, pro opětovné setkání s blízkými lidmi. Politické vězeňkyně se dostaly do vězení vesměs proto, že bojovaly za udržení svobodného Československa, že měly odvahu bránit demokratickou masarykovskou republiku, jejíž hodnoty se komunistický režim chystal definitivně pohrbit a místo nich nastolit vládu strachu, lži a přetvářky. Hodnoty první republiky, k nimž je doma rodiče vychovávali, se staly součástí jejich životního přístupu, a proto i ve vězení přesně věděly, zač a proč bojovaly, že jejich oběť měla alespoň symbolický smysl a že stojí zato bojovat (alespoň pasivně) dál. Pokud by se ale ve vězení poddaly vábení režimu, pokud by s jeho představiteli začaly spolupracovat (donášení, podepsání socialistického závazku) výměnou za výhody nebo příslib předčasného propuštění, zradily by tím samy sebe, své přesvědčení, kvůli němuž se do vězení dostaly, a celé jejich vězeňské utrpení by tak vlastně ztratilo smysl.

Jejich morální integritu jim pomáhalo udržovat také vědomí vlastní výjimečnosti ve vězeňském světě. Považovaly se za jakousi elitu ve věznicích a táborech a podle toho se musely chovat, aby si toto své postavení udržely. Nevymezovaly se jen vůči kriminálním a retribučním spoluvězeňkyním, ale především vůči svým věznitelům. Nevzdávaly se své pravdy, která jim pomáhala přežít. „*Věřili jsme, že my, kteří bojujeme za svobodu a demokracii, jsme ti spravedliví, zatímco komunisté a jejich přísluhovači představují zlo, násilí a jsou hodni naší nenávisti. Naše holčičky přes všechno utrpení stály na té správné straně.*“¹³⁴

„Politické“ ženy si vlastně ve vězení dokázaly mezi sebou vytvořit prostředí odpovídající hodnotám první republiky, založené na soucitu, pochopení, účtě k životu a

¹³⁴ Kuklová-Jišová, Božena: *Krásná nemá paní*. Praha 2002, s. 80.

k člověku. Chovaly se k sobě slušně a jemně, vzájemně si pomáhaly a povzbuzovaly se. Takto vybudované jim pomáhalo vzdorovat krutému a vulgárnímu světu vězení.

Sílu nepoddát se a přežít jim dávala také síla kolektivu. Mezi politickými vězeňkyněmi se vytvořilo zvláštní silné pouto. Všechny prožily šok ze zatčení, krutost vyšetřovatelů při výsleších, drsné podmínky ve vyšetřovací i soudní vazbě i později na komandech a v pracovních táborech. Tyto společné zkušenosti je nesmírně sblížovaly. Politické ženy spolu mohly hovořit naprosto otevřeně, bez ostychu a především bez nutnosti cokoliv vysvětlovat, neboť každá z nich zažila v podstatě totéž. Toto duševní souznění, společně sdílené hodnoty, podobné zkušenosti, to vše poskytovalo ženám oporu, vzájemnou podporu, která jim pomohla věznění přežít bez závažnějších psychologických následků.¹³⁵

4.2.3 Amnestie

V dubnu 1960 se ženy odsouzené státním soudem začaly na rozkaz vedení po skupinách stěhovat na blok B. Zanedlouho se pardubickým táborem začaly šířit zvěsti, že ženy tam přesunuté možná budou propuštěny domů na amnestii. Už několik týdnů předtím přijížděly denně transporty plné krajských trestankyň, aby zaplnily uvolněné místo po přestěhovaných ženách. Až na začátku května se „latríny“ o amnestii potvrdily, to už i paní Alča bydlela na bloku B.

V Československu proběhlo v padesátých letech několik hromadných amnestií. Květnová amnestie v roce 1953 (4. května 1953) se odvíjela od nastoupení nového prezidenta Antonína Zápotockého po úmrtí Klementa Gottwalda, další se konala v roce 1955 (9. května 1955) u příležitosti desátého výročí osvobození ČSR Rudou armádou, následující byla vyhlášena po úmrtí prezidenta Antonína Zápotockého k 1. prosinci 1957. Žádná z těchto tří amnestií se ale politických vězňů výrazněji nedotkla, maximálně snížením hlavních trestů nebo prominutím vedlejších trestů peněžitých. Skutečně propuštěna byla ale jen nevelká část vězňů odsouzených Státním soudem, z vězení odcházeli především kriminální a retribuční vězni. Vězni odsouzení za trestné činy proti republice nebyli ještě shledáni dostatečně převychovanými, aby se mohli znovu zařadit do společnosti. Na přelomu 50. a 60. let se ale konečně podařilo stabilizovat hospodářskou a sociální situaci ve státě, rostla životní úroveň obyvatelstva a samotná strana si začala uvědomovat, že její tvrdý postup ze zakladatelského období nebyl úplně správný. Strana oslavila své úspěchy novou ústavou a změnou názvu státu, což mělo signalizovat konečné dosažení socialismu. Při příležitosti 15. výročí

¹³⁵ Někteří političtí vězni dokonce věří, že na tom byli lépe než jejich příbuzní venku, protože oni žili „mezi svými“, zatímco jejich příbuzní na svobodě byli utlačováni a pronásledováni.

osvobození vyhlásil prezident Antonín Novotný amnestii, která se konečně týkala také politických vězňů. Na svobodu se dostalo více než polovina z celkem cca 8 700 obětí politických procesů. Z cca 420 politických vězeňkyň v Pardubicích byla amnestie udělena 344 z nich.

O tom, kteří političtí vězni budou do amnestie zařazeni, že rozhodovalo už v březnu 1960, ač amnestie ještě ani nebyla formálně vyhlášena. Koncem března ústřední komise v Praze¹³⁶ rozhodla, že Albína Glücksmannová je účastna vyhlášené amnestie. Toto rozhodnutí pak převzala a 9. května 1960 vyhlásila krajská komise v Pardubicích a paní Alča byla 10. května 1960 propuštěna. Krajský soud v Praze potvrdil a upřesnil výsledek amnestie a prominul paní Alče zbytek trestu odnětí svobody ve trvání 4 roků, 4 měsíců a 27 dní pod podmínkou, že se do deseti let od tohoto rozhodnutí, tj. od 9. května 1960 nedopustí úmyslného trestného činu, a zároveň jí prominul vedlejší trest ztráty čestných práv občanských. V rozsudku udělený peněžitý trest 4000 Kčs jí byl prominut už v rámci amnestie z 1. prosince 1957, o čemž se dozvěděla v květnu 1958.

Amnestie znamenala v podstatě jen podmíněčné propuštění, bývalému vězni běžela od opuštění vězení několikaletá „zkušební doba“. Pokud se během ní ať už vědomě či nevědomě dopustil porušení zákona, mohl být znovu zatčen a vrácen do vězení na zbytek trestu.¹³⁷ Tato zkušební doba mohla být zrušena v rámci další amnestie. Paní Alče byla uložena desetiletá zkušební lhůta. V červenci roku 1965 ale Krajský soud v Praze rozhodl, že paní Albína Glücksmannová je účastna amnestie ze dne 9. května 1965, a proto se jí promijí zbytek zkušební doby. Rokem 1965 tedy formálně byly zrušeny všechny tresty, ale puncu „spravedlivě odsouzeného politického vězně“ ji nikdo nezbavil. V době uvolnění poměrů v roce 1968 si ani nezažádala o rehabilitaci svého případu, a tak byla definitivně rehabilitována až po pádu režimu v roce 1989, následkem snahy Konfederace politických vězňů.

Slovo „amnéstia“ znamená v řečtině zapomnětlivost, zapomenutí, ztrátu paměti, přeneseně pak prominutí. V češtině se tento výraz používá pro udělení milosti potrestaným, prominutí trestu vězňům (amnestie ovšem neznamená zrušení a smazání rozsudku). Udělení amnestie by tak defacto mělo znamenat, že provinění bude zapomenuto, jako by se nikdy nestalo.

¹³⁶ O tom, zda bude vězeň účasten amnestie, rozhodovaly tříčlenné krajské komise složené ze zástupce krajského soudu, zástupce krajské zprávy MV pro operativu a zástupce krajského prokurátora. Během března 1960 zasedala komise přímo v administrativních budovách pardubické věznice a zkoumala osobní spisy odsouzených, hlášení o jejich chování ve věznici, také rozsudky a výpisu z trestního rejstříku. Na rozhodnutí této komise záviselo, zda se na daného vězně amnestie prezidenta republiky vztahuje či nevztahuje. Pokud se komise neshodla, předala věc k posouzení ústřední komisi na ministerstvu spravedlnosti. To se pravděpodobně stalo v případě Albíny Glücksmannové.

¹³⁷ Opatřit „důkazy“ o další protistátní činnosti nepohodlného člověka nepředstavovalo pro StB žádný problém.

Ve skutečnosti komunistický režim nezapomínal, nepromíjel. Propustil sice vězně z vězení, z pracovních táborů, ale ze svých tenat je neuvolnil. Dál na ně dohlížel, dál ovlivňoval jejich životy. Punc politického vězně jim amnestie neodňala a žít s ním bylo nesmírně obtížné. Příslušníci StB je opět sledovali, kontrolovali jejich vhodné chování, státní správa bývalé politické vězně diskriminovala v otázce zaměstnání i bydlení. I po propuštění z dlouholetého vězení měli pykat za to, že „chtěli rozvrátit republiku“. Návrat těchto lidí, lidí s vlastním názorem a odvahou ho projevit, do občanského života byl pro komunistický režim nežádoucí, a když už ho musel dopustit, snažil se jim alespoň následný život co nejvíce znepříjemnit a ztížit, aby tito lidé už neměli sílu vzdorovat a bojovat a vyjadřovat svůj nesouhlasný názor.

„Není příjemné vracet se jako politický vězeň do téhož režimu, který vás odsoudil. To je ošklivé, to není pěkné. Jste na okraji lidské společnosti, každý se na vás dívá podezřele, jste vyřazen, a ještě jste prohrál.“¹³⁸

Pro amnestovaného politického vězně nebylo jednoduché zařadit se znovu do společnosti, z níž je režim na dlouhá léta násilím vytrhl. Mnohé z politických vězeňkyň se jen těžko vyrovnávaly se skutečností, že opustily společenství stejně smýšlejících žen, s nimiž si během několikaletého intenzivního kontaktu vybudovaly pevné vztahy. Po opuštění vězení si připadaly vykořeněné a opuštěné. Rodina ani přátelé ze života před zatčením nemohli plně pochopit vězeňskou zkušenost bývalých politických vězeňkyň. Ženy tak narážely na nepochopení, ač nevědomé, a jen obtížně navazovaly nové blízké vztahy. Nikdo nemohl prožitému utrpení porozumět tak jako bývalé spoluvězeňkyně. Bydlely sice na různých místech v republice, často vzdálené od sebe stovky kilometrů, a když už se nemohly navštěvovat, udržovaly alespoň čilé písemné kontakty. Přátelství zpečetěná společně sdíleným osudem často přetrvala až do konce života.

¹³⁸ Televizní dokument Sladké století. Režie Helena Třeštíková, 1998.

5. Život po propuštění

Dne 10. května 1960, po jedenácti letech, vyšla paní Alča z vězení. V roce 1949 byla najednou, nečekaně svytržena ze svého života, ze svého zaměstnání, ze svých plánů, odtržena znenadání od rodiny a blízkých. Všemocný režim ji zavřel do vězení, nespravedlivě obvinil a odsoudil a dalších deset let využíval její tělo jako pracovní nástroj. Teď byla konečně propuštěna na svobodu. „*Přesněji řečeno domů, protože o svobodě se nedalo mluvit. V mnoha případech ovšem ani o domově. Protože domov tvoří rodina a ta se často během dlouhých let rozpadla.*“¹³⁹

Po oznámení amnestie se v mysli paní Alči mísila radost z opět nabyté svobody se zásadními obavami, co bude dál, kam se uchýlí, jak se bude její život dál vyvíjet. Většina ostatních žen se těšila na znovushledání se svými nejbližšími rodinnými příslušníky, s rodiči, životním partnerem nebo dětmi. Paní Alče ale v průběhu jejího jedenáctiletého uvěznění zemřel manžel a otec, tedy dvě nejbližší milované bytosti, které by jí byly mohly po návratu očekávat a pomoci jí v prvních nejobtížnějších chvílích. Nežili už ani teta a strýc z Chrudimi, kteří by jí taktéž s láskou přivítali. Měla sice vzdálenější příbuzné, rodinu ze strany otceva bratra, ale obávala se, že oni s jejím příchodem nepočítali, a navíc si nemohla být jistá, zda by k sobě amnestovanou politickou vězeňkyni vůbec přijali. Nechtěla nikomu způsobovat potíže; udržovat kontakt s bývalým politickým vězněm a navíc mu pomáhat mohlo vzbuzovat podezření, zvláště na malé vesnici, kde příbuzní žili. Režim své oběti i po propuštění z vězení sledoval a stejně tak jejich blízké, pro které z toho mohly plynout problémy.

Pro mnohé vězeňkyně přišlo nejobtížnější období života zdánlivě paradoxně právě až po propuštění z vězení. Paradoxní se to však může zdát jen na první pohled. Po bližším zamyšlení se ukazuje, s čím vším se ženy musely po odchodu z vězení vyrovnávat. Najednou se musely starat zase samy o sebe. Ve vězení, přes všechny dříve popsané kruté podmínky, panoval přece jen jistý řád, ženy se v podstatě nemusely starat o zajištění bydlení, stravy a zaměstnání. Pocit sounáležitosti s ostatními politickými vězeňkyněmi jim pomáhal překonávat dlouhodobou ztrátu svobody a nepříjemné životní prostředí. Po propuštění najednou toto všechno skončilo a žena se najednou ocitla odkázána jen sama na sebe. Vše bylo samozřejmě jednodušší, pokud žena měla rodinu, ke které se mohla vrátit a která jí v prvních chvílích po propuštění se vším pomáhala. Ne všechny ženy ale měly jistotu, že se mají kam vrátit. Někteří příbuzní a přátelé z dřívějšího života se k paní Alče i přes hrozící

¹³⁹ Kuklová-Jišová, Božena: *Krásná nemá paní*. Praha 2002, s. 139.

postih hlásili a nabízeli jí pomocnou ruku v prvních měsících po zatčení. Zvali ji k sobě, ač sami neměli mnoho co nabídnout, kromě pochopení a snahy pomoci. Pro bývalou vězeňkyni, nyní opuštěnou, bylo ale nejdůležitější, že prokázali dobrou vůli a neotočili se k ní zády. Jiní dřívější přátelé se ale neozvali; styky s bývalým vězněm mohly znamenat ohrožení. Na sklopení hlavy a nenápadné přecházení na druhou stranu ulice při náhodném setkání vzpomíná mnoho bývalých politických vězňů. Praha ale přece jen skýtala větší anonymitu než malá města.

5.1 První týdny na svobodě

První kroky na svobodě nebyly jednoduché. Opuštěnost tížila a přehlušovala radost ze svobody, která předpovídala více starostí než radostí. Cestu vlakem z Pardubic do Prahy absolvovala ještě s ostatními propuštěnými vězeňkyněmi, ale pak najednou zůstala sama. Zatímco na ostatní ženy čekali na nádraží jejich příbuzní, s kterými se bouřlivě vítaly, „*Alču nikdo nečeká. Jde sama po nástupišti. Pak stojí před nádražím, které se nyní jmenuje Praha Střed, na kraji chodníku. U nohou jí leží papírový lágrový kufr. Rozvažuje. Nemá totiž kam jít. S otcem odešel i její domov. Nejbližší příbuzní žijí na venkově. Ona ale patří do Prahy. Zde také musí vyřizovat formality, které přináší návrat.*“¹⁴⁰

Paní Alča nakonec překonala ostych a po příjezdu vlakem z Pardubic se rozhodla zazvonit u bytu své přítelkyně, doktorky Emanuely Stejskalové-Pavelkové v Jungmannově ulici. Tato žena, která znala také jejího otce, se o její osud ve vězení nepřestala zajímat a mnohokrát ji v Pardubicích navštívila. Po smrti Alčina otce zařídila pohřeb a navíc zachraňovala nábytek, obrazy a další vybavení z jejich bytu v Plaské ulici. Ukázalo se, že obavy z přijetí nebyly na místě, paní Emanuela její příchod s radostí očekávala a byla dokonce ve spojení s Alčiny příbuznými, kteří vzkazovali, že ji očekávají na venkově. V rodině paní Stejskalové-Pavelkové tedy našla paní Alča první důležitý azyl a nocleh. Byl to další obrovský zlom v jejím životě – po jedenácti letech věznění, ponižování a těžkých životních podmínek směla opět jíst bohaté a chutné jídlo, ležet v měkké a čisté posteli, mít soukromí. „*Opět sedí po letech u prostřeného rodinného stolu. ... Jí málo a opatrně – není zvyklá na poctivou domácí stravu. Večer uléhá do bílé povlečených peřin. Dlouho neusíná. Šustivá měkkost damašku ji ruší. Nakonec odkládá měkkou podušku – není zvyklá spát tak měkce. V hlavě má chaos. Co bude vlastně dělat? Bude vůbec někde bydlet? Dostane práci? Z čeho bude živa? Ví jen jedno, že zítra půjde na hřbitov, za tatínkem a za manželem...*“¹⁴¹

Ještě v květnu 1960 se paní Alča přesunula k příbuzným z otcovy strany do malé vesnice Huřviny jižně od Rakovníka. Přijala ji rodina její sestřenice, dcery otcova bratra, Libuše Šmídové, rozené Palkoskové. Ona a její manžel Květoslav Šmíd se ochotně starali o bezprizorní ženu. I jejich rodina zažila komunistickou perzekuci, ač z jiného pohledu než jejich příbuzná. Komunisté jim už dávno zabavili statek, cihelnu i důl. Z bývalého hospodáře a majitele se stal jen vedoucí místního zemědělského družstva, manželka pracovala jako uklízečka, dcera získala místo účetní v podniku a její muž, původně podnikatel, pracoval jako dělník. Celá rodina tak trpěla v novém socialistickém uspořádání. Ve volných dnech si

¹⁴⁰ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 360.

¹⁴¹ Tamtéž.

postavili svépomocí chatu u malé osady Týřovice, v lese nad Berounkou, kam se paní Alča mohla na pár dní uchýlit. Několik dní si zde zvykala na znovu nabytou svobodu a na pohodlí života mimo tábor, užívala si okolní přírodu, protože tu v pardubickém táboře zastupovala jen tráva a pár stromků na dvoře. Pak se ale z rodinného kruhu musela vrátit zpět do Prahy.

5.2 Hledání bytu a zaměstnání

V Praze si musela zařídit svůj příští život. Musela se přihlásit na pracovním a bytovém úřadě, ale správně očekávala, že pro bývalou politickou vězeňkyni nebude shánění bytu a práce jednoduché, obzvlášť v Praze. Každý amnestovaný vězeň měl sice v místě bydliště přiděleného takzvané patrona, člověka, který měl bývalému vězni pomoci zařadit se co nejrychleji zpět do společnosti. Paní Alča se po příjezdu do Prahy sešla se svým patronem pouze jednou a usoudila, že tento nevzdělaný muž jí nemůže být v ničem nápomocen. Pravděpodobně to navíc byl spolupracovník StB, který jí pod zástěrkou pomoci měl kontrolovat, zda se nedopouští něčeho podezřelého. Paní Alču také opět sledovali příslušníci operativních sektorů StB, jednou v její nepřítomnosti provedli dokonce domovní prohlídku v jejím dočasném bydlišti.

Osamělá politická vězeňkyně, kterou po propuštění z vězení nečekal návrat domů, protože její domov zanikl spolu se smrtí nejbližší rodiny, si musela co nejdříve najít byt. Paní Alča nechtěla dlouho využívat pohostinnosti lidí, kteří jí nabídli útočiště. První pražský azyl nalezla u matčiny přítelkyně z dětství. Už sedmdesátiletá paní Marie Vávrová nezapomněla na dcerku své dávno mrtvé přítelkyně a v nouzi jí nabídla dočasný domov v Saské ulici na Malé Straně a i jinak se jí snažila pomáhat. Později se paní Alča přestěhovala k neteři Evě Bílkové na Vinohrady. Téměř každý den dopoledne před začátkem směny v kavárně chodila žádat na bytový úřad. Pro bývalého politického vězně ale přicházely v úvahu pouze byty nejnižší kategorie. Paní Alča měla na základě svého původního bydliště před zatčením bydlet buď na Malé Straně nebo na Starém Městě. Když už jí bytový úřad něco nabídl, jednalo se o malé jednopokojové bytové jednotky, tmavé, vlhké, bez sociálního zařízení a často i bez tekoucí vody. Věděla, že ve své situaci si nemůže vybírat, slevila ze svých představ o důstojném bydlení a rozhodla se přijmout jeden z mála nabízených bytů v ulici Úvoz pod Pražským hradem. Bytový úřad jí ho ale nakonec odmítl přidělit ze směšného důvodu, že prý bývalý politický vězeň nesmí bydlet tak blízko k sídlu hlavy státu.

Až po mnohaměsíčním čekání a hledání přijala byt v Jalovcové ulici na Starém Městě. Byla to nevelká místnost v druhém patře starého domu, s malým umyvadlem uvnitř, ale se sociálním příslušenstvím na chodbě, navíc společným s dalšími obyvateli domu. Ač byt ani zdaleka neodpovídal představě o pohodlném bydlení, amnestovaný vězeň si nemohl vybírat. Příbuzní a přátelé vypomohli s úpravami nevyhovujícího bytu a pak přišlo na řadu sestěhování kusů nábytku, které po smrti otce přítelkyně zachránila z jejich bytu v Plaské ulici a umístila jednotlivé stoly, skříně a komody po přátelích. Paní Alča tak znovu žila obklopena

nábytkem, který shromáždil její otec. Stěhovala se na jaře 1961. Malý byt, zútulněný starými obrazy a rodinnými fotografiemi, se stal jejím domovem na dlouhá léta.

Zároveň s hledáním bytu se paní Alča snažila najít práci. Po zaregistrování na úřadu práce jí sice bylo nabídnuto několik pracovních míst, dostala ovšem na výběr jen z nabídky zednických, uklízečských nebo metařských prací. Režim se totiž i na svobodě snažil propuštěné politické vězně dál ponižovat a ztěžovat jim život, veden pravděpodobně záměrem, aby se jejich hlavní starostí stalo shánění živobytí a zajišťování alespoň základní životní úrovně, a neměli už sílu na vyvíjení nového odporu proti politice strany. Amnestované vězně navíc nikde nechtěli zaměstnat, zřejmě z obavy, aby v pracovních kolektivech nešířili rozvratné myšlenky. Zbývaly pro ně tedy jen „podřadné“, náročné a špatně placené práce, jež byly potřebné, ale o které ostatní lidé neměli zájem.

První zaměstnání přijala paní Alča v Malostranské kavárně na Malostranském náměstí – v polovině června 1960 sem nastoupila na pozici uklízečky. Musela se smířit s prací naprosto neodpovídající jejímu původnímu povolání novinářky ani jejímu věku (v červnu 1960 měla oslavit padesáté druhé narozeniny). Po letech těžké práce v pracovních táborech jí zaměstnání uklízečky nepřipadalo tolik náročné, jako spíše ponižující. Kdysi slavná a oblíbená kavárna, kterou v první polovině 20. století navštěvovaly významné osobnosti pražského společenského života, o jejichž osudech paní Alča ještě nedávno přednášela za ostnatým drátem, nyní patřila pod národní podnik Restaurace a jídelny. Pracovní náplň uklízečky spočívala v mytí nádobí, především špinavých šálků od kávy, sklenic, talířů. Byla to jednotvárná a namáhavá práce, protože paní Alča musela po celou pracovní dobu stát a sklánět se nad dřezem; nohy a záda ne už mladé ženy zátěž špatně snášely a také neustálé vlhko a vedro jí nedělalo dobře. Kavárna zavírala o půlnoci a poté, co paní Alča domyla poslední použité nádobí a připravila ho na další den, nastávaly jí další povinnosti. Musela ještě zamést a vytřít prostor kavárny a toalet. Po nepříjemném a vyčerpávajícím splnění všech úkolů uklízečky odcházela domů až dlouho po půlnoci. Pracovala od odpoledne do noci, aby si vydělala alespoň na jídlo. Jak diametrálně se změnil život ženy, která v mládí bojovala s matkou za právo pracovat pro radost, a nyní musela vykonávat podřadnou práci, aby vůbec měla z čeho žít. Měla sice malou hotovost, kterou jí zanechal otec, a k tomu malý obnos, který si „našetřila“ na táborovém účtu (asi 400 Kčs za deset let), ale chtěla tyto peníze strádat na větší a nečekané výdaje. Žila proto velice skromně a nenáročně, kupovala si jen základní potraviny a nejpotřebnější věci. Paní Alča, žena, která se tolik vyznala v módě a vždy pečlivě dbala na hezký vzhled, musela teď nosit obnošené šaty po jedné zemřelé příbuzné.

Zanedlouho dostávala její práce v kavárně i jiný rozměr. Kavárnu v historickém centru Prahy navštěvovalo mnoho zahraničních turistů. Obsluhující personál kavárny ale měl problémy se s nimi dorozumět, zvláště ve chvílích, kdy žádali o radu. Vedoucí kavárny věděl, že u dřezu zaměstnává ženu, která ovládala několik světových jazyků, a tak ji k podobným případům nechával volat. Ženu v mokré gumové zástěře a s pracovním šátkem na hlavě, která plynule mluvila jejich řečí, považovali cizinci za zábavnou atrakci kavárny. K cizincům ji servírky volaly čím dál častěji, a tak paní Alča alespoň nepřímo mohla využívat svých znalostí jazyků a historie. Někdy skupinky cizinců i kousek provázela a vyprávěla jim o pražských pamětihodnostech. Přes toto občasné rozptýlení ji náročná večerní práce zmáhala čím dál víc, a tak k 15. září podala v Malostranské kavárně výpověď.

Čtyři měsíce po propuštění z vězení tak znovu nastalo shánění zaměstnání. Úřad práce dál nabízel jen podřadná a nevhodná místa; paní Alča se sama chodila představovat a nabízet své služby do různých pražských podniků, avšak bezvýsledně. I přes její kvalifikaci a znalosti nikdo nechtěl zaměstnat amnestovaného politického vězně. Přes všechny proklamace strany, že práce je dost pro každého, se paní Alče nedařilo zaměstnání sehnat.

Unavena neúspěšným hledáním, přijala paní Alča nakonec alespoň sezónní brigádu v národním podniku Pražské cukrárny a sodovkárny, kam nastoupila 18. října 1960. Jednalo se o tříměsíční předvánoční výpomoc při skládání cukroví do krabic. Mnohahodinové stání činilo i tuto práci namáhavou. V podniku se kromě cukroví peklo a balilo další sladké pečivo, vánočky, bábovky i koláče. Náročnou směnu si pracovnice občas směly zpříjemnit snědením kousku pečiva. S blížícím se koncem sezónní práce se blížilo také opětovné hledání dalšího zaměstnání. Paní Alča žila ve věčné nejistotě, co bude dál, co bude dělat, z čeho a kde bude žít. Tentokrát jí pomohla náhoda. V kanceláři podniku pracoval její bývalý student z VŠPS, který se k ní nenápadně přihlásil s tím, že se jí pokusí zajistit stálé místo na pozici cukrárenské dělnice, tedy při výrobě produktů. Naděje na příjemnější práci se ale brzy rozplynula a paní Alče nezbylo nic jiného, než v tomtéž podniku přijmout alespoň opět místo uklízečky.

Zdejší pracovní náplň spočívala v mytí podlahy velké výrobní haly, v níž se peklo sladké pečivo. Před umytím bylo ovšem nutné ze země den co den seškrabovat ztvrdlý škraloup, který se vytvářel ze surovin spadlých při přípravě sladkostí na zem. Kromě této úmorné práce příslušela uklízečce také povinnost umývat plechy, stroje na hnětení těsta, šlehací metly a nože a další denně potřebné nástroje, a kromě toho také úklid toalet a šaten. Toto zaměstnání bylo náročnější než úklid v kavárně a paní Alča bojovala s fyzickým i

psychickým vyčerpáním. Hledání příhodnějšího a méně náročného zaměstnání ale zatím vzdala; musela být ráda, že vůbec má kde pracovat.

Ani těžká práce však paní Alču nezlomila. Nechtěla zradit svůj postoj odpůrce režimu, a tak i na svobodě odmítala spolupracovat. Bránila se různým zaměstnaneckým výhodám a povinnostem. Celé dva roky odmítala vstoupit do Revolučního odborového hnutí (ROH)¹⁴²; nakonec začátkem roku 1963 musela ustoupit tlaku ostatních zaměstnanců. Odmítala se ale účastnit slavení Dne žen i prvomájových průvodů. Podobné postoje zastávaly i její přítelkyně-bývalé vězeňkyně; souviselo to s jejich morálním kodexem přijatým ve vězení, který se v jejich myslích udržoval i po propuštění. „*Proč být povolné? Co mohou ztratit? Jen tu bídu a dřinu.*“¹⁴³

Na žádost cukrárenských dělnic jim začala paní Alča v pracovních přestávkách přednášet o životech slavných osobností českého národa, o knihách, o historii. Nevzdělané dělnice nezapřely svůj zájem o povznesení ducha, o rozšíření obzorů, a chtěly využít přítomnost vzdělané spolupracovnice. Vedoucí dílny neviděl takového sdružování a vyučování rád, bál se zřejmě, aby přednášky nevnesly do dělnického kolektivu uvědomělost a sebevědomí, jež by mohlo vést k neposlušnosti. Propustit ale paní Alču nemohl, jen těžko by za ni sháněl náhradu na nelákavé místo uklízečky. Jako uklízečka v Pražských cukrárnách a sodovkárnách tak nakonec vydržela celé čtyři roky, až do 6. června 1964.

Těžká práce uklízečky nebyla pro ženu po padesátce nic vhodného. Paní Alča chtěla pracovat někde, kde by mohla uplatnit své vzdělání a výbornou znalost světových jazyků, jenže kvůli její vězeňské minulosti ji nikdo nechtěl zaměstnat. Na počátku jara roku 1962 se náhodou setkala s dvěmi bývalými přítelkyněmi. Obě se podívovaly nad Alčíným podřadným zaměstnáním, divily se, že ženě jejich kvalit a znalostí se nepovedlo najít lepší práci. Jedna z nich paní Alče slíbila pomoc při shánění vhodnějšího zaměstnání; s poukazem na její jazykové znalosti se chtěla pokusit doporučit ji do jednoho pražského antikvariátu.

Po pár týdnech jí do práce skutečně zavolal vedoucí antikvariátu Kniha v ulici 28. října¹⁴⁴, kterého o Alčíně hledání práce informovala její přítelkyně, s tím, že uvidí, co by pro

¹⁴² Monopolní odborová organizace socialistického Československa. Jednotná odborová organizace s názvem ROH vznikla už roku 1946 a navázala na válečné snahy o sjednocení odborových organizací. Přes proklamovanou nadstranickost se ROH dostalo do vlivu KSČ a po únoru 1948 se stalo věrným vykonavatelem zájmů strany. Odbory ztratily svou původní funkci, hájit zájmy zaměstnanců a prosazovat jejich požadavky u zaměstnavatelů; ROH se zaměřovalo na organizování společenských a rekreačních aktivit, hodnocení zaměstnanců a vybírání členských poplatků. V mnoha podnicích bylo členství zaměstnanců v odborech prakticky povinné.

¹⁴³ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 373.

¹⁴⁴ Antikvariát Kniha na Můstku, v ulici 28. října 13, byl zřejmě jedním z neoblíbenějších pražských antikvariátů. K 1.1.1965 fungovalo v Praze jen 8 běžných antikvariátů. Poptávka po knihách byla tehdy vysoká,

ni mohl udělat. Dalších několik měsíců se ale z antikvariátu nikdo neozval. Paní Alča dál musela těžce pracovat v sodovkárnách a naděje na zlepšení ji pomalu opouštěla. V létě roku 1962 se odhodlala do antikvariátu zavolat a připomenout se. Pan vedoucí ale stále nevěděl, zda bude jeho žádost o posilu vyřízena kladně; vyšší místa se zřejmě ještě nerozhodla, zda dát důvěru amnestované ženě. Při dalších telefonátech v příštích měsících se jí dostávalo stále stejné neurčité odpovědi.

Až ke konci roku 1963, po roce a půl čekání a doufání, konečně přišla z antikvariátu dobrá zpráva. Prahu navštěvovalo čím dál více cizinců, a tak soudruzi rozhodující o vhodných zaměstnancích museli uznat, že posila ovládající cizí řeči se bude hodit. Po čtyřech letech tak měla paní Alče konečně skončit otrocká práce uklízečky.

Do nového zaměstnání nastoupila Albína Glücksmannová 15. června 1964. Byla zařazena do oddělení cizojazyčných knih jako prodavačka.¹⁴⁵ Musela překonat počáteční zklamání, neboť předpokládala, že bude pracovat v kanceláři. Vedení její přijetí povolilo jen pod podmínkou, že bude zastávat pozici prodavačky. Náplň její celodenní práce mělo tvořit vypisování cen knih do pokladních bloků. Pokladnu obstarávala starší zaměstnankyně a knihy balila další žena. Jen z dobré vůle začala časem panu vedoucímu překládat obchodní dopisy do mnohých cizích zemí.

Ani práce v antikvariátu nebyla bez problémů. Jakožto prodavačka musela paní Alča celý den stát (pracovalo se od 9 do 18 hodin s hodinovou přestávkou na oběd), ale na to si brzo zvykla. Větší nepříjemnosti jí způsobovalo nepřátelské pracovní prostředí, které jí připravovaly dvě závistivé kolegyně. Nemohly se smířit s tím, že pracují s bývalou politickou vězeňkyní, která je ovšem dalece převyšuje vzděláním, chováním i vzezřením. Paní Alča chodila vždy čistě oblečena i upravena a se zákazníky jednala se slušností a noblesou, což jí u stálých zákazníků zajišťovalo velkou oblibu. Paní Alče pracovala v antikvariátu ráda. Po letech strávených s vědrem a koštětem bylo prostředí plné knih oázou pro sečtělou ženu. Ve volných chvílích si mohla pročítat známé texty, ke kterým tolik let neměla přístup. Denně se zde také setkávala se vzdělanými lidmi, s kterými mohla pohovořit na úrovni sobě vlastní. Paní Alču také chodili do antikvariátu v centru města pravidelně navštěvovat její přátelé a přítelkyně z vězení.

u antikvariátů se často stály fronty. Všechny antikvariáty spadaly pod národní podnik Kniha se sídlem v Žitné ulici č. 8 v Praze na Novém Městě. Po Sametové revoluci antikvariát na Můstku zanikl, v návaznosti na zánik n.p. Kniha.

¹⁴⁵ Nástupní plat činil 760 Kčs, coby „zaměstnanec knižních a gramofonových středisek“ spadala do 3. tarifní třídy. Brzy se její základní plat zvýšil na 830 Kčs, s tím, že příplatky za cizí jazyky jí mohly být započteny až po složení jazykových zkoušek. Ke zkouškám byla vyzvána po několika měsících a dne 29. srpna 1964 úspěšně složila jazykovou zkoušku z jazyka německého, anglického a francouzského¹⁴⁵, za což jí byl napříště přiznáván příplatek ve výši 120 Kč měsíčně.

V polovině šedesátých let začalo do uvolňujících se československých poměrů přijíždět stále víc turistů. Často se zastavovali i v antikvariátu, kde se jim v oddělení cizojazyčné literatury dostávalo nejen žádaných knih, ale i odpovědí na otázky, co navštívit a jak se kam dostat. Paní Alča dennodenně přicházela do styku s cizinci, doporučovala zájemcům místa vhodná k návštěvě, kreslila mapky, ukazovala směr, často zájemce i kousek doprovázela. Znalost cizích jazyků pro ni v rozvíjejícím se cestovním ruchu znamenala neocenitelnou výhodu.¹⁴⁶ Kromě stálého příjmu z antikvariátu si drobně přivydělávala také domácí výukou jazyků.

I do antikvariátu samozřejmě dolehly ozvěny srpnových událostí roku 1968. Stejně jako v mnoha jiných podnicích, také zde se konaly „prověrky“, pohovory, při nichž byli zaměstnanci dotazováni, zda souhlasí s „pomocí vojsk Varšavské smlouvy“, či zda tuto pomoc považují za okupaci. Říct upřímně svůj pohled na věc ovšem znamenalo okamžitou ztrátu zaměstnání. Paní Alču, odhodlanou nelhat i za cenu ztráty zaměstnání, ale u prověrky nenechali ani promluvit. *„Proč nemohla říci, co si myslí? Byla odhodlána nésti následky svého názoru, i když věděla, že by se zase musela vrátit ke koštěti a vědru.“*¹⁴⁷ Její odpověď byla soudruhům v komisi předem jasná, její minulost i její postoj k režimu byly v podniku obecně známy. Antikvariát ale potřeboval jazykovou sílu, protože cizinců i po okupaci přijíždělo dost, zajímali se o každodenní realitu obsazené země, a ostatní zaměstnanci neoplývali dostatečnou jazykovou výbavou.¹⁴⁸

¹⁴⁶ I tato silná devíza paní Alči měla vliv na její platový postup v rámci třetí tarifní skupiny. V únoru 1967 se její hrubá mzda posunula na 880 Kčs měsíčně, s neměnicím se jazykovým příplatkem na 1000 Kčs. Další zvýšení přišlo v dubnu 1968, kdy se základní plat zvedl o další stokrát.

¹⁴⁷ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 396.

¹⁴⁸ Plat jí byl znovu zvýšen od května 1969, kdy ji zároveň povýšili do 4. tarifní kategorie.

5.3 Osobní život

Paní Alča žila po amnestii obyčejným jednotvárným životem. Ve volných chvílích po práci se setkávala s přáteli, četla, dál se vzdělávala, občas si dopřála návštěvu galerie. Často chodívala na hřbitov postěžovat si k hrobům svých nejbližších. Pro amnestovaného politického vězně nebylo jednoduché zařadit se znovu do společnosti, z níž je režim na dlouhá léta násilím vytrhl. Mnohé z politických vězeňkyň se jen těžko vyrovnávaly se skutečností, že opustily společenství stejně smýšlejících žen, s nimiž si během několikaletého intenzivního kontaktu vybudovaly pevné vztahy. Po opuštění vězení si připadaly vykořeněné a opuštěné. Rodina ani přátelé ze života před zatčením nemohli plně pochopit vězeňskou zkušenost bývalých politických vězeňkyň. Ženy tak narážely na nepochopení, ač nevědomé, a jen obtížně navazovaly nové blízké vztahy. Nikdo nemohl prožitému utrpení porozumět tak jako bývalé spoluvězeňkyně. Bydlely sice na různých místech v republice, často vzdálené od sebe stovky kilometrů, a když už se nemohly navštěvovat, udržovaly alespoň čilé písemné kontakty. Přátelství zpečetěná společně sdíleným osudem často přetrvala až do konce života. Jediné chvíle opravdového porozumění tak paní Alče přinášela setkání s bývalými spoluvězeňkyněmi. Schůzky se ve větších skupinách by bylo podezřelé, každou z nich totiž režim stále sledoval. A tak jen ve dvou nebo ve třech chodily na procházky nebo poseděly v kavárně.¹⁴⁹ „Jedna od druhé čerpají sílu. Nesou statečně svůj těžký úděl. Režimu se podařilo je ponížít, nikoliv zlomit.“¹⁵⁰ Jen ony samy mezi sebou mohly plně porozumět, jak těžký byl úděl amnestovaného politického vězně, neboť každá z nich se s ním musela vyrovnávat. Nejpevnější pouto i nadále pojilo paní Alču s Jiřinou Zábranovou.

V říjnu 1962 náhodou potkala starého známého, právníka Zdeňka Wiesembergera (1901-1982), a ačkoliv to tehdy ještě nemohla vědět, její život se začal obracet k lepšímu. Zdeňka Wiesembergera znala již od mládí. Setkávali se v tanečních hodinách, mladý pan Wiesemberger byl do krásné temperamentní a citižádostivé slečny Palkoskové zamilován už za mladých let, jeho náklonnost však tehdy nebyla opětována, pak se jejich životní cesty rozdělily, ale díky přátelství pana Zdeňka s Alčíným otcem se kontakty nikdy nepřerušily úplně. Pan Wiesemberger vystudoval práva a zařídil si advokátskou praxi. Když se paní Alča v roce 1949 musela nechat rozvést s Theodorem Glücksmannem, požádala o právní zastoupení právě JUDr. Wiesembergera. Po této pomoci se staré kontakty opět navázaly, pan Wiesemberger se dokonce spřátelil s panem Palkoskou. Po zatčení paní Alči ho vytrvale

¹⁴⁹ Schůzky amnestovaných vězeňkyň, které režim sice propustil, ale stále ještě je považoval za nebezpečné, opravdu mohly poskytnout důvod k znovuzatčení bývalých vězeňkyň, jak se to stalo např. v případě Heleny Kučerové, která později po znovuzatčení ve vězení zemřela.

¹⁵⁰ Tři životy, s. 373.

podporoval a spolu s ním se ji ve věznicích několikrát pokusil navštívit. Po amnestii se ji snažil vyhledat, ale pomohlo až náhodné setkání.

Domluvili se na dalším setkání, protože pan Zdeněk chtěl paní Alče předat několik dokumentů po jejím otci. Z první schůzky byla paní Alča nespokojená, neměla pěkné šaty a styděla se za místo, kde bydlí i kde pracuje. Pan Wiesemberger měl ale pochopení pro její těžký osud. Ani on už se neživil advokací a právem, pracoval jako účetní v technickém podniku. Jeho manželku odsoudili do vězení za podvod, a tak plánoval rozvod, až ji propustí. Znovu se ozval po třech měsících, v lednu 1963, a od té doby se začali scházet pravidelně, chodili na procházky a do divadel, jezdili na výlety za Prahu, trávili společně soboty a neděle. Po všech útrapách, životních ztrátách a těžké práci bylo pro paní Alču přátelství s panem Zdeňkem vzpruhou, zase se měla na co těšit, její život dostal kromě práce i příjemnější náplň. Mezi dvěma známými z mládí vznikalo po třiceti letech blízké pouto. V létě roku 1964 požádal pan Zdeněk paní Alču o ruku a ona souhlasila. Další tři roky se ovšem táhlo rozvodové řízení s jeho bývalou ženou, provázené nepříjemnými soudními stáními i osobními výslechy na pracovištích. Závodní rady podniků si osobovaly právo zasahovat do osobních životů svých zaměstnanců.

Až v červnu 1967 byl Zdeněk konečně rozveden, a mohly začít přípravy na svatbu s paní Alčou. Skromná svatba proběhla jednoho podzimního dopoledne, 15. listopadu 1967, na Staroměstské radnici, jen se dvěma svědky, Zdeňkovou sestrou Marií Bendovou a Alčinou přítelkyní z rakovnického tábora, Eliškou Goldsteinovou. Po krátkém formálním obřadu následovala skromná oslava v kavárně a na odpoledne už se paní Wiesembergerová musela opět vrátit do práce.

Život novomanželů plynul klidným, spokojeným tempem. Po svatbě se Zdeněk nastěhoval do malého bytu paní Alči v Jalovcové ulici, a tak sdíleli malý jednopokojový byt. Oba ještě chodili do zaměstnání, paní Alča do antikvariátu, pan Zdeněk do úřadu. Setkávali se večer u skromné večeře a trávili společné večery rozhovory, četbou či procházkami. O víkendech, pokud paní Alča neměla dopolední směnu v antikvariátu, jezdili na pěší výlety mimo Prahu. Paní Alča konečně po všech prožitých útrapách a životních ztrátách mohla opět žít šťastně, ve spokojeném manželství, s naplňujícím zaměstnáním, obklopena chápajícími přáteli. „*Sedí tu lidé téhož smýšlení, téhož okleštěného života, téže nouze a životních trampot totalitního režimu.*“ Na veřejnosti se muselo mlčet, policie dál dohlížela na poslušnost společnosti, donašeči a spolupracovníci bezpečnosti představovali stálé nebezpečí, a tak alespoň při soukromých návštěvách se spolehlivými přáteli si lidé mohli postěžovat a probrat politickou situaci.

Počátkem roku 1968 se ale i veřejnost začala uvolňovat. Do čela strany se v lednu 1968 postavil Alexandr Dubček a on a jeho spolupracovníci slibovali změnu, socialismus s lidskou tváří. Většina lidí se radovala a s nadějí doufala ve zvrat poměrů. Bývalé politické vězeňkyně se ale na obrodný proces a uvolňování poměrů dívaly povětšinou skepticky. Teprve před osmi lety vyšly k krutého vězení, které je důkladně poučilo o tom, čeho je režim schopný, a tušily, že strana se svého mocenského monopolu dobrovolně nevzdá. Společnost se ale stávala odvážnější, lidé se shromažďovali, debatovali, vyjadřovali své názory a touhy, ale paní Alča si ještě dobře pamatovala, jak dopadly podobné akce před dvaceti lety. Konečně se alespoň s přítelkyněmi mohly setkávat volněji a ve skupinách a poznávat další podobně postižené.

I bývalí političtí vězni využili změněné situace a začali veřejně promlouvat o svém vězeňském utrpení. K hájení svých zájmů v březnu založili Klub 231, nazvaný podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, podle kterého byla většina z nich kdysi odsouzena. Hlavním cílem klubu se stala rehabilitace členů klubu, kteří se do něj po desetitisících hlásili. Mnozí z nich žádali rehabilitaci svého odsouzení, aby se konečně zbavili puncu politického vězně, který jim stále ztěžoval život v socialistické společnosti i cestu k lepšímu zaměstnání. Paní Alča se do K231 sice také přihlásila, ale o rehabilitaci svého případu nepožádala. Nevěřila, že by mělo smysl se znovu angažovat. Pražské jaro se jí zdálo „*poněkud naivní, neuvážené a překotné*“.¹⁵¹

Vpád vojsk Varšavské dohody v srpnu 1968 její obavy potvrdil. Prahu a celou zemi obsadili vojáci s tanky a samopaly v rámci „přátelské pomoci“. Veřejnost se bouřila, naděje na změnu byly umlčovány, lidé opět odcházeli do emigrace. Klub 231 zanikl a bývalí političtí vězni museli opět umlknout. Paní Alča, stále věrna svým zásadám a touze po spravedlnosti, přemýšlela po začátku okupace s přítelkyněmi z vězení, zda se znovu postaví na odpor proti režimu, zda znovu vystoupí proti represím a bezpráví. V červnu roku 1968 ale oslavila už šedesáté narozeniny, mnohé její přítelkyně byly ještě starší a nemocné; komunistický režim jim už ze života ukradl více než deset let, i po propuštění se musely probíjet těžkým pracovním životem, a tak už neměly dost sil proti němu znovu vystoupit. „*Skupiny politických vězňů z padesátých let se na vše dívají s nadhledem. Už nemají chuť do něčeho jít. Mají své starosti o uhájení živobytí. Mnohým přináleží již důchod, samozřejmě nízký. Dočkat se lepšího zítřku? To se asi nepodaří. Snaží se přežít a dožít v sebeúctě, vzdor nepříznivým a nuzným poměrům, odpracovat si těžce svůj vyměřený čas a vracet se domů, do ubohých*

¹⁵¹ Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 397.

nedůstojných příbytků...“¹⁵² Navíc styl odporu i odplata režimu se změnily, odvážným lidem před dvaceti lety hrozily tresty smrti a dlouhé roky strávené ve vězení, noví bojovníci už čelili jen sledování, zákazu činnosti a přinejhorším několikaletým trestům. Paní Alča sice dál se zájmem sledovala politické dění a v soukromí ho s chutí komentovala, ale do další ilegální činnosti už se zapojit nechtěla.

A tak Alča a Zdeněk Wiesenbergerovi dál žili svůj skromný, ale spokojený život stárnoucích manželů. Práce, společně trávené večery, procházky po Praze, víkendové výlety, dovolená trávená u příbuzných u Berounky i jinde, to vše naplňovalo jejich poklidně plynoucí životy. Tak jako mnoho ostatních lidí, zklamaných okupací, se zaměřili hlavně na své soukromé štěstí a veřejně dění sledovali jen zpozzdálí. Od roku 1971 si ze svých skromných úspor doprávali zájezdy k Baltskému moři, kam utíkali ze zklamané a ponížené republiky. V paní Alče vyvolával pobyt u moře vzpomínky na spokojené týdny, které zde trávila před více než čtyřiceti lety s rodiči. Tehdy byla spokojeným bezstarostným děvčátkem a nemohla tušit, jak kruté zážitky jí život v Československu později přichystá.

Klidně plynoucí život starých manželů narušila v roce 1973 zpráva, že „jejich“ dům v Jalovcové ulici čeká rekonstrukce a že se musejí přestěhovat. Bytový úřad jim výměnou nabídl dvoupokojový byt s kuchyní na vznikajícím předměstském sídlišti v Ďáblicích. Stárnoucí manželé, kteří stále docházeli do zaměstnání v centru Prahy, kde navíc oba byli celý život zvyklí žít, se na neosobní betonové sídliště odmítli přestěhovat. Opět tedy museli docházet na bytový úřad a čekat, zda se pro ně najde příhodnější bydlení v některé čtvrti v centru Prahy. Bytový úřad jim ale po mnoho měsíců nebyl schopen žádný vhodný byt nabídnout, a tak dál žili v chátrajícím opuštěném domě. Až po dvouletém čekání a neustálých žádostech jim byl přidělen byt na Malé Straně ve Všehrdově ulici. V říjnu 1975 se konečně přestěhovali. V tomto bytě prožila paní Alča téměř celý zbytek svého života.

V listopadu roku 1975 se u Zdeňka Wiesenbergera projevila srdeční choroba. Po prodělaném infarktu mu lékaři předpovídali už jen dva nebo tři roky života. Od té chvíle se život paní Alči soustředil už jen na péči o manžela. V prvních týdnech sice ještě chodila alespoň na částečný úvazek pracovat do antikvariátu a v poledních přestávkách odbíhala domů zkontrolovat pacienta. Později ale práci raději vypověděla úplně, aby na něj mohla dohlížet neustále, protože nemocný manžel se odmítl léčit v nemocnici. Stav nemocného se ale po několika měsících naštěstí zlepšil a od počátku roku 1976 se život starých manželů pomalu vracel do původních kolejí. Paní Alča se znovu vrátila alespoň na částečný úvazek do práce, aby přilepšila rodinnému rozpočtu.

¹⁵² Palkosková-Wiesenbergerová, Albína: *Tři životy*, s. 400.

Osobní trápení a věčný strach o manželovo zdraví pochopitelně úplně zastínil zájem o politické dění. Paní Alča už nevěřila na zlepšení poměrů. Rok 1977 přinesl Chartu 77, ale paní Alča ji nepodepsala. Důvod měla stejný jako mnoho ostatních bývalých politických vězňů padesátých let. Uvědomovali si, že Chartu podepisují také stovky lidí, které se v padesátých letech podíleli na budování režimu, a měly tedy svůj podíl i na utrpení tehdejších politických vězňů. Manžel Zdeněk se přesto podívoval, že jeho žena, kdysi tak odvážně bojující, se odmítla zapojit do vystoupení proti režimu. „*Jsem už trochu unavena obtížným životem po návratu z vězení. [...] Asi jsem zatrpkla. Nečekala jsem po amnestii žádné příjemnosti, ale že nám připraví takové peklo a tak s námi zametou, to mne zaskočilo. Zcela jedno, co's uměl. Dostal jsi hadr a koště a živ se. Jsem opravdu už unavena a ne dosti připravena být užitečným členem dalšího odboje.*”¹⁵³ Tento její postoj zastávali i další političtí vězni z padesátých let.¹⁵⁴

Život manželů Wiesembergerových plynul poklidně dál i na počátku osmdesátých let. Zdenkova choroba se od prvního ataku už neprojevila, a tak společně prožívali spokojené stáří. Manžel čekával doma na její návrat z antikvariátu, odpoledne chodívali na procházky po Praze, o víkendech jezdili na výlety, v létě trávili dovolené u příbuzných v Čechách i v cizině u moře. Paní Alča začala na začátku osmdesátých let pracovat na knize o historii své rodiny, psala o životě své babičky i matky, posléze se rozhodla začít sepsávat i vzpomínky na svůj život.

Jednoho teplého dne na začátku června 1982 si manželé Glücksmannovi vyjeli na výlet, kde jednaosmdesátiletého Zdeňka znenadání postihla další srdeční nevolnost. Záchranná služba ho odvezla do nemocnice a do druhého dne se jeho stav zlepšil. Podle vzpomínek paní Alči se cítil dokonce natolik dobře, že chtěl z nemocnice utéct, lékaři ho ale proto připoutali na lůžko, což ale jeho fyzický i duševní stav opět zhoršilo a dostavil se další infarkt, který už pacient nepřežil.

Milovaný manžel Zdeněk Wiesemberger zemřel 4. června 1982. Život tak připravil paní Alče v jejích sedmdesáti čtyřech letech další těžkou ránu. Opět zůstala sama. Po obstarání pohřbu a dalších záležitostí se na mnoho týdnů uchýlila k příbuzným na venkov, aby s pomocí blízkých překonala největší bolest ze ztráty milované osoby. Teprve po dlouhé

¹⁵³ Palkosková-Wiesembergerová, Albína: *Tři životy*, s. 409.

¹⁵⁴ S podobným názorem se v novinovém rozhovoru svěřila i Božena Kuklová-Jíšová: „*A my jsme tím, co jsme prožili, byli poníženi, vyčerpání a nechtěli jsme svoje rodiny a děti vystavovat novým perzekucím. Proto se tak málo z nás zapojilo do odboje 70. a 80. let a do akcí kolem Charty.*“ Homolová, Marie: *Ženy v komunistickém lágru*. Lidové noviny, datum neznámé.

době se vrátila zpět do Prahy. Z úmrtí manžela se vzpamatovávala dlouho a jen pomalu se jí vracela síla žít dál.

Na podzim 1982 vděčně přijala nabídku, aby se alespoň na částečný úvazek vrátila do antikvariátu. Práce mezi lidmi jí přinášela odreagování. Dopoledne trávila v práci, odpoledne se scházela s přítelkyněmi, na víkendy jezdila k příbuzným za Prahu. Nesnesitelnou samotu večerů v prázdném bytě se snažila zahnat psaním. Pracovala na své rodinné sáze, v jiném textu se dostala až ke vzpomínkám na pobyt v komunistických lágrech. Napsala také tenkou knížku s názvem *Jiřiniáda*¹⁵⁵, v níž vzpomínala na pět Jiřin, které prošly jejím dlouhým životem. Jednou z nich byla i Jiřina Zábranová, přítelkyně z vězení. Paní Alča zpracovala také životopis svého otce, slavného šachisty Emila Palkosky, který nazvala *Ve stínu šachovnice*¹⁵⁶. Podrobným životopisem potěšila všechny milovníky šachových úloh, jejichž skládání zasvětil pan Palkoska svůj život. Osobním nákladem jednoho z nich kniha v roce 1996 vyšla tiskem; kromě vlastního životopisu obsahuje i několik desítek šachových problémů, které pan Palkoska sestavil.

Dne 27. června roku 1988 oslavila paní Alča osmdesáté narozeniny. Po všem, co prožila v komunistických lágrech, v jakých podmínkách musela žít, jak těžkou práci musela i po návratu z vězení vykonávat, po všech tragédiích, které ji v životě potkaly, zřejmě vůbec nevěřila, že by se mohla dožít tak vysokého věku. Ač sledovala politické změny v Sovětském svazu i v Československu, nevěřila, že by se mohla dožít konce režimu, který ji tak nespravedlivě uvěznil a připravil tolik těžkých chvil.

¹⁵⁵ LA PNP, fond Palkosková-Wiesembergerová Albína. Palkosková, Alča: *Jiřiniáda*. (bez bibliograf. informací)

¹⁵⁶ LA PNP, fond Palkosková-Wiesembergerová Albína. Wiesembergerová-Palkosková, Alča: *Ve stínu šachovnice*. (bez bibliograf. informací) Dostupné také z: http://problem64.beda.cz/silo/wiesembergerova_vestinusachovnice.pdf.> [1.6.2010]

5.4 Devadesátá léta

Ke svému vlastnímu překvapení, ve svých osmdesáti jedna letech, se paní Alča pádu komunistického režimu opravdu dočkala. S přítelkyněmi z vězení se s nadšením účastnily akcí sametové revoluce. Svým nejbližším, otcí a oběma manželům, tu šťastnou událost ale mohla jít oznámit už jen na hřbitov. Jí ale i po osmi prožitých desetiletích stále sloužilo fyzické i duševní zdraví, a paní Alča se toho rozhodla plně využít. A tak devadesátá léta dvacátého století, resp. třináct let od pádu režimu do své smrti na konci roku 2002, prožila paní Wiesembergerová velmi aktivně.

Rokem 1989 ale paní Alča Palkosková-Wiesembergerová ukončila knihu svých pamětí, a tak k těmto posledním třinácti letům jejího života již neexistuje souhrnný pramen. Skromný pramenný materiál, především v podobě novinových článků a rozhovorů z devadesátých let, lze nalézt v osobním fondu *Palkosková-Wiesembergerová Albína* v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. V červnu 1999 sem ona sama uložila část své osobní pozůstalosti, s přáním, aby byla zpřístupněna případným badatelům.¹⁵⁷ I po tomto roce se ale její fond rozrůstal, a to díky pečlivé osobní snaze archiváře, který do něj zařazoval rozhovory a články, které o paní Alče našel v různých periodikách. V nich se dají nalézt zmínky o jejím životě v devadesátých letech.

V antikvariátu „na Můstku“ v ulici 28. října pracovala na částečný úvazek až do svých třiaosmdesáti let, pak v roce 1991 tento antikvariát zanikl, nepřežil zánik národního podniku Kniha, pod který spadal. Hned po revoluci se začal obnovovat spolek politických vězňů, tentokrát pod názvem Konfederace politických vězňů, usilující o rehabilitace a odškodnění, do něhož se aktivně zapojila a stala se členkou dokumentační komise. Příspěvala do novin, poskytovala rozhovory, účastnila se konferencí, spolupracovala s rozhlasem.

Paní Alča byla jednou z mála žen, které se nebály a nestyděly vyprávět o tom, co v komunistických žalářích zažily. Nechtěla, aby byl její životní příběh zapomenut. Text, ve kterém popisovala své zážitky z komunistických lágrů, tvořila už během osmdesátých let po smrti manžela. Hned v roce 1990 ho zanesla nabídnout do Českého rozhlasu, z kterého pak zazníval jako četba na pokračování. V roce 1991 pak nakladatelství Luxpres tento poutavý text vydalo knižně, pod názvem *Nebyl to jen sen*. Tato tenká kniha byla jedním z prvních svědectví o hrůzách, kterých se komunistický režim dopouštěl na ženách.

¹⁵⁷ Tato částečná pozůstalost obsahuje strojopis jejího zásadního díla *Tři životy* a materiály, s jejichž pomocí ságu své rodiny a své životní dílo sepisovala. Nachází se zde knížečka *Jiřiniáda* i výtisk životopisu jejího otce *Ve stínu šachovnice*. Mimoto jsou zde uloženy některé osobní doklady, dokumenty k zaměstnání v antikvariátu, fotografie atd.

Paní Alča se nezalekla ani nabídky vrátit se po téměř padesáti letech na vysokoškolskou půdu a znovu studentům přednášet o společenské výchově. V akademickém roce 1994/1995 tak každý pátek přednášela jako externí učitel pro studenty katedry estetiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.¹⁵⁸

*„Zatím přijde vždycky tak pět šest studentů. Já vím, že je to málo, ale také dost pro začátek. Když mě fakulta vyzvala ke spolupráci, věděla jsem, že to nebude jednoduché. Za prvé to vůbec není lehké pro mě – přepisuji za pochodu svá stará skripta, ve kterých se ještě zdraví rukulíbám. A za druhé, už vůbec to není jednoduché pro studenty. Chvilí potrvá, než zase pochopí, že dobré chování je věda. A že být slušný není věda ani přežitek, ale životní potřeba.“*¹⁵⁹

V roce 1996 přijala nabídku režisérky a dokumentaristky Heleny Třeštíkové, aby v televizním dokumentu s názvem *Sladké století* vyprávěla o svém životě, protože téměř celé dvacáté století prožila a mohla tedy hodnotit jeho proměny. Na pozadí společenských a historických proměn, změn módy, životního stylu, zábavy, dokument vypovídal především o životech politických vězeňkyň padesátých let. V rámci natáčení se paní Alča i se skupinou svých přítelkyň vrátila a na místa jejich utrpení, navštívily pankráckou věznici. Slavnostní promítání se konalo 10. února 1998 a do televize byl uveden symbolicky 25. února 1998.

Během devadesátých let také konečně dokončila svou knihu rodinných pamětí, na které pracovala už od začátku osmdesátých let. Na čtyř stech stránkách uměleckým stylem popsala životní osudy své babičky, matky i sebe, a zároveň zachytila měnící se dobu, v níž tři ženy od konce devatenáctého století až do konce dvacátého století žily. Ještě před vlastním vydáním se na stanici Český rozhlas 2 Praha každý všední večer z éteru linul příběh její rodiny ve zkrácené formě jako četba na pokračování. V roce 1998 jí tento román vyšel knižně, pod názvem *Tři životy. Osudy žen staropražského rodu*. Vydání oslavila 3. listopadu 1998 v Mánesu. Zde se totiž už od sametové revoluce pravidelně scházela s přítelkyněmi z vězení a společně hodnotily dobu.

I devadesáti dvou letech byla paní Alča stále vitální. V roce 1999 dostala další nabídku k vystupování v televizním dokumentu, tentokrát v režii Milana Maryšky. Jednalo se o druhý díl dokumentu *Ztráta paměti*. Pouhé dva roky před smrtí vyprávěla paní Alča o svém příběhu i ve třetím televizním dokumentu. Pátý díl dokumentárního cyklu *Ztracená duše národa* dostal název *Ztráta odpovědnosti* a vypovídal o komunistických perzekucích intelektuálů. Kromě

¹⁵⁸ Seznam přednášek Filozofické fakulty UK pro studijní rok 1994/1995

¹⁵⁹ LA PNP, fond Palkosková-Wiesembergerová Albína, výstřižek; Jirků, Irena: *Dáma, která nikdy nezvyšuje hlas*. Magazín Dnes + TV, příloha MF Dnes, 24.11.1994.

paní Alči v něm o svém životě vyprávěl i studentský funkcionář Josef Lesák a právník Jan Pospíšil.

Paní Alča se dočkala i udělení státního vyznamenání. K 83. výročí vzniku samostatného Československa 28. října 2001 udělil prezident Václav Havel celkem čtyřicet tři státních vyznamenání, především členům protikomunistického odboje, bývalým chartistům, umělcům a sportovcům. Jednou z vyznamenaných byla i paní Albína Wiesembergerová. Při slavnostním předávání ve Vladislavském sále obdržela medaili za hrdinství v boji. V Lidových novinách z 29. října 2001 se o její osobě píše: *„Vysokou školu vystudovala v Paříži, po návratu do vlasti pracovala jako redaktorka v Politice. Před vpádem Hitlera zachránila několik židovských rodin, když jim pomohla emigrovat do USA a Velké Británie. Po uchvácení moci komunisty pomohla k úteku několika studentům, kterým hrozilo zatčení pro veřejná politická vystoupení. V roce 1949 byla uvězněna. Po návratu z vězení pracovala jako uklízečka. Po roce 1989 se aktivně zapojila do společenského života. Píše knihy, pracuje pro rozhlas a televizi.“*¹⁶⁰

Životní příběh paní Alči Palkoskové-Wiesembergerové, dlouhý devadesát čtyři let, skončil 27. prosince 2002. Až téměř do konce svého života žila samostatným a soběstačným životem, až na několik posledních měsíců svého života se přestěhovala ke svým příbuzným, kteří se o ni s láskou starali. Svůj věčný spánek spí na pražském Vinohradském hřbitově, vedle svých milovaných rodičů.

¹⁶⁰ Lidové noviny, 29.10.2001, s. 5. *Václav Havel udělil státní vyznamenání.* Mylně je uvedeno datum narození paní Alči – 8. 6. 1908.

6. Závěr

Tato bakalářská práce se pokusila přispět k poznání jednoho výjimečného životního osudu, příběhu paní Alči Palkoskové-Wiesenbergerové. Albína Palkosková, od dětství všemi přezdívaná Alča, byla ctižádostivou dcerkou z dobré rodiny, vychovanou v bezstarostném prostředí vyšší společenské vrstvy. Studovala a pracovala proto, že chtěla, a ne proto, že by si musela vydělávat na živobytí. Vyvinutý smysl pro spravedlnost ji přiměl zapojit se do boje proti krutostem komunistického režimu. Zatčení, ač očekávané, znamenalo obrovský zlom v jejím úspěšném životě novinářky, spisovatelky a lektorky vysoké školy. Jen těžko si lze představit hrůzu, kterou žena zvyklá na pohodlí, dostatek a slušnost zažívala při setkání s vyšetřovateli a později při pobytu ve vyšetřovací vazbě a v pracovních táborech. Ztráta svobody a soukromí, odtržení od manžela a starého otce, existenciální strach o budoucnost svou i jejích, to vše bylo naprosto nesrovnatelné s čímkoliv, co dosud prožila. Přesto se se vším dokázala vyrovnat a jedenáctileté věznění v krutých životních podmínkách přežila, ač ji to stálo mnoho fyzických i duševních sil. I po propuštění se ovšem musela vyrovnávat s nelehkým životním údělem bývalé politické vězeňkyně. Režim ji totiž dál perzekvoval a vzdělaná žena ovládající několik světových jazyků směla pracovat jen jako uklízečka a prodavačka. Trocha lidského štěstí ji potkala až v podobě druhého životního partnera, po jehož boku prožila šťastných dvacet let. Jeho smrt ji opět srazila na dno, ale ona se přesto nevzdala, nerezignovala a žila dál. Po pádu komunistického režimu žila dokonce velice aktivně, pilně pracovala, psala, přednášela a zveřejňovala svůj pohnutý životní příběh.

Výsledkem této bakalářské práce je skromný pokus o souhrnné vyličení životních osudů této výjimečné ženy. Na základě mnoha zdrojů – jejích osobních písemných pamětí, pamětí její nejbližší přítelkyně Jiřiny Zábranové, dvou televizních dokumentů, v nichž paní Alča vyprávěla o svém životě, a archivních pramenů vztahujících se k její osobě – se autorka této práce snažila vyličit obraz její životní pouti tak, aby byl co nejvíce pravdě podobný. Avšak pravda, zvláště ta historická, je velice relativní, nehledě na to, že devadesát čtyři let dlouhý lidský život nelze v úplnosti popsat na pouhých několika desítkách stránek.

V úvodu této bakalářské práce byl vedle hlavního cíle této práce, tedy popsání životního osudu výjimečné ženy, vytknut ještě cíl vedlejší, a to objasnění její činnosti v ilegální skupině a konkrétní důvody jejího zatčení a odsouzení.

Prostudování archivních pramenů ukázalo, že důvodem pro zatčení a odsouzení paní Alči ve skutečnosti pravděpodobně nebyla její ušlechtilá snaha zachránit mladé lidské životy, protože o této její aktivitě policejní orgány režimu nejspíš vůbec nevěděly. Jako „velezrádná“

byla klasifikována pomocná a organizační činnost v rámci odbojové organizace (zapůjčování bytu, zprostředkovávání schůzek, předávání zpráv) a to, že věděla, že lidi, s kterými spolupracuje, vyvíjejí protistátní činnost. Výsledná klasifikace a výše trestu pak byla určena spíše kvůli její příslušnosti k inteligentní a vzdělané vrstvě národa, kterou komunistický režim ve svém zakládajícím období potřeboval umlčet, než kvůli opravdové závažnosti její činnosti v rámci skupiny. Ale to byl případ většiny politických vězňů komunistického režimu.

Tato práce se ale nezaměřila pouze na vylíčení osudů jedné z mnoha politických vězeňkyň. Snažila se postihnout také celkový rámec života žen v komunistických věznicích a pracovních táborech. Na základě vzpomínek několika žen, které prožily peklo komunistických vězení, se pokusila sestavit celkový obraz každodenního života v těchto „převýchovných“ zařízeních, a popsat to, s čím se ženy denně musely setkávat a vyrovnávat. Představila také způsoby, které vězněným ženám pomáhaly překonat obtížné životní podmínky.

Ženské oběti komunistického teroru padesátých let ale nezadržitelně odcházejí na věčnost a s sebou odnášejí i své příběhy o násilí, zvůli, krutosti, ale také naději a odvaze. Tyto jejich životní osudy ale nesmějí být zapomenuty, neboť představují důležitou součást moderních dějin naší země a skrývá se v nich mnoho poučení. *„Moc bych si přála, aby i ostatním mladým lidem nezůstaly utajeny podobné osudy těch, kteří dávali a nepočítali, bojovali a nedbali ran, a to i proto, aby další generace mohly žít svobodně.“*¹⁶¹

Paní Alča Palkosková-Glücksmaniová-Wiesenbergerová byla výjimečná žena. Prožila svůj dlouhý život čestně a statečně. Nezradila své přesvědčení, nepodlehla nátlaku, odvážně bojovala proti věcem, s kterými nesouhlasila, vyrovnaně čelila ranám, které jí život přinášel. Ač je její nesmírně zajímavý a poučný životní příběh jen malou kapkou v oceánu příběhů 20. století, neměl by být zapomenut.

¹⁶¹ Kuklová-Jišová, Božena: *Krásná nemá paní*. Praha 2002, s. 32-33.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny (nepublikované)

Archiv bezpečnostních složek, fond V/MV, signatura V-2661 MV (SEO VOS FMV)

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Palkosková-Wiesembergerová Albína

Národní archiv, fond Státní soud Praha (nezpracovaný), sp.zn. Or I/II 86/50

Národní archiv, fond Státní prokuratura Praha (nezpracovaný), sp.zn. Pst I 471/50

Národní archiv, fond Správa sboru nápravné výchovy (nezpracovaný), osobní vězeňský spis

Archiv hlavního města Prahy, fond Vysoká škola politická a sociální, osobní spis

Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea, deník Národní politika 1938-1945

Publikované prameny

Sbírka zákonů 1948. Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky

Memoárová literatura

PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína: *Tři životy. Osudy žen staropražského rodu*. Praha 1998.

PALKOSKOVÁ-WIESENBERGEROVÁ, Albína: *Nebyl to jen sen*. Praha 1991.

KUKLOVÁ-JÍŠOVÁ, Božena: *Krásná nemá paní*. Praha 2002.

ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*. Praha 2007.

ZÁBRANOVÁ, Jiřina: *Ohlédnutí*. Praha 1994.

HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. Olomouc 2002.

VACKOVÁ, Růžena: *Ticho s ozvěnami*. Praha 1994.

Literatura

BOUŠKA, Tomáš – PINEROVÁ, Klára – LOUČ, Michal (eds.): *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*. Praha 2009.

BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR č.15. Praha 2006.

COURTOIS, Stéphane a kol.: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. 1. díl. (Přel. z: *Le livre noir du communisme*.) Praha-Litomyšl 1999.

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945-1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. Praha 2007.

GAĎOUREK, Ivan – NEHNĚVAJSA, Jiří: *Žalářování, pronásledování a zneuznání. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno 1997.

HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha 1990.

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953. Zakladatelské období komunistického režimu*. Praha 1991.

KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956*. Brno 1999.

KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno 2001.

MAYER, Francoise: *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Praha 2009.

VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Praha 2008.

TOMEK, Prokop: *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989*. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR č. 3. Praha 2006.

Články

GULA, Martin: *Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci*. In: *Sborník Securitas Imperii I*. Praha 1994.

POUSTA, Zdeněk: *Pražské ženy jako oběť poúnorových soudních represí*. In: *Žena v dějinách Prahy, sborník Documenta Pragensia XII*. Praha 1996.

Audiovizuální prameny

Televizní dokument *Sladké století*. Režie Helena Třeštíková, 1998.

Televizní dokument *Ztracená duše národa 5/7*. Režie Petr Nikolaev, 2001.

Obrazová příloha¹⁶²

Obrázek 1: Tříletá Alča Palkosková (1911)

Obrázek 2: Osmiletá Alča Palkosková (1916)

Obrázek 3: Alča Palkosková s maminkou Emmou Palkoskovou (1911)

Obrázek 4: Alča Palkosková s maminkou Emmou Palkoskovou a kmotrou Albínou Bohdasky (1915)

¹⁶² Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Palkosková-Wiesembergerová Albína, fotografie

Obrázek 5: První svaté přijímání Alči Palkoskové (1918)

Obrázek 6: Alča Palkosková s tatínkem Emilem Palkoskou (1918)

Obrázek 7: Alča Palkosková na garden-party (1934/1935)

Obrázek 8: Svatba Alči Palkoskové a Theodora Glücksmanna (3. 7. 1937)

Obrázek 9: Alča Palkosková jako redaktorka Národní Politiky (1938/1939)

Obrázek 10: Alča Palkosková jako lektorka VŠPS (1946/1947)

Obrázek 11: Albína Glücksmannová po zatčení, Pankrác (7. října 1949)

Obrázek 12: Albína Glücksmannová jako politický vězeň v Pardubicích (1952)

Obrázek 13: Dárek od spoluvězeňkyň k 56. narozeninám Alči Glücksmannové, Pardubice (1954)

Obrázek 14: Alča Glücksmannová-Palkosková po návratu z vězení (červen 1960)

Obrázek 15: Alča Glücksmannová-Palkosková v 60. letech (1963/1964)

Obrázek 16: Svatba Alči Palkoskové a Zdeňka Wiesenergera, 15. listopadu 1967

Úplně vlevo Marie Bendová, úplně vpravo Eliška Goldsteinová

Obrázek 17: 90. narozeniny Alči Wiesengerové

Obrázek 18: Alča Wiesengerová ve 20. století (2000/20001)

Obrázek 19: Hrob paní Alči Palkoskové-Glücksmanňové-Wiesengerové na Vinohradském hřbitově v Praze